

ANALI

GALERIJE ANTUNA AUGUSTINČIĆA

GOD. XVI/XVII (1996./97.) • BR. 16/17 • STR. 1-160 • KLANJEC 2001.

Simpozij

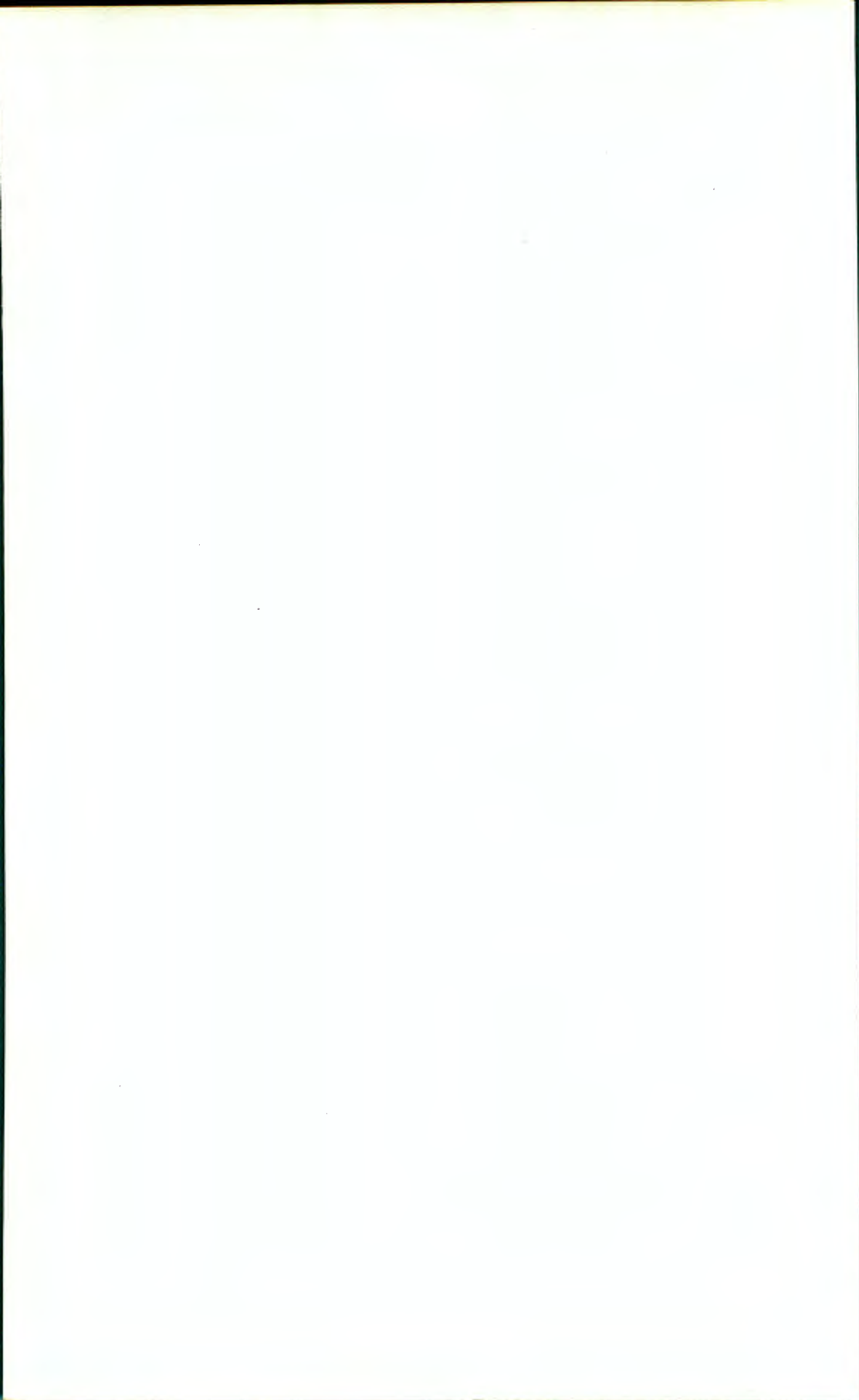
MUZEJI U HRVATSKOJ DANAS I SUTRA

Klanjec, 23. i 24. svibnja 1996.

Muzej kao institucija

Muzejska struka

16
—
17

ANALI

GALERIJE ANTUNA AUGUSTINČIĆA

GOD. XVI/XVII (1996./97.) • BR. 16/17 • STR. 1–160 • Klanjec 2001.

ISSN-0352-1826

UDK 71/77(058)

CONTENTS SADRŽAJ

*Symposium – Museums in Croatia
Today and Tomorrow (Božidar Pejković)* 5–9

*Simpozij – Muzeji u Hrvatskoj
danas i sutra (Božidar Pejković)* 5–9

*Museum
As an Institution* 9–90

*Muzej
kao institucija* 9–90

*The Museum
Profession* 91–159

*Muzejska
struka* 91–159

Museum As an Institution *Muzej kao institucija*

ŽELIMIR LASZLO
<i>Walking Backwards</i>
11–18	ŽELIMIR LASZLO
<i>Hod unatrag</i>
11–18
MARIJA EDITA ŠOLIĆ
<i>Collections in Church Museums in Croatia –
Reality and Possibilities</i>
19–40	MARIJA EDITA ŠOLIĆ
<i>Crkvene muzejske zbirke u Hrvatskoj
– Stvarnost i mogućnosti</i>
19–40
ALENA FAZINIĆ
<i>Small Regional Museums.
Problems and Proposals</i>
41–46	ALENA FAZINIĆ
<i>Mali pokrajinski muzeji.
Problemi i prijedlozi</i>
41–46
NIKOLA ALBANEŽE
<i>Coordinating the Aims and Goals
of the Civic and County Museum</i>
47–52	NIKOLA ALBANEŽE
<i>Usklađivanje zadataka i ciljeva
gradskoga i zavičajnoga muzeja</i>
47–52
VLADIMIR PERŠIN
<i>Short Historical Survey of the
Karlovac Museum</i>
53–60	VLADIMIR PERŠIN
<i>Kratki pregled historijata
muzeja u Karlovcu</i>
53–60
BORISLAV BIJELIĆ
<i>The Discontinued Continuity of the
Museum of the Đakovo Region</i>
61–66	BORISLAV BIJELIĆ
<i>Kontinuirani diskontinuitet
muzeja Đakovštine</i>
61–66
KATA ŠUTALO
<i>Museums Attached to a Publicly
Owned Enterprise</i>
67–74	KATA ŠUTALO
<i>Muzej pri javnom
poduzeću</i>
67–74
IVANA KOKIĆ
<i>Founding the Antun Gojak
Civic Gallery in Makarska</i>
75–80	IVANA KOKIĆ
<i>Osnutak Gradske galerije
Antuna Gojaka u Makarskoj</i>
75–80
MIROSLAV MIRKOVIĆ
<i>Specific Aspects of the Conservation of the
Cultural-Technical Heritage on Location</i>
81–90	MIROSLAV MIRKOVIĆ
<i>Specifičnosti zaštite
kulturno-tehničke baštine na terenu</i>
81–90

The Museum Profession *Muzejska struka*

DAVOR FULANOVIĆ
KREŠIMIR BAŠIĆ
<i>The Significance of Thematic (Topical)
Exhibitions in Collecting and Researching
Technical Heritage Museum Material</i>
93–100	DAVOR FULANOVIĆ
KREŠIMIR BAŠIĆ
<i>Značenje tematske (prigodne) izložbe
u prikupljanju i obradi muzejske
grade tehničke baštine</i>
93–100
RENATA BREZINŠČAK
ŽELJKA JELAVIĆ
<i>The Curators' Educational Role
in a Museum's Activity</i>
101–106	RENATA BREZINŠČAK
ŽELJKA JELAVIĆ
<i>Uloga i status kustosa pedagoga
u djelatnosti muzeja</i>
101–106
BOŽICA ŠKULJ
MIROSLAV MIRKOVIĆ
<i>Technical Museum
in University-Level Education</i>
107–116	BOŽICA ŠKULJ
MIROSLAV MIRKOVIĆ
<i>Tehnički muzej u sustavu visokoškolskog
obrazovanja</i>
107–116
ALKA STARAC
<i>Museum and Scholarship</i>
117–121	ALKA STARAC
<i>Muzeji i znanstveni rad</i>
117–121
ANICA RIBIČIĆ-ŽUPANIĆ
<i>Museum with a Cause</i>
123–126	ANICA RIBIČIĆ-ŽUPANIĆ
<i>Angažirani muzeji</i>
123–126
SNJEŽANA PAVIČIĆ
<i>The Dilemmas in Defining the
Profession of Curator</i>
127–132	SNJEŽANA PAVIČIĆ
<i>Kustos – dileme i pitanja oko
definiranja profesije</i>
127–132
BRANKA VOJNOVIĆ
<i>The Profession of Curator-Ethnologist</i>
133–138	BRANKA VOJNOVIĆ
<i>Zvanje kustos etnolog</i>
133–138
DAJANA VLAISAVLJEVIĆ
<i>The Role of Specialists in Museum
Management</i>
139–142	DAJANA VLAISAVLJEVIĆ
<i>Uloga stručnjaka u upravljanju
muzejima</i>
139–142
IVO MAROEVIĆ
<i>Museum As a Profession –
Criteria and Ethics</i>
143–159	IVO MAROEVIĆ
<i>Muzejska profesija
– kriteriji i etika</i>
143–159

Izdavač / Publisher

MUZEJI HRVATSKOG ZAGORJA – GALERIJA ANTUNA AUGUSTINČIĆA
Trg Antuna Mihanovića 10, Klanjec

Za izdavača / For the Publisher

GORANKA KOVAČIĆ

Glavni urednik / Editor-in-Chief

BOŽIDAR PEJKOVIĆ

Uredništvo / Editorial board

prof. dr. IVO MAROEVIĆ
mr. SNJEŽANA PINTARIĆ
dr. IVE ŠIMAT BANOV

Prijevod / Translator

SONJA BAŠIĆ

Lektura / Language editor

SALIH ISAAC

Korektura / Proof reader

ANA BENC

Grafička priprema i oblikovanje / Graphic design and layout

ARTRESOR NAKLADA, ZAGREB

Tisak / Printed by

KRATIS, ZAGREB

Naklada / Print run

500

Uredništvo je zaključilo da su radovi kategorizirani samim uvrštavanjem u program simpozija te da ih stoga nije potrebno posebno kategorizirati.

Anali 16/17 izlaze za 1996. i 1997. godinu (iz tehničkih razloga tiskani su prije brojeva 13/14 i 15. Tisak završen u srpnju 2001. u Zagrebu.

Izdavanje Anala omogućilo je MINISTARSTVO KULTURE REPUBLIKE HRVATSKE.

Simpozij Muzeji u Hrvatskoj danas i sutra

Klanjec, 23. i 24. svibnja 1996.

Želeći udovoljiti jakoj potrebi muzejskih stručnjaka da progovore o temeljnim problemima struke (iskazanoj i na znanstvenom skupu *Antun Augustinčić u kontekstu hrvatske i europske skulpture*, održanom u Klanjcu 26. svibnja 1995. godine, u organizaciji Muzeja Hrvatskog zagorja – Galerije Antuna Augustinčića), Galerija Antuna Augustinčića prihvatila se organizacije muzeološkog simpozija koji bi smjerao globalnoj analizi trenutnog stanja hrvatskog muzealstva, a koji bi se održao u Klanjcu u svibnju 1996. godine, povodom Međunarodnog dana muzeja. Pod nazivom *Muzeji u Hrvatskoj danas i sutra* simpozij je uvršten u godišnji plan i program rada Muzeja Hrvatskog zagorja – Galerije Antuna Augustinčića te je kao jednodnevni skup prihvaćen od Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

U rujnu 1995. godine formiran je organizacijski odbor – u sastavu: Damodar Frlan (ravatelj Etnografskog muzeja u Zagrebu i tadašnji predsjednik Hrvatskog nacionalnog komiteta ICOM-a), prof. dr. Ivo Maroević (profesor na Odsjeku za povijest umjetnosti i na Odsjeku za muzeologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu te tadašnji predsjednik Muzejskog savjeta Hrvatske), Božidar Pejković (voditelj Galerije Antuna Augustinčića u Klanjcu), mr. Snježana Pintarić (savjetnica za muzejsku djelatnost u Upravi za obrazovanje, kulturu i znanost grada Zagreba), mr. Branka Šulc (tadašnja ravnateljica Muzejskog dokumentacijskog centra u Zagrebu, a sadašnja pomoćnica ministra kulture) te mr. Žarka Vujić (znanstvena asistentica na Odsjeku za muzeologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu) – koji početkom veljače 1996. definitivno potvrđuje naziv simpozija (*Muzeji u Hrvatskoj danas i sutra*), odlučuje da se simpozij usredotoči na muzeološko razlaganje dvaju pitanja bitnih za opstojnost muzeja – muzeja kao institucije (financiranje, upravljanje, povezivanje muzeja, mreža muzeja, privatni muzeji) i same muzejske struke (kodeksi, standardi, udruženja, kompetencije, zvanja) – te da se održi 24. svibnja, kako se muzealce ne bi osujetilo u vlastitim

aktivnostima povodom Međunarodnog dana muzeja, 18. svibnja. Nedugo zatim odaslane su obavijesti i pozivi za sudjelovanje u radu simpozija svim institucionaliziranim stručnim muzejskim radnicima poimence, prema popisu Muzejskog dokumentacijskog centra.

Po isteku roka za prijavljivanje sudjelovanja, Odbor se suočio s 36 sažetaka priopćenja: odlučeno je da se sva izlaganja uključe u program simpozija, kojemu će se zato trajanje produžiti na dva dana (i to tako da se prvog dana, 23. svibnja, govori o muzeju kao instituciji a drugog dana, 24. svibnja, o muzejskoj struci). Za svaki su dan, među članovima Odbora, odabrana po dva moderatora (Damodar Frlan, prof. i mr. Žarka Vujić te mr. Snježana Pintarić i prof. dr. Ivo Maroević), kako bi se voditelj Galerije mogao u potpunosti posvetiti domaćinskim poslovima. Također je prihvaćen prijedlog Hrvatskog nacionalnog komiteta ICOM-a i njegova novoizabranog predsjednika Želimira Košćevića da u sklopu simpozija komitet održi svoju sjednicu. Tako definirani program simpozija odaslan je svim sudionicima, a javnost je s njime upoznata na konferenciji za novinare, održanoj 21. svibnja u Muzeju Mimara.

Konačno – zahvaljujući Ministarstvu kulture Republike Hrvatske i sponzorima (Privrednoj banci Zagreb, Otvorenom sveučilištu Klanjec i restoranu »Zelenjak«) – u Klanjcu je 23. i 24. svibnja 1996. godine i održan simpozij *Muzeji u Hrvatskoj danas i sutra*, na kojem se okupilo preko stotinu muzealaca i desetak novinara. Rad simpozija tekao je gotovo u potpunosti prema programu. Prvog su dana, nakon pozdravne riječi Zorislava Drempećića Hrčića, ravnatelja Muzeja Hrvatskog zagorja i podžupana Županije krapinsko-zagorske, iznesena dvadeset i dva referata (pod ravnanjem Damodara Frlana, prof. te mr. Žarke Vujić), dok je drugog dana, nakon obraćanja skupu izaslanice ministra kulture Katarine Babić, više savjetnice Ministarstva kulture Republike Hrvatske, izneseno šesnaest referata (pod ravnanjem mr. Snježane Pintarić te prof. dr. Ive Maroevića).

Simpozij je pokazao da većina problema i muzeja kao institucije i muzejske struke proizlazi iz upitne zakonske regulative muzejske djelatnosti. Stoga su muzejski stručnjaci Hrvatske okupljeni u Klanjcu jednoglasno usvojili Zaključke, koji se odnose na nužnost donošenja novog Zakona o muzejskoj djelatnosti i proširenog uključivanja struke u njegovo oblikovanje, a o čemu je organizator simpozija pismeno izvjestio mr. Božu Biškupića, ministra kulture Republike Hrvatske.

Nadajmo se da će simpozij *Muzeji u Hrvatskoj danas i sutra*, koji je za sada samo »ocrtan« u knjizi sažetaka izlaganja, uskoro biti i »oslikan« objavljivanjem integralnih tekstova izlaganja u *Analima Galerije Antuna Augustinčića*, kako bi i šira javnost mogla o njemu suditi.

Muzeji Hrvatskog zagorja – Galerija Antuna Augustinčića koristi ovu priliku da još jednom izrazi zahvalnost svima koji su doprinijeli ovom skupu, napose članovima organizacijskog odbora i sudionicima koji su pokazali da imaju volje, snage i sposobnosti nositi se s problemima muzejske djelatnosti te požrtvovnosti za njeno unapređivanje.*

Božidar Pejković

* Objavljeno u *Informatica museologica*, 27 (1–2) 1996, Zagreb 1997, str. 91

Muzej kao institucija

Hod unatrag

ŽELIMIR LASZLO

Muzejski dokumentacijski centar

U dugoj povijesti Europe muzeji su nova pojava. O njima ozbiljno u suvremenom značenju riječi *muzej* možemo govoriti tek od 19. stoljeća. Muzeji, dakle, imaju kratku povijest. U njoj njihov značaj i broj stalno raste. Raste i broj različitih vrsta muzeja, tako da možemo govoriti o svojevrsnom pokretu, koji se iz Europe prelio po cijelom svijetu pa je »muzejski pokret«, nazovimo ga tako, postao globalnim fenomenom. Hrvatska je u njemu intenzivno sudjelovala, i to potpuno ravnopravno s drugim europskim zemljama, a u nekim je segmentima prednjačila i bila u samom vrhu.

Muzejski pokret u svijetu i dalje bilježi stalan rast, ali to, nažalost, više ne vrijedi za *Lijepu našu*. Zato nije naodmet postaviti pitanje u kakvoj smo danas situaciji s motrišta muzejskog pokreta? i s kojim razlozima uopće smijemo i možemo takvo pitanje postaviti i tvrdnju izreći?

Odgovore na postavljena pitanja nastojat ću potkrijepiti činjenicama. U Hrvatskoj nije provedeno sustavno istraživanje o sudbini muzeja u posljednjim desetljećima, te sam stoga primoran svoje tvrdnje potkrepljivati samo osobnim iskustvom i podacima do kojih sam mogao doći. To je, dakako, ograničavajući čimbenik, ali sam uvjeren da su podaci koje ću iznijeti dovoljno vjerodostojni i da mogu uvjeriti svakoga tko ih ozbiljno uzme u razmatranje. To nikako ne umanjuje potrebu da se ispitivanje stanja muzejskog pokreta statistički utvrdi kako bi se konstatacije do kraja objektivizirale.

S ovim ogradama na umu izričem poraznu tvrdnju: U Hrvatskoj, kao nikada do sada otkada postoji, muzejski pokret nije bio u većoj krizi. Sa stajališta muzejskog pokreta razmak i zaostatak u odnosu na nama bliske srednjoeuropske države nikada nije bio veći. Izuzetak je samo, iz poznatih razloga, Bosna i Hercegovina, a to nas ne može utješiti. Mi ne samo da smo u stagnaciji, već krupnim koracima hodamo unatrag. Treba zvoniti na uzbunu!!!

U potkrijepu ovog dramatičnog iskaza navodim sljedeće:

1. SMANJENJE UKUPNOG BROJA MUZEJA

U Hrvatskoj se u posljednjim desetljećima broj muzeja smanjuje. Takav trend u Europi i svijetu nije poznat. U gotovo svim zemljama, uz neke žalosne izuzetke kakav je Bosna i Hercegovina, apsolutni broj muzeja stalno raste.

Uzroke možemo podijeliti na trajne koji se pojavljuju tijekom niza godina i one kratkoročne uzrokovane poglavito Domovinskim ratom.

Najvažniji kratkoročni uzrok padu broja muzeja jest stradanje i okupacija muzeja kao posljedica neprijateljske agresije. Tako npr. muzeje u Vukovaru i Iloku još ne ubrajamo u ukupan broj muzeja u Hrvatskoj. Do *Bljeska* i *Oluje* broj takvih muzeja bio je mnogo veći. Razlozi prestanka njihovog rada su privremeni i čim to bude moguće, njihov rad će se obnoviti. To vrijedi čak i za muzej u Vukovaru koji je razoren i čije su zbirke raznesene. Rat je uzrokom smanjenja broja muzeja u Hrvatskoj ali je ono privremeno i jedino za to ima opravdanja. Kada bi to bio jedini uzrok, ne bi bilo potrebe za zvonjenjem na uzbunu. Međutim, rat je prekrrio, zaklonio i sakrio niz uzroka koji su trajnije naravi i koji kontinuiraju otprije ili one koji su uzrokovani novom vlašću i ustanovljavanjem nove nam Hrvatske države.

Jedan od takvih trajnih uzroka je organizacijske naravi. Prije kojih dvadesetak godina počelo je veliko objedinjavanje svega i svačega u jedinstvene veće i značajnije organizacije. Tako su neki muzeji potpali pod narodna sveučilišta. To je bio početak njihova nestajanja. U narodnim sveučilištima bila je važnija autoškola – jer nosila je novac – od muzeja. Neki su muzeji tako posve nestali. Priključivanje zavičajnog Muzeja Krapine i okolice, koji je bio pravna osoba, u sastav Narodnog sveučilišta dovelo je do njegova ukidanja. Danas taj muzej nije pravna osoba, nema prostorija, nema izložaba, nema ni jednog jedinog kustosa; ukratko, ne postoji. Slična je sudbina zadesila i zavičajni muzej u Valpovu. Žalosno je ali istinito da ova naša sadašnja vlast nije prstom maknula da se taj uzrok otkloni; dapače ima naznaka da se trend nastavlja.

Drugi, sada već ipak trajni uzrok vezan je za promjene koje su se u političkom smislu dogodile 1990. godine, dakle poslije osamostaljivanja Hrvatske. Bilo je mnogo muzeja diljem Hrvatske koji su bili posvećeni NOB-u, radničkom pokretu i revoluciji. Oni su gotovo svi redom ukinuti. To je dakako značajno smanjilo ukupan broj muzeja u Hrvatskoj. Mislim da nije bilo potrebe da se baš svi takvi muzeji ukinu. Posve je jasno da se koncepcija Muzeja revolucije u Zagrebu nakon promjena nije mogla i nije trebala održati, ali da li je zato trebalo ukinuti muzej? Muzej revolucije sadržavao je obilje povijesne građe i najznačajnije zbirke novije

povijesti u Hrvatskoj. Ironija je da su se sve izložbe o domobranima iz Drugog svjetskog rata, o prijeratnom (misli se na Drugi svjetski rat), ratnom i poratnom dobu itekako služile bogatim fundusom i dokumentacijom bivšeg Muzeja revolucije. Fundusi i dokumentacija tog muzeja, pokazalo se bjelodano, itekako su interesantni i potrebni. Pa ipak umjesto da se razradi nova dezideologizirana koncepcija tog muzeja, muzej se naprosto ukinuo, a građa je sa samo nekoliko kustosa jednostavno pridodana Hrvatskom povijesnom muzeju. Zgrada je oduzeta, nova nije nađena. Hrvatski povijesni muzej ionako je u vrlo teškoj situaciji, a pridodavanje Muzeja revolucije nanijelo mu je samo nove brige i novu dramu. A moglo se, uvjeren sam, barem razmisliti o jednom suvremenome muzeju novije povijesti po ugledu na onaj koji su izgradili Nijemci u Bonnu.

U socijalističkom okružju spomen na NOB i revoluciju često je služio kao izgovor za formiranje zavičajnih muzeja. S vremenom uz muzej revolucije u nekome mjestu razvile bi se etnografska ili arheološka zbirka i tako malo po malo formirao pravi muzej. Takve muzeje trebalo je sačuvati a ne ukidati, a od NOB zbirke sačuvati samo originalne dokumente i svjedočenja i njih iznova objektivno reinterpetirati. To se nažalost nije dogodilo.

Treći uzrok ide u potpunosti na dušu novih vlasti. Riječ je o famoznoj raspodjeli osnivačkih prava nad muzejima i galerijama. Nitko ne spori potrebu da se vlasništvo nad muzejima trebalo definirati. Bilo je jasno svima da se muzeji kao općedruštveno vlasništvo nisu mogli održati. O tom nema spora – do promjena je moralo i trebalo doći. Ali tu se zabrzalo, zapjenilo i užurbalo s kobnim posljedicama. Ta nadasve osjetljiva raspodjela moći i vlasništva nad muzejima učinjena je kampanjski, nepromišljeno i loše, umjesto da bude opreznija, sporija i svrsishodnija. Prije ovih dramatičnih promjena svi muzeji bili su barem na neki način briga Republike. Nakon njih Republika je u mnogo slučajeva bila posve nemoćna i odigrala je ulogu outsidersa. To razmetanje osnivačkim pravima prijeto da mnogi muzeji završe kobno. U Jastrebarskom je lokalna vlast, sada punopravni vlasnik muzeja, muzej naprosto ukinula. Muzeju u Brodvcu se prema riječima njegovog direktora nešto slično sprema. Možda i muzeju u Samoboru. Dakako, ne događa se to tako da dođu bahati općinari ili gradski moćnici i zatvore muzej. Ne, metode su profinjenije. Muzeju se ne odobravaju novci čak ni za grijanje ili plaće zaposlenih, pa s vremenom muzej sam odumire. Muzeji su često u vrlo atraktivnim zgradama koje su pravi mamac za lokalnu vrhušku i onda novi moćnici zaigravaju igru. Danas mnogi direktor i premnogi kustos vode prave rovovske bitke za održanje svojih muzeja. Zato što je Republika prisvojila sva osni-

vačka prava Muzeja Slavonije, grad Osijek odbio je financirati bilo koji program Muzeja. To postaje doista tragikomično da grad neće čuti za svoj muzej, ali i logično ako gledamo s druge strane, jer zbog čega bi grad ulagao u vlasništvo Republike. Dok to traje, muzeji su naprosto lutke na koncu. Moglo se to spriječiti. Osnivačka prava mogla su biti podijeljena pola-pola i tada bi i grad i Republika bili odgovorni za muzej. Trebalo je misliti na prelazne oblike i računati na potrebno vrijeme za prilagodbu lokalnih vlasti na novu situaciju. Ovako treba držati fige da se muzeji održe, čak usprkos tome što kustosi ne dobivaju plaće ili ih dobivaju neredovito i što često nemaju ni osnovnih uvjeta za rad kao što je normalno zagrijavanje radnih prostorija zimi.

Posljednji uzrok koji ću ovdje spomenuti jest novo i neprimjereno, prirodničarsko, nazdravičarsko i manifestaciono shvaćanje kulture, a onda u sklopu nje posebno muzeja koje opet ide na dušu novoj vlasti. Riječ je o shvaćanju, neovisno koja je stranka na vlasti u svakom pojedinom slučaju, da muzeji služe samo tome da povremeno omoguće vrhovnicima da otvore kakvu izložbu. Štogod ona bila veća, monumentalnija, hrvatskija, neki kažu faraonskija, to bolje. Nije važno da li muzejski predmeti trunu u podrumima, da li postoji kvalitetna dokumentacija, da li se kustosi bave znanstvenim radom i dolaze do novih saznanja i spoznaja, da li se obavljaju edukativni programi itd. Važno je samo to da bude izložba na kojoj će se krema moći pokazati. U premnogo slučajeva sve se upravo na to svelo. Zagreb prednjači, a provincija ga u stopu slijedi. Da bi se taj uzrok uklonio, potrebno je promijeniti misli u glavama onih koji drže kesu i vlast. A to je najteže. No dok bude trajala takva svečarska svijest i doživljaj muzeja, oni će biti u krizi. Oni manji pak koji neće u dostatnoj mjeri titrati na milozvučnoj žici sujete i nove skorojevištine mogli bi biti zbrisani s lica zemlje. Konačno, čemu to zavičajni muzej u Jastrebarskom može poslužiti, ili onaj u Krapini, Valpovu, a sutra možda u Trogiru... kada je dovoljno skupiti nekoliko slika kakvog naivnog mazala i eto otvorenja, televizije, govora i hvalospjeva i kulture dakako.

2. NEDOSTATAK MNOGIH VRSTA MUZEJA

Stagnacija muzejskog pokreta u nas može se posvjedočiti i nedostatkom pojedinih vrsta muzeja koji su u Europi i svijetu uobičajeni.

Mi gotovo da nemamo crkvenih muzeja, a nismo ih ni prije imali previše. Takvo stanje u potpunoj je suprotnosti s mjestom, ulogom i značenjem vjerskih zajednica, posebno Rimokatoličke crkve u posljednjih 6

godina. Sredstva javnog priopćavanja prepuna su crkvenih događanja i vijesti. Crkva nesumnjivo danas ima veliki javni značaj. Blago koje ona čuva odavno je prepoznato kao posebno značajno za državu i naciju, a nakon 1990. godine ta je spoznaja svojina svih. Očekivalo bi se stoga da se posljednjih godina puna pažnja posvetila osnivanju i uređenju crkvenih muzeja i zbirki. Međutim, nije tako. Novih crkvenih muzeja nema ili nema u broju koji bi bio potreban. Postoje mnoga neriješena pitanja odnosa države i vjerskih zajednica kao što je ono o denacionalizaciji. Sve to ima utjecaja i na zaštitu muzejskih zbirki i osnivanje muzeja. Situaciju možda najbolje ilustrira stanje u Zagrebu. Osim Spomen-zbirke kardinala Stepinca u Nadbiskupskom dvoru i skromne zbirke Sestara milosrdnica u Frankopanskoj, ništa od zbirki u vlasništvu vjerskih zajednica nije dostupno javnosti.

Dijecezanski muzej već desetljećima ne postoji nego postoje samo izuzetno vrijedne zbirke, riznica katedrale zatvorena je za javnost, da ne spominjemo mnogobrojne zbirke po samostanima. Niti druge nekataličke vjerske zajednice nemaju svoje muzeje ili zbirke koje bi bile dostupne javnosti. Zaostatak je golem usprkos tome što je vrijednost crkvenog blaga neizmjerena i usprkos proklamiranoj vjerskoj toleranciji države i njenog deklarativnog opredjeljenja za suradnju s vjerskim zajednicama.

Dalje, Hrvatska nikako da se domogne Muzeja suvremene umjetnosti. Zar to nije strašno i zar nas to ne legitimira kao slabo kulturnu zemlju?

Daleko bi nas odvela rasprava zašto mnogih vrsta muzeja nemamo. Ovdje ću samo konstatirati da u Hrvatskoj nedostaju: industrijski muzej, dječji muzej, vojni muzej, muzej novije povijesti, eko-muzej, etnoparkovi (imamo samo jedan pravi), nema privatnih muzeja itd. Ako tome dodamo da nikakve umjete za rad nemaju i tako značajni muzeji kao što je Hrvatski povijesni muzej, Muzej naivne umjetnosti, da su neki muzeji tek u dugotrajnom osnivanju kao što je željezničarski, teatrološki ili sportski muzej, onda mislim da imamo prava govoriti o zastoju i kašnjenju muzejskog pokreta.

Uzroka za takvo stanje sigurno ima mnogo a ovdje izdvajam samo neke. Jedan je taj što mislim da vlast istinski nije zainteresirana za dugoročno rješenje i poboljšanje sadašnje situacije. Mislim da država ne zna što hoće i da nema nacionalnog plana razvoja muzeja. No tu dio krivnje svakako leži i na neorganiziranosti muzealaca. Nikome nije jasno zašto se konačno ozbiljno ne pristupi izradi tzv. mreže muzeja. Izrada mreže muzeja nije samo izrada njihova popisa i podjela vlasničkih prava nego mora sadržavati cjelovitu politiku države u odnosu na muzeje i muzejski pokret.

3. NEDOSTATAK FORMIRANE I UTJECAJNE STRUČNE JAVNOSTI

Ovaj nedostatak objašnjava i slab utjecaj struke na formiranje javnog mišljenja, a bez javnog mišljenja nema pritisaka na državu, upravu i svekoliku vlast. U takvom okružju vlast čini što hoće. U Hrvatskoj ne radi društvo muzealaca kao stožerno mjesto stručnog mišljenja izvan rukovodećih struktura. Rade samo pojedina lokalna društva.

Muzealac nije cehovski zaštićen i u potpunosti je prepušten nahodnji i volji ravnateljivoj. *Vijesti muzealaca i konzervatora*, glasilo koje je koliko-toliko pokrivalo i afirmiralo područje autonomnog muzejskog i muzealnog mišljenja, ne izlaze. Zbog toga često o sudbini muzeja odlučuju ljudi koji nisu u stanju čak ni nabrojati vrste muzeja ili funkcije pojedinog muzeja, a to vodi u voluntarizam kojeg smo često svjedoci. Po mom sudu ima krivnje i na muzejima, od kojih su se neki potpuno zatvorili u sebe i vegetiraju. Posljedice su logične: nezainteresiranost za sudbinu muzeja u nekoj sredini, nerazumijevanje mjesta i uloge muzeja, stagnacija i apatija. U takvom ozračju muzejski pokret mora posustati.

Želim još upozoriti i na paradoks koji nam se u Hrvatskoj dogodio. Imamo muzeologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, i to kao dodiplomski studij na informatologiji i imamo katedru muzeologije na povijesti umjetnosti. Po tome smo jedna od rijetkih zemalja u Europi. Mogu posvjedočiti da zahvaljujući tome hrvatska muzeologija ima velik ugled u svijetu. Paradoksalno je da smo istovremeno jedna od vodećih nacija u muzeologiji, u visoko sofisticiranoj teoriji i praksi, a da istovremeno imamo takvu otužnu situaciju s muzejima na terenu. Bilo bi normalnije da razvijena muzeologija potakne razvoj muzeološkog pokreta, ali to se nažalost ne događa.

Među svim uzrocima hodnje unatrag namjerno ne spominjem novac. Nedostatak novca vezan je za nikakav značaj muzeja u društvu. Kada bi on bio veći, i novaca bi bilo više. Muzeji naprosto nisu atraktivna investicija. U društvenom managementu mi ne postojimo. Naša uloga u odnosu na državu i društvo je uloga dosadnog komarca kojeg se riješite zamahom ruke.

Na kraju pitam se da li smo mi muzealci a s nama i muzeji pred izumiranjem ili barem zamiranjem? Treba li naša poruka biti: »Ave Croatia morituri te salutant« ili ne?! Jesmo li mi neka vrsta dinosaura koje čeka neumitan kraj ili smo u hodu unatrag već dosegnuli dno lonca, pa nam sada predstoji rast i razvoj? Nadam se da je u pitanju ovo drugo.

SAŽETAK

Autor nastoji pojavu muzeja i njihov razvoj sagledati kroz prizmu muzejskog pokreta. U Europi broj muzeja, njihova raznovrsnost te utjecaj »muzejskog svjetonazora« na život stalno raste. U Hrvatskoj, nažalost, ne. Ova tvrdnja pokušava se pokazati na pojedinačnim primjerima, zato što empirijskih statističkih istraživanja nema, u tri odjeljka. U prvome se tvrdi da je u nas ukupan broj muzeja u padu i traže se uzroci zbog kojih je to tako od rata kao relativno kratkotrajnog uzroka do onih koji su trajnije naravi. U drugome se konstatira zastoj i zaostatak u osnivanju pojedinih vrsta muzeja u Hrvatskoj, od Muzeja suvremene umjetnosti do dječjeg ili eko-muzeja. U trećemu se ukazuje na manjkavosti postojeće i potrebu snaženja utjecaja stručne javnosti, kako bi onda ona mogla biti važnijim sudionikom formiranja svekolike javnosti. Na kraju upozorava se na evidentnu diskrepanciju između visoko sofisticirane muzeologije na Zagrebačkom sveučilištu i muzejske prakse. Ukazuje se na taj svojevistan paradoks.

Autor završava pitanjem: Da li je kriza muzeja u Hrvatskoj dosegla dno lonca, pa nam sada predstoji rast i izlazak ili ne?

Summary

WALKING BACKWARD

Želimir Laszlo

The author tries to view the emergence of museums and their development through the prism of museum movement. The number of museums continues to rise across Europe, and so does their diversity and influence of a "museum-based world view" on everyday life. Unfortunately, it is not so in Croatia. Since there is no empirical research or statistics to corroborate this statement, the author tries to prove it by individual examples grouped in three sections. In the first section it is claimed that the total number of museums in Croatia is decreasing and possible causes for this are examined – from the recent war, which has had a relatively brief effect, to other causes of long term impact. The second section states a halt and a loss of momentum in founding certain kinds of museums in Croatia, from the Museum of Modern Art to children's or environmental museums. The third section points at the shortcomings of the existing museum profession and stresses the need to strengthen the influence of the museum profession so that it could, in turn, influence the general public. Finally, the article draws attention to an evident discrepancy between the highly sophisticated museology studies at the University of Zagreb and professional museum work.

The author concludes with the question: has the crisis of Croatian museums finally reached the bottom so that the only possible way is upward, or not?

Crkvene muzejske zbirke u Hrvatskoj – stvarnost i mogućnosti

MARIJA EDITA ŠOLIĆ

Malakološki muzej, Makarska

UVOD

Tijekom stoljeća Crkva je brižno čuvala kulturno blago. Brojne su crkvene osobe i institucije tijekom povijesti često bile jedini stvaraoči, prepoznavaoči i čuvari kulturne baštine. Diljem Hrvatske u redovima crkvenih staleža – najčešće u biskupijskim središtima, samostanima, crkvenim učilištima, ali i drugim crkvenim ustanovama – nastajale su vrlo rano riznice prirodnih, povijesnih, sakralnih i drugih kulturnih vrijednosti, odavno prepoznatih kao sastavni i nezaobilazni dio nacionalne i crkvene kulturne baštine. Takve se zbirke danas označuju sintagmom crkvene muzejske zbirke.

Prva javna crkvena muzejska zbirka u Hrvatskoj, s arheološkom građom iz Salone, bila je postavljena u atriju nadbiskupske palače u Splitu već 1750. godine (Museum Spalatinum archiepiscopale). Osnivač joj je bio nadbiskup Pacific Bizza, koji je angažirao jednog kanonika na stručnoj obradi muzejske građe. Nedugo potom je u Đakovu biskup Antun Mandić organizirao svoje župnike na sakupljanju arheološke građe, numizmatičkih predmeta i starina, te svojim djelovanjem utemeljio našu muzeologiju (*Muzeji i galerije Hrvatske*, 1992).

Često se osobnim inicijativama i ljubavlju prema kulturnoj baštini stvarao veliki fond predmeta koji čine integralni dio naše kulturne baštine. Strossmayer je »naš najslavniji kolekcionar« (Križić 1982/83). Njegova zbirka – Strossmayerova galerija HAZU službeno je otvorena 9. 11. 1884. god.

Mnogi muzeji i zbirke u okrilju Crkve nastajale su zahvaljujući ljubavi i entuzijazmu, maru i samoprijegoru pojedinih svećenika, ali i plemenitih duša iz naroda za narod. Na primjeru malakološke zbirke u Makarskoj možemo se uvjeriti koliko je poznatih pojedinaca i znanstvenika iz svijeta sudjelovalo u njenom nastajanju (usporediti Radić 1991). Dalekovidni

pojedinci znali su u tim materijalnim predmetima prepoznati duhovne i kulturne vrijednosti i očuvati nam ih kroz burna vremena do današnjih dana; do vremena koje smo stoljećima kao narod željno očekivali.

S ljubavlju i težnjama stručnjaka i znanstvenika dio je muzejskih predmeta u okviru pojedinih crkvenih muzejskih zbirki stručno i znanstveno obrađen i primjereno predstavljen.

Crkvena muzejska baština, već odavno ugrađena, zaslužuje poštovanje i ponos našeg čovjeka i prepoznatljiv je znak ne samo u turističkim vodičima već i u brojnim stručnim radovima i monografijama.

Veseli što su u priručniku *Muzeji i galerije Hrvatske* u zbir od 219 uvrštena i 24 crkvena muzeja-zbirke (sl. 1).

Istaknuti značaj koji u spomenutom priručniku imaju crkveni muzeji-zbirke za našu nacionalnu baštinu ne samo u mreži muzeja Hrvatske nego

Slika 1. Gustoća i broj muzeja i galerija u Hrvatskoj (prema Fruh et al 1992)

i u baštini čovječanstva, poslužio je kao osnova i jedan od poticaja za ovaj rad izložen u okviru simpozija *Muzeji u Hrvatskoj danas i sutra* u Klanjcu (svibanj 1996. god.).

Ovaj rad je djelomičan uvid u bogatstvo i raznolikost fundusa samo dijela crkvenih muzejskih zbirki u Hrvatskoj i ukazuje na njihove osnovne egzistencijalne uvjete u svjedočenju nacionalne kulture i civilizacijskih dosega.

Osim rezultata dobivenih anketom s muzeološkog i muzeografskog motrišta u našim crkvenim muzejskim zbirka, donosim i kratki uvid u rezultate ankete koju je provela Kongregacija za kler i Papinska komisija radi zaštite umjetničkog i povijesnog crkvenog blaga, među biskupskim konferencijama svijeta, te k tome način stručnih i organizacijskih rješenja nekih muzeja u Italiji.

Ne ulazeći u razloge koji su doveli do sadašnjeg stanja u crkvenim muzejskim zbirka, iznijeto je iz najiskrenije ljubavi prema Crkvi i kulturi, posebno prema Crkvi u Hrvata i prema hrvatskoj kulturnoj baštini.

PROBLEM I CILJ RADA

Raznolikost i bogatstvo muzejske građe u crkvenim muzejskim zbirka diljem Hrvatske zapisivano je u brojnim djelima, od ranih stoljeća do današnjih dana.

Problem je što danas ne znamo stvarno stanje ni onih najznačajnijih crkvenih zbirki kako su ih okarakterizirali muzejski djelatnici u priručniku *Muzeji i galerije Hrvatske* (1992:256). Iako su neke crkvene muzejske zbirke, koje se navode u spomenutom priručniku, već odavno postale prepoznatljiv znak mjesta u kojima postoje i svjedoče, realno gledajući, u pravnom smislu ih više nema, jer prema Zakonu o ustanovama (1993) i Zakonu o nacionalnoj djelatnosti (1994) nisu registrirane.

Zakon o muzejskoj djelatnosti iz 1977. god., koji je još na snazi, izrijeckom ne spominje crkvene i privatne muzejske zbirke. S tog motrišta nedefiniran je status svih crkvenih muzejskih zbirki u Hrvatskoj.

Cilj ovoga rada je utvrditi sadašnje stanje u crkvenim muzejskim zbirka Hrvatske, i to onima koje se navode kao značajne u priručniku *Muzeji i galerije Hrvatske* (1992).

S obzirom na činjenicu da je Ustavom iz 1990. god. zajamčena i zaštita kulturnih dobara kao duhovnih narodnih vrednota, očekivale su se promjene stanja nabolje.

METODE RADA

U radu je primijenjena:

- a) metoda anketiranja
- b) uvid u zbirke
- c) pregled izvora

Lista pitanja (tab. 1) upućena je svim crkvenim muzejskim zbirkama navedenim u priručniku Muzeji i galerije Hrvatske (1992), tj. na 24 adrese. K tome, još na 7 za koje sam znala da postoje, dakle sveukupno na 31 adresu u 23 mjesta diljem Hrvatske (slika 2).

Anketiranje je provedeno u vremenu od 22. ožujka do 7. travnja 1996. Pri sastavljanju liste anketnih pitanja (usp. tab. 1), korišteni su: Dokumenti II. vat. sabora (1970), Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i pri-

Slika 2. Mjesta anketiranih crkvenih muzejskih zbirki u Hrvatskoj

rodne baštine (1974), Zakon o muzejima (1977), Zakon o ustanovama (1993), Maroević(1989, 1993), Statut ICOM-a (1991), Zakon o nacionalnoj djelatnosti (1994) i dr.

Uz anketu priložen je i popratni dopis u kojemu je obrazložena svrha ankete kao i naznaka simpozija na kojemu će se prezentirati rezultati dobivenih odgovora.

Uvid je u neke zbirke bio iz zanimanja, u pojedine po pozivu ili pak potaknut upozorenjem stručnjaka muzealaca, znanstvenika, koji su kao »posjetitelji« iznosili svoje dojmove.

Tablica 1.

LISTA PITANJA

1. Točan naziv Muzeja - Zbirke	14. Kakvi su uvjeti rada u depoima i ostalom prostoru?
2. Voditelj, adresa i telefon za kontakt
3. Od kada datira Muzej - Zbirka?	15. Da li je prostor u kojoj je Muzej - Zbirka:
4. Tko je osnivač?	- u zgradi specijalno građenoj za tu namjenu,
5. Da li je Muzej - Zbirka danas pridružena ustanova i ako jest, kome?	- u adaptiranoj zgradi,
.....	- u zgradi spomeničke vrijednosti,
6. Tko vodi brigu?	16. Koliko je i kada Muzej - Zbirka otvorena javnosti?
7. Kojem tipu pripada Vaš Muzej - Zbirka?
- nacionalni,	17. Koji je status Muzeja - Zbirke?
- pokrajinski,
- zavičajni,	18. Da li je Muzej - Zbirka:
- neki drugi,	registrirana,
8. Koje odjele i koje vrste zbirki posjedujete, tj. kakvu građu?	inventarizirana,
- povijesnu,	znanstveno i stručno valorizirana i kako,
- arheološku,	zaštićena,
- sakralnu,	19. Koliko Muzej - Zbirka ima ukupno građe
- prirodoslovnu,	inventarizirane:
- ili drugu,	sveukupno:
9. Da li imate stalni postav izložbe?	20. Vodite li knjigu izlaska - ulaska građe?
Od kada?
10. Da li organizirate povremene izložbe i kako često?	21. Koliko je u Muzeju - Zbirci:
.....	stalno,
11. Način izloženosti (staklo, rasvjeta ...)?	povremeno zaposlenih,
.....	22. Koliko je stručnih muzejskih radnika:
12. Mikrouvjeti (temperatura, vlaga ...)	stručni muzejski tehničar,
.....	stručni muzejski preparator,
13. Koliko prostora (u m ²) posjedujete:	stručni muzejski kustos,
- za izložbeni dio stalnog i povremenog postava:	stručni muzejski savjetnik,
- za depoe:	23. Tko financira djelovanje Muzeja - Zbirke?
- za ostalo (biblioteka ...):
.....	24. Dopunjavate li sustavno Muzej - Zbirku, i kako?
.....
.....	25. Što biste predložili za danas i za sutra?
.....

REZULTATI I RASPRAVA

I. ANALIZA ANKETE

Izdvojeni su samo važniji rezultati na temelju odgovora dobivenih anketom, priznatom metodom u znanstvenom istraživanju. Od 31 crkvene muzejske zbirke u Hrvatskoj, na čije je adrese bila upućena lista pitanja, odgovorilo je 18 (usp. sl. 2 i tab. 2). Dobiveni odgovori pohranjeni su kod autora ovog rada.

Tablica 2.

*** Popis crkvenih muzeja/zbirki koji su poslali odgovore na anketu
- iz odgovora na pitanja br.1 i br. 2 tablice 1. -**

1. Museum apotheca - Dubrovnik
 2. Galerija slika brodova - Dubrovnik
 3. Biskupski muzej - Hvar
 4. Zbirka Franjevačkog samostana - Imotski
 5. Riznica sv. Marka - Korčula
 6. Franjevački samostan - Orebić
 7. Sakralna zbirka Franjevačkog samostana - Osijek
 8. Muzej i zbirka Franjevačkog samostana - Košljun
 9. Zbirka Franjevačkog samostana - Sinj
 10. Muzej-zbirka Dominikanskog samostana - Stari Grad
 11. Zbirka umjetnina »Kairos« - Trogir
 12. Župski muzej - Tučepi
 13. Samostanska zbirka - Visovac
 14. Stalna izložba crkvene umjetnosti - Zadar
 15. Muzejska zbirka Franjevačkog samostana - Zaostrog
 16. Muzejska zbirka Sigurata - Dubrovnik
 17. Zbirka slika i starina Franjevačkog samostana - Makarska
 18. Malakološki muzej - Makarska
-

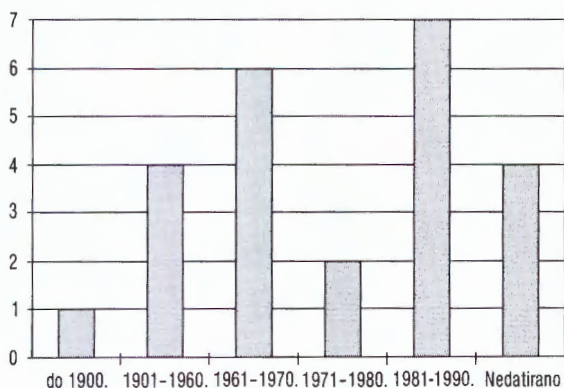
* Nadalje u ovom radu muzeji/zbirke navedeni su samo brojem.

Odgovori na pitanja br. 1 i br. 2

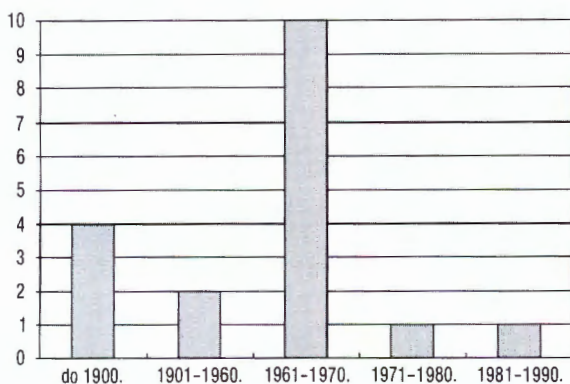
Crkvene muzejske zbirke koje su odgovorile na upućena pitanja pokazuju u svom nazivu raznovrsnost muzejske građe i vlasničku pripadnost te područje distribuiranosti. U dobivenim odgovorima samo je jedna crkvena muzejska zbirka u sjevernom, a sve ostale su u južnom dijelu Hrvatske (usp. sl. 2). Potonje u ovome području njihove distribucije je i najvažnija gospodarska grana – turizam. Sve su one ugrađene u turističke ponude i promidžbu Hrvatske te nezaobilazno zrcale kulturu naše Crkve i naše zemlje.

Odgovor na pitanje br. 3

Pitanje datiranja muzeja-zbirke može se naći u raznim radovima, a posebno u turističkim vodičima na svim glavnijim svjetskim jezicima, ali ponekad raznoliko i ne za sve (usp. sl. 3 i sl. 4). Iz prošlog stoljeća do 1900. su četiri, a od 1901. do 1960. god. dvije muzejske zbirke. Tu je također razvidno kako je najveći broj crkvenih muzejskih zbirki otvoren za javnost, njih 10 za razdoblje 1961.–1970., a u razdoblju između posljednja dva desetljeća samo po jedna.

Slika 3. *Vrijeme nastanka crkvenih muzeja/zbirki prema priručniku Muzeji i galerije Hrvatske (1992)*

Slika 4. *Vrijeme nastanka crkvenih muzeja/zbirki prema anketi - odgovor na pitanje br. 3 (od 31 odgovorilo 18)*

Odgovori na pitanje br. 4

Tablica 3.

Osnivač(i)	broj odgovora
samostan	5
samostan i pojedini svećenici	4
crkveni pojedinci	3
više pojedinaca, profesora svećenika	3
nekadašnja Dubrovačka Republika	1
Općina, nadbiskupija, samostan	1
bez odgovora	1

Prema saznanjima autora, moguće je zaključiti kako je u odgovorima na ovo pitanje tko je osnivač, odgovoreno tko je utemeljitelj i to svi osim institucije koja je navedena pod br. 14 (usp. tab. 2).

Odgovori na pitanje br. 5

Tablica 4.

Pridruženost muzejske zbirke (kome?)	Broj odgovora
samostanu	2
samostalna u sklopu samostana	1
samostanu, a samostan provinciji	1
institutu koji je u sklopu samostana, provincije	1
nije pridružena	3
nisu ništa naveli	8
registrirana od Zavoda za zaštitu kulturnih spomenika	1
»nejasno pitanje«	1

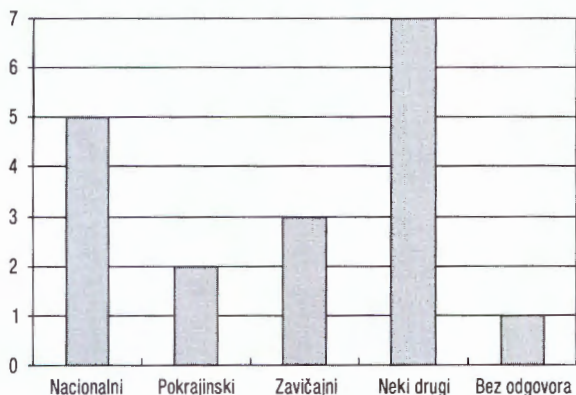
Odgovori na pitanje br. 6

Tablica 5.

Brigu vodi	Broj odgovora
samostan	7
»stanovnici samostana«	3
župnik	2
predstavnik samostana	1
samostan, navedeno ime predstavnika samostana	2
pojedinač, svećenik, navedeno ime	1
osnivači	1
nema odgovora	1

U kontekstu Zakona o ustanovama (1993), trajnu brigu vodi osnivač ustanove. U odgovorima na pitanje br. 6, u odgovoru je izraženo točno izrazom »osnivači«, a to je muzejska zbirka pod br. 14 (tab. 2), stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru, o kojoj se jedino od svih crkvenih muzejskih zbirki u Hrvatskoj brine država. Vidljivo je kako su sve druge prepuštene samaritanstvu ili entuzijazmu pojedinaca, najčešće je to usputna, dodatna ... »briga«.

Na slici 5 daje se prikaz crkvenih muzejskih zbirki prema značajnim tipovima od zavičajnoga do nacionalnoga. Njihov značaj nije samo za lokalnu razinu nego njihova građa ulazi i u prepoznatljivost hrvatskog identiteta. Odgovori »neki drugi« sadrže *biskupijski, dijeccenski, crkveni, crkveno-franjevački*.

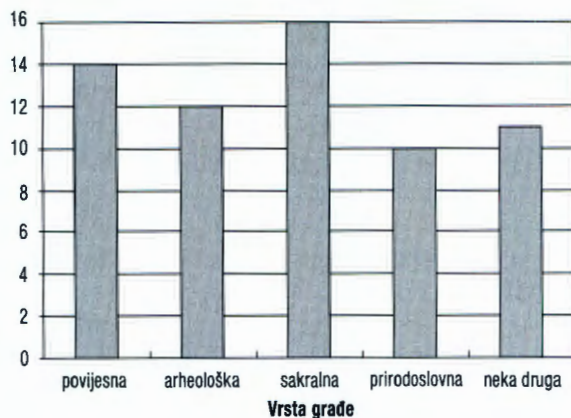

Slika 5. Crkveni muzeji/zbirke razvrstani prema tipu (odgovor na *anketni upit br. 7*)

Na prvi dio **pitanja br. 8** nije dan odgovor, a koju građu posjeduju pokazuju odgovori na slici 6.

Pod odgovorom *neka druga* na slici 6 izuzetno je značajna građa: etnografska, numizmatička, glazbena (koral), filatelistička ...

Odgovor na **pitanje br. 9** bio je potvrđan u svih. Stalni je postav gotovo od osnutka. Među njima ima nepromijenjenog postava koji datira iz prošlog stoljeća (usp. sl. 4). U nekih su provedene neznatne izmjene, dok se u jednom odgovoru tvrdi da se prostor »mijenja«.

Slika 6. Pregled vrsta muzejske građe koja se čuva u pojedinim crkvenim muzejima/zbirkama (prema odgovoru na pitanje br. 8).

Odgovori na pitanje br. 10

Tablica 6.

Organiziranje povremenih izložbi	Broj odgovora
iznimno i sasvim rijetko	8
ne	6
bez očitovanja u rubrici	4

Odgovori na pitanje br. 11

Tablica 7.

Način izloženosti muzejskih zbirki	Vrsta rasvjete muzejskih zbirki		
u vitrinama	13	električna obična	3
na zidu	4	električna neonska	3
raznoliko	6	dnevna i neonska	1
neodgovarajuće	2	dobra	1
		bez oznake	7

Odgovori na pitanje br. 12

Temperatura

Dobra, odgovorio je samo jedan ispitanik. Ostali se nisu izjasnili.

Vlaga

U većini odgovora navedeno je kako je zamjetljiv. U tri odgovora *ne znamo jer nema mjerača*; neki smatraju kako je dobra jer je *kao u kući ili kako ju je dao Bog*. Poznato je kako je vlaga jedan od glavnih uzročnika propadanja spomenika kulture (Malinar 1980, 1981) kao i muzejske građe.

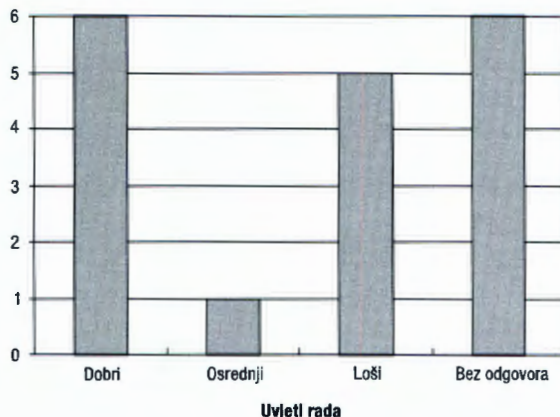
S obzirom na raznorodnost muzejske građe u tim zbirkama (sl. 6), a znajući kako je neka građa izuzetno osjetljiva, kao što je etnografska, prirodoslovna ..., nameće se zabrinjavajuće pitanje koliko će one još moći svjedočiti našu baštinu.

Usporedbom takvog načina izloženosti (vitrine, ormari, police, zidovi, sveukupni prostor...) i mikroklimatskih uvjeta u prostoru (temperatura, vlaga, rasvjeta ...) s priznatim normama i uvjetima iz *Osnove zaštite i izlaganja muzejskih zbirki* (1993), nažalost, možemo negativno prognozirati budućnost znatnog dijela muzejske građe u ovim zbirkama, a ponegdje i muzeja u cijelosti.

Tablica 8. *Prostor namijenjen crkvenim muzejskim zbirkama (izražen u m²) prema odgovoru na pitanje br. 13*

Redni broj	sveukupno u m ²	za izložbeni dio stalnog postava u m ²	za izložbeni dio povremenog postava u m ²	za depoe u m ² i sl.) u m ²	za ostalo (biblioteke)
1.	250	250	–	–	–
2.	40	–	–	–	–
3.	3 biskup. salona	–	–	–	–
4.	–	178	–	spremamo prostoriju	ima poseban suvremen prostor
5.	210	40	–	–	40
6.	–	–	–	–	–
7.	60 + 80	–	–	–	80
8.	–	343	–	–	68
9.	–	350	–	60	–
10.	–	185	–	16	80
11.	–	140	–	–	–
12.	–	–	–	–	–
13.	52	–	–	18	93
14.	–	620	–	50	500
15.	–	545	–	12	180
16.	–	–	–	–	–
17.	oko 150	–	–	–	–
18.	–	–	–	–	–

Prema muzejskim pravilima odnos prostora je 1 : 1 : 1, tj. barem približno jednako bi trebalo biti za izložbu : depoe : te prostor za rad.

Slika 7. Uvjeti rada u muzeju/zbirci – odgovori na pitanje br. 14

Tablica 9. Vrsta zgrade u kojoj se crkveni muzej/zbirka nalazi – odgovori na pitanje br. 15

Muzej / zbirka	U zgradi specijalno građenoj za muzejsku namjenu	U adaptiranoj zgradi	U zgradi spomeničke vrijednosti
1.		+	+
2.			+
3.			+
4.	+		+
5.		+	+
6.			
7.			+
8.		+	+
9.	+		+
10.			+
11.			+
12.			
13.			+
14.		+	+
15.		+	+
16.			+
17.			+
18.			+

* Dvostruk odgovor znači da je dio građe u jednom, a dio u drugom tipu zgrade.

Činjenica je kako su sve anketirane crkvene muzejske zbirke, prema dobivenim odgovorima, u zgradama spomeničke vrijednosti. Zapravo sama je zgrada spomenik kulture. Takvi objekti sami po sebi nalažu posebnu spomeničku interpretaciju, što znači da smještaj muzejske zbirke unutar

takvih prostora iziskuje zahtjevnije adaptacije. Najčešće takve zgrade i uz najpovoljnije uvjete adaptacije nisu primjerene muzejskoj građi.

Odgovori na pitanje br. 16

Odgovori na to pitanje pokazuju kako je samo u jednome muzejsko radno vrijeme, tj. svaki dan osim ponedjeljkom i to u muzejskoj zbirci br. 14. U sedam ih ima povremeno radno vrijeme od nekoliko sati ljeti (tako je bilo prije Domovinskog rata), a u ostalim nema.

Odgovori na pitanje br. 17

Odgovori na to pitanje pokazuju da je ono shvaćeno kao vlasnička pripadnost. Najviše se odgovora odnosi na *privatni, samostanska, crkveno-samostanska*, a po jedan odgovor upućuje na *ustanova rizničkog tipa i nedefiniran status*. Sve navedeno upućuje na zaključak o nedovoljnom poznavanju Zakona o ustanovama.

Tablica 10. Pregled pravnog, znanstvenog i stručnog stanja muzeja/zbirke (odgovori na **pitanje br. 18 i br. 19**).

Muzej / zbirka	Registriran(a)	Inventariziran(a)	Znanstveno i stručno valoriziran(a) i kako	Zaštićena
1.	da	da	–	da
2.	da	da	ne	ne
3.	–	–	–	–
4.	da	ne	–	da
5.	–	u tijeku	–	–
6.	da	u tijeku	djelomice	–
7.	–	–	–	–
8.	da	u tijeku	–	djelomice
9.	da	u tijeku	da	djelomice
10.	da	–	–	–
11.	da	–	djelomice	–
12.	–	–	–	–
13.	–	da	djelomice	da
14.	da	da	da	da
15.	–	djelomice	djelomice	da
16.	da	djelomice	djelomice	da
17.	ne	ne	djelomice	–
18.	ne	ne	ne	ne

Odgovorima na **pitanje br. 18** – registrirana, moguće je kako se misli na registraciju muzejske zbirke ili same zgrade kao spomenika kulture jer su zgrade u kojima su muzejske zbirke registrirane kao spomenici kul-

ture, ali nisu u smislu Zakona o ustanovama (1993) ni prema Zakonu o nacionalnoj djelatnosti (1994).

Prema Maroeviću (1993), registar muzejskih ustanova temeljni je dokument kojim se utvrđuje status, rang i djelokrug rada pojedine muzejske ustanove, kao i područje matičnosti.

Odgovori pokazuju usp. tab. 9 uvid u dokumentaciju.

Na **pitanje br. 19** iz odgovora se ne zna koliko ima građe. Inventarizirano je vrlo malo, a muzejska građa je djelomično valorizirana i zaštićena. Poznato je kako se danas pod zaštitom smatra sveukupna zaštita. Izrazita je briga za čuvanje od propadanja sveukupne muzejske građe kako u izložbenom postavu, tako i još više u depoima. Npr. alarmni uređaji nisu samo postavljeni za očuvanje muzejskih predmeta od krađe, nego se alarmni uređaji uključuju i za upozorenje na neadekvatne mikroklimatske uvjete: vlagu, temperaturu, intenzitet svjetla ...

Na **pitanje br. 20** odgovoreno je kako se samo u jednoj crkvenoj muzejskoj zbirci vodi knjiga ulaska i izlaska muzejske građe. Nažalost neki muzejski predmeti nisu nikada vraćeni nakon izlaska, premda se zna da su postojali, ali kako dokazati njihovo postojanje bez odgovarajuće dokumentacije.

Na **pitanje br. 21**; postoje stalno zaposlene osobe samo u tri crkvene muzejske zbirke i to, prema tab. 2, u muzejskim zbirkama pod rednim brojem 1, 8 i 14. U instituciji pod rednim brojem 14 šesnaest je osoba stalno zaposleno, a prije smo vidjeli – plaća ih *Općina Zadar i država*, tj. Republika Hrvatska. Pretpostavka je kako je zaposlenik pod brojem 8 vjerojatno netko od samostanskih osoba, a djelatnik pod brojem 1 (postavlja se pitanje na koji način, kad je poznato da djelatnici u crkvenim muzejskim zbirkama ne mogu ostvariti svoja osnovna prava iz radnog odnosa, čak ni zdravstvenu zaštitu i mirovinski staž, jer te muzejske zbirke nisu registrirane te nema zakonske osnove za to ostvarenje prema sadašnjem Zakonu o radu).

Odgovor na pitanje br. 22

Prema odgovorima, od stručnog muzejskog kadra izgleda da je samo jedan stručni muzejski djelatnik (kustos). Začuđuje kako u muzejskoj zbirci pod rednim brojem 14. u tab. 2 nije ništa navedeno, a prema Maroeviću (1993 : 179): *Osnovna je etička pretpostavka da se rad s muzejskim predmetima dopušta jedino educiranom profesionalnom osoblju (...), Kustos je osnovni čuvar muzejske zbirke i predmeta u njoj. Da bi ih mogao čuvati, on mora razumjeti narav fizičkih osobina predmeta i njihov odnos sa značenjem predmeta, mora znati čitati utjecaj fizičkih stanja na*

opstojnost i promjenu značaja predmeta i mora znati da se ponašanje predmeta razlikuje i mijenja ovisno o položaju i smještaju predmeta (...).

Žele li se izbjeći nepopravljivi i »neoprostivi« propusti, muzejski djelatnici moraju poznavati ne samo znanstvene discipline karaktera predmeta nego moraju biti muzeološki odgojeni i obrazovani. Iskustvo pokazuje kako netko može biti vrstan znanstvenik i stručnjak, ali ako nije i muzealac sa stručnim specijalističkim usmjerenjem, može ne samo okrnjiti nego i upropastiti muzejsku građu.

Odgovori na pitanje br. 23

Odgovori su ili *nitko*, a u nekima *ponešto samostani*. Uvjerena sam kako sve crkvene muzejske zbirke jednako, kao i ova za koju navodim sljedeće mišljenje »... *zaslužuju ne samo pozornost već i apsolutnu brigu kako franjevac, tako i općinskih i ostalih društveno-političkih organizacija kako u materijalnom tako i u drugim vidovima, a da bi se sačuvala kao vrijedna i kulturna baština.*« (Tonković 1982). Jedinu crkvenu muzejsku zbirku u dobivenim odgovorima financira *Općina Zadar i država Hrvatska*.

Još nije zaživjelo shvaćanje osnovne definicije muzeja, ni prema Zakonu o muzejima (1977), a ni prema ICOM-u (1991), gdje se u osnovnoj definiciji muzeja navodi ***Muzej je nekomercijalna, stalna ustanova u službi društva i njegova razvitka*** Nažalost, ova definicija nije zaživjela, a ni stav kako ***muzeji spadaju u duhovne vrijednosti.***

Odgovori na **pitanje br. 24** pokazuju kako ni u jednoj crkvenoj muzejskoj zbirci ne postoji sustavno dopunjavanje zbirki muzejskom građom. To saznanje još više obvezuje očuvanje onoga što je samoprijegom i s ljubavlju prema Crkvi i iz domoljublja očuvano do danas. Znatan dio građe u tim zbirkama je jedinstven i neće se moći, kako neki misle, *kupiti*. Poznat je primjer numizmatičke zbirke Dominikanskog samostana u Bolu na Braču, koja je iz prošlog stoljeća. Prikupljena je na arheološkom nalazištu Zlatnog rata i cijelom Braču. Zbirka je brojila 6000 komada starog novca, među kojima i znatan broj zlatnog i srebrnog. Nažalost, novac koji se danas čuva predstavlja tu zbirku u više nego decimiranom obliku. Prema Mirniku (1979) od 6000 danas s duplikatima ima 2200 komada.

Odgovori na pitanje br. 25

Mnoge prijedloge na temelju uvida iz najneposrednijih iskustava iznijeli su sami sudionici ankete te se rješavanje stručno-muzejskih, organiza-

cijskih, financijskih i drugih problema vidi iz njihovih želja u sljedećim odgovorima:

- stručno vodstvo, – financijska briga,
- stručno uređenje, – što bolja suradnja s hrvatskim muzejima,
- prikladan prostor, – suradnja sa stručnim kadrom,
- prikladna zaštita, – veći prostor za postav,
- veći prostor za depoe,

»Da društveno-državne ustanove pomognu ono što prema navedenim rubrikama našoj zbirci nedostaje.«

Četvorica anketiranih nisu dala odgovor, a neki od njih su se izjasnili usmeno: *»... to bi trebalo riješiti na višoj razini jer mi nismo kompetentni.«*

U stvarnosti postoje izrazite razlike između ovih crkvenih muzejskih zbirki kako u građi, tako i u odnosu prema njima. One su značajne i nezaobilazne. Za većinu, nakon početnog oduševljenja, zanimanje skrbitelja o njima splasnulo je i one »životare« na rubu »interesa«. Dok s jedne strane za njih raste interes (turistički, edukacijski, znanstveni ...), s druge strane, skupljena i izložena građa propada i nestaje, a prostori koji su im namijenjeni neprimjereni su. Uzaludna je sva propaganda, ukoliko muzejske zbirke ne pružaju posjetiteljima ono što se o njima piše i govori.

Prema Križić (1982/83) svaki muzejski predmet, bez obzira na to o kakvoj je građi riječ, predstavlja dragocjen podatak o jednom vremenu i o životu čovjeka u njemu, te su muzejski predmeti glasnici sredine u kojoj djeluju. To su dokumenti o prošlosti – glasnici prošlosti, dijelom svjedoci današnjice.

Crkvene muzejske zbirke su ne samo riznice blaga nego i znanstveni laboratoriji, učionice, glasnogovornici Crkve i države.

Hrvatska crkva i naša samostalna država Hrvatska svojom dobrohotnošću riješile su status važnih crkvenih institucija kao što su ustanove odgoja i obrazovanja: predškolske i srednjoškolske ustanove u sklopu programa i skrbi Ministarstva prosvjete i športa, a teologije u sklopu Sveučilišta posredstvom Ministarstva znanosti.

Dobiveni uvid putem anketnih odgovora u crkvenim muzejskim zbirkama nalaže određenje nacionalnog muzejskog stava u okviru novog muzejskog zakona i nacionalnog programa, te potrebu intervencije prema procjeni muzejske struke u interesu njihove daljnje opstojnosti.

II. REZULTATI ANKETE SPROVEDENE MEĐU BISKUPSKIM KONFERENCIJAMA SVIJETA

Anketu je provela Kongregacija za kler i Papinska komisija za zaštitu umjetničkog i povijesnog blaga (*»Notitiae«* 28/1992 : 507–527).

Svi podaci izneseni u rezultatima ankete odnose se ne samo na muzeje nego i druge kulturne spomenike: crkve, umjetnička djela, biblioteke, crkvene zgrade ...

Na pitanje o **pomoći državnih vlasti** u zaštiti i čuvanju umjetničke i povijesne baštine u vlasništvu Crkve, biskupske su konferencije odgovorile:

- Oko 82% biskupskih konferencija iz Europe koje su odgovorile, prima od države neki oblik pomoći u te svrhe.
- U Americi (zajedno Sjeverna i Južna) 73% biskupskih konferencija potvrđuju ovu pomoć.
- Na afričkom kontinentu tek je 18% odgovora pozitivno o takvoj pomoći.

Na pitanje **odnosa državnih vlasti glede čuvanja državne baštine**, stanje i odgovori razlikuju se ne samo prema državama već i u okvirima države, među regijama, pokrajinama i slično.

- Primjerice, u Italiji i Velikoj Britaniji **crkvena baština smatra se nacionalnom baštinom, bilo u pogledu izlaganja ili održavanja.**

III. KRATKI POGLED DVAJU CRKVENIH MUZEJA U ITALIJI

A) Uvid u postav i organizaciju

1. IL MUSEO DEL DUOMO DI MILANO – Muzej milanske katedrale

Otvoren je 1953. godine. Između 1972. i 1977. muzej je preuređen i suvremeno opremljen na oko 2000 m² (po projektu arh. Ernesta Brivia). Uz 19 sala stalnog izložbenog postava, u sklopu muzeja su i dvije dvorane – predavaonice: jedna sa 160, druga sa 100 sjedaćih mjesta.

Već od 1964. godine omogućeni su i posjeti posebnim grupama slijepih. Uz tehnička pomagala, izrađena je posebna mapa muzeja *in Braille* kao vodič do pojedinih izložaka koji se mogu dotaknuti. Slijepi imaju posebne rukavice koje omogućuju potpuni osjet i plastični doživljaj izložka.

Sve do prije pet godina bila su, prema ugovoru s Gradom, redovito organizirana školska predavanja za učenike od IV. do VIII. razreda osnovne škole (po razredima). Stručni bi muzejski vodiči držali predavanja u školama, zatim bi s grupama posjećivali muzej te na kraju još jedan sat u školi raspravljali elaborate što bi ih učenici priredili nakon posjeta muzeju ...

Danas je veoma djelatna *Didaktička sekcija* muzeja koja svake godine organizira tečaj (10 predavanja) o Katedrali (pod nazivom *povijest Grada*).

Prema: *Un'espressione artistica corale, Chiesa oggi, Architettura e comunicazione*, 16/1995 : 70-74 [intervju s arh. Ernestom Briviom].

2. DIJECIJANSKI MUZEJ U TRENTU, preuređen 1995. u prigodi 450. obljetnice Tridentinskog koncila.

Pored dvorana stalnog muzejskog postava, muzej ima i višenamjenske prostore za izložbe i kongrese. Jedna posebna dvorana uređuje se kao stručna priprema organiziranih grupa za posjet muzeju (dvorana je opremljena kartama, mapama ...). Pored ureda, u muzeju je i biblioteka koja je na raspolaganju istraživačima i studentima (a za suradnju je na raspolaganju i stručno osoblje muzeja). Tu je i manji laboratorij za manje restauratorske zahvate. U postavu toga muzeja, prema nalogima struke, vodi se briga o mikroklimatskim uvjetima i kvaliteti građevne konstrukcije prostora, te prema osjetljivosti svojstva svakog muzejskog predmeta.

Muzej je otvoren u redovno vrijeme svaki dan osim nedjelje.

Prema *Statutima muzeja* iz 1980. muzejem ravnaju:

direktor,

vicedirektor,

jedan član Kaptola,

jedan delegat Svećeničkog vijeća,

tajnik Biskupijskog vijeća za umjetnost,

tri člana, koje imenuje biskup, kvalificirana za administrativne poslove i muzejsku građu.

U vrijeme posjeta u muzeju su tri čuvara koji se brinu i za čistoću muzeja. Muzej je opremljen video-kamerama u svim salama izložbenog postava (četiri kata muzeja, ukupno oko 1800 m²).

Prema: *Conservare, mostrare, insegnare, Chiesa oggi, architettura e comunicazione*, 14/1995, 69-73 [intervju s mons. Iginijem Roggerom, direktorom, i arh. Domenicom Primerano vicedirektoricom muzeja].

B) Uvid u jedan vid dokumentacije – kartica za identifikaciju predmeta

Sporazumno s Papinskom komisijom za kulturu (*Pontificia Commissione per i Beni Culturali*) i s Ministarstvom kulture (*Ministero dei Beni Culturali*), talijanski su karabinjeri za zaštitu umjetničkog blaga (tako se zove posebni odjel u policiji!) izradili karticu koja omogućuje laku i brzu klasifikaciju i identifikaciju predmeta iz kulturnog blaga. Kartice se mogu podignuti na policiji, ispunja ih vlasnik predmeta (jedna kartica – jedan predmet) i čuva odvojeno od predmeta. U slučaju krađe predmeta, kartica se predaje policiji. Na karticu se upisuju: vrsta predmeta, autor, raz-

doblje, tehnika, materijal, dimenzije, vlasnik, ime predmeta, opis predmeta, te fotografska dokumentacija. Tvrdi se da postojanje takve kartice u slučaju krađe znači 50% posla u traženju predmeta (prema: *Una scheda per salvare i beni culturali ecclesiastici, Chiesa oggi, architettura e comunicazione*, 11/1995 : 97).

Usporedbom rezultata dobivenih anketom posredstvom biskupskih konferencija svijeta vidljivo je kako svaka zemlja izdvaja barem jedan postotak sredstava za njihovu kulturnu baštinu, te kako se crkvena kulturna baština smatra **nacionalnom baštinom**. Razni odgovori naglasili su veliku potrebu dokumentacije i potpune katalogizacije svih umjetničkih djela koje treba čuvati. Postoji zalaganje za centralizacijom, pohranjivanjem putem informatičkog sustava posredstvom kojeg onda ta baština postaje društveno zajedničko dobro.

Dva obnovljena muzeja u Italiji i jedan oblik kartice za identifikaciju muzejskih predmeta pokazuju suradnju između Crkve i države u ovoj zemlji.

Giani (1995) naglašava potrebu brige cijelog društva za kulturnu baštinu, od onih odgovornih kulturnih djelatnika u institucijama do pojedinaца, jer riječ je o dobru koje pripada cijelom narodu, još više svim ljudima na zemlji, »*L'arte parla a tutti – umjetnost svima govori!*«

ZAKLJUČAK

Na temelju odgovora dobivenih anketom, u radu je dan uvid u pojedine stvarnosti iz života nekih muzejskih zbirki pri samostanskim i crkvenim ustanovama.

S jedne strane fundus ovih zbirki svjedoči o bogatstvu i raznolikosti. S druge strane za te povijesno-kulturne predmete nema egzistencijalnih uvjeta u njihovu životu svjedočenja nacionalne kulture i civilizacijskih dosega. Vegetiraju kao usred »tude« zemlje.

Anketom se potvrđuje entuzijazam i briga pojedinaca, no istovremeno se ukazuje na nepostojanje stručne muzejske educiranosti skrbitelja i djelatnika i na nestalnu i na djelomičnu skrb.

U nekim muzejskim zbirkama alarmantni su neodgovarajući mikroklimatski uvjeti: vlaga, temperatura, svjetlo, te se već dulje vrijeme uočava propadanje neke muzejske građe, tj. nepopravljivo razaranje strukture pojedinih muzejskih eksponata. Prijeti opasnost propadanja nekim zbirkama zauvijek.

Gotovo su sve crkvene zbirke u anketnim odgovorima potvrdile kako su njihove zbirke barem djelomično u zgradama koje su spomenici kulture.

Mnoge vrijedne prijedloge, na temelju uvida i najneposrednijih iskustava, iznijeli su sami sudionici ankete.

Rezultati ankete među biskupima svijeta pokazuju kako je u mnogim zemljama kulturna baština nacionalna baština i državna.

U radu se donosi uvid iz nekih muzeja u Italiji koji pokazuju kako njihova Crkva i država vode računa o postavu, stručnosti kadra i odgovarajućoj dokumentaciji.

Društvena zajednica još uvijek dijeli prava skrbništva na »svoje« i »crkveno«. U nezavidnoj poziciji naših crkvenih muzejskih zbirki, koja je ostatak nekih drugih razmišljanja, leži zagonetni, a u stvari logičan ključ mogućnosti rješenja za sve te muzejske zbirke.

Treba se nadati kako će u okviru novog Zakona o muzejima naći svoje zaslužno mjesto i crkvene muzejske zbirke, te kako će se omogućiti njihov život i riješiti njihov nedefinirani status zbog interesa opstojnosti nacionalne kulturne baštine.

* * *

Uvjeren sam kako će sve crkvene muzejske zbirke koje su u ovom radu spominjan kao i sve one za koje utvrdi muzejska struka ući u programe nacionalne kulturne politike Republike Hrvatske.

Rješavanje stručno-muzejskih, organizacijskih, financijskih i svih drugih problema u crkvenim muzejskim zbirkama nameće se kao **imperativ – već danas za sutra!**

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem svim sudionicima u odgovorima na anketna pitanja za ovaj rad.

Također se neizmjereno zahvaljujem svima onima koji su mi svojom materijalnom pomoći omogućili sudjelovanje na simpoziju u Klanjcu i mnogima koji su me bodrili i pomagali mi kod pisanja i prikupljanja potrebite literature.

- Fruk et al. *Muzeji i galerije Hrvatske*. Handbooks of cultural affairs. Zagreb: Ministry of Education and Culture, 1992. Vol. 3: 1-256 + 1 karta.
- Giani A. *Chiesa e stato di fronte al' beni culturali*. *Communio*. 1995; 140-141 : 118-124.
- Križić N. *Kolekcionarstvo kao oblik zaštite kulturne baštine. (privatne zbirke grada Zagreba)*. Zagreb: Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture. 1982-1983; 8-9 : 35-42.
- Malinar H. *Novi prilog proučavanju vlage u arhitektonskim spomenicima kulture*. Zagreb: Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture. 1980-1981; 6-7 : 127-130.
- Marchisano F. *Una scheda per salvare i beni culturali ecclesiastici*. Milano: La chiesa oggi. Architettura e comunicazione. Di Baio editore. 1995;11:97.
- Maroević I. *Upute o osnovama za vođenje dokumentacije o predmetima muzejske grade*. Zagreb: Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu S. R. Hrvatske. 6-7 : 127-130.
- Maroević I. *Uvod u muzeologiju*. Zavod za informacijske studije, Zagreb: 1993. str. 286.
- Mella G. *Il Museo del Duomo di Milano. Un' espressione artistica corale*. La chiesa oggi. Milano: Architettura e comunicazione. Baio editore. 1995; 16 : 70-74.
- Mirmik I. *O Numizmatičkoj zbirci dominikanskog samostana u Bolu na Braču*. Zagreb: Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske. 28 : (1) : 10-21.
- Radić J. *Lice mora*. Institut »Planina i more«, Makarska: 1991. str. 94.
- Romano P. *Conservare, monstrare, inegare*. Milano: La chiesa oggi. Architettura e comunicazione. Di Baio editore. 1995 ; 14 ; 69-73.
- Šulc B. *Počeci muzeja u Hrvatskoj*. Muzeji i galerije Hrvatske. U: Fruk et al Handbooks of cultural affairs. Ministry of Education and Culture 1992. Vol. 3. 7-14.
- Tonković S. *Arheološko-etnografska zbirka franjevačkog samostana*. Imotski: List Imotskih župa. 4. br. 2 (9) : 19-21.
- Congregatio pro Clericis Pontificia Comissio de patrimonio artis et historiae conservando. Relazione sulle risposte delle conferenze episcopali circa i patrimoni artistici della chiesa*. *Notitiae*. 1992; 313 Vol. 28 (8): 507-527.
- Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970.
- ICOM-ov Statut i Kodeks profesionalne etike*. Nacionalni komitet ICOM-a. Zagreb. 1991. str. 34.
- Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedopuštena uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara*. Službeni list SFRJ. 1793; 50: 186-193.
- Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*. Službeni list SFRJ. 1974; 56: 1772-1782.
- Ustav Republike Hrvatske*. Narodne novine. 1990; 56: 1273-1248.
- Zakon o muzejskoj djelatnosti*. Narodne novine, Službeni list S. R. Hrvatske. 1979; God. CCCIII. (CCCCIC.) 12: 180-184.
- Zakon o nacionalnoj djelatnosti*. Narodne novine. 1994; 98.
- Zakon o radnim odnosima*. Narodne novine. 1995; 38.
- Zakon o ustanovama*. Narodne novine. 1993; 76: 1832-1838.
- Zakon o zaštiti spomenika kulture*. Narodne novine. 1992; 25: 584-597.

SAŽETAK

U radu se iznose rezultati uvida u dio crkvenih muzejskih zbirki u Hrvatskoj. Rezultati su temeljeni na odgovorima liste anketnih pitanja u vremenu od 22. ožujka do 7. travnja 1996., literaturnim podacima i iz osobnog uvida autora u stvarno stanje.

Na temelju odgovora dobivenih anketom kao priznatom metodom u znanstvenom istraživanju, daje se slika stvarnosti života crkvenih muzejskih zbirki pri samostanskim i drugim crkvenim ustanovama.

Fundus crkvenih muzejskih zbirki svjedoči bogatstvo, raznolikost i veliki dio hrvatske povijesne i kulturne baštine te brigu pojedinaca.

Istovremeno, na žalost, ukazuje se i na nepostojanje adekvatnih uvjeta za opstanak ovih zbirki; nepostojanje stručne muzejske educiranosti djelatnika i skrbitelja, te na nestalnu i djelomičnu skrb. Taj neosporni dio našeg ukupnog nacionalnog i kulturnog bogatstva vegetira kao usred »tuđe« zemlje.

Rezultati ankete među biskupskim konferencijama svijeta daju uvid kako se gotovo s najvećim sudjelovanjem njihove države brinu ne samo o crkvenoj muzejskoj građi nego i o knjižnicama, crkvama, zvonnicima ..., a kažu da se u mnogima crkvena baština smatra nacionalnom baštinom i državnom brigom.

Donosi se djelomična slika načina obnove nekih muzeja u Italiji i zajednička briga crkve i države o odgovarajućoj dokumentaciji kulturne baštine.

Mnogi prijedlozi koje su iznijeli sudionici ankete neodgodivo nalažu rješavanje: stručno-muzejskih, organizacijskih, financijskih i svih drugih problema, te ugradnju njihovog statusa u novi Zakon o muzejima i u nacionalni muzejski program, kao dio nacionalne kulturne politike Republike Hrvatske.

Summary

COLLECTIONS IN CHURCH MUSEUMS IN CROATIA – REALITY AND POSSIBILITIES

Marija Edita Šolić

The results of the insight into a part of the collections of the church museums in Croatia are given in this work. The results are based upon a questionnaire (carried out from 22nd March to 7th April 1996), literature and the personal insight into the real state gained by the author of this work.

On the basis of the answers, a picture of the reality of the life of the collections in the church museums in monasteries and other church institutions is given in this paper.

The holdings of the church museums witness the wealth, variety and great part of Croatian historical and cultural heritage and the care of the existence of these collections, the absence of expert museum education of them and the inconstant and partial care are unfortunately also shown here. That undisputed part of our entire national and cultural treasure vegetates as if it were in the middle of a »foreign« country.

The results of the questionnaire among the Episcopal conferences of the world show that, with the almost greatest participation, their governments have the care of not only collections of church museums but also of libraries, churches and belfries. They say that in many of them the church cultural heritage is of the state.

A partial picture of ways some museums in Italy were restored and the mutual care of the church and the state for the adequate documentation of the cultural heritage.

Numerous suggestions of the questionnaire participants require urgent solving of expert, organizing, financial and all other problems and inclusion of their status in the new Museum Law and the national museum program as a part of the national cultural policy of the Republic of Croatia.

Mali pokrajinski muzeji. Problemi i prijedlozi

ALENA FAZINIĆ
Muzej Korčule

Osim muzejskih ustanova u Zagrebu, županijskim središtima i većim hrvatskim gradovima, najbrojniji su muzeji i zbirke u pokrajini: malim gradovima i općinama. Vjerojatno se većina njih susreće s istim ili sličnim problemima opstanka, djelovanja, pogotovu daljnjeg razvoja.

Iako zakonima i ustrojstvom izjednačeni s velikim ustanovama, u stvarnosti su razlike među velikim i malim ustanovama značajne, a očituju se nizom činjenica. One se mogu razvrstati u više skupina, a predlaže ih kao probleme i ovo savjetovanje u temi MUZEJ KAO INSTITUCIJA.

Po mom viđenju evo tih (bitnih) problema:

1. osnutak i financiranje muzejskih ustanova;
2. stručni djelatnici u muzejima;
3. prostor za rad, izlaganje i stalni postav muzeja.

S ovim je najuže u svezi i pitanje upravljanja muzejima (malim), njihovo povezivanje i mreža muzeja. Većina iznesenih problema zadire dakako i u velike ustanove, no ipak, prvenstveno male baš tu imaju najviše poteškoća, stoga i potrebu i zahtjeve da se u budućnosti i što prije bar nešto od spomenutoga razriješi.

Da bi se mogli bolje razumjeti navedeni problemi i teškoće, treba se vratiti nekoliko desetljeća unatrag. Mnogi, čak većina pokrajinskih muzeja i zbirki utemeljeni su 50-ih i 60-ih godina ovog stoljeća. U Hrvatskoj nema područja, grada ili općine gdje ne bi bilo moguće sabrati povijesnu, arheološku, etnološku ili umjetničku građu i stvoriti muzejsku zbirku. Stoga se i dogodilo da su stručnjaci, a često zaljubljenici–amateri sakupili mnogo vrijednoga, pa su zatim osnovane zavičajne zbirke, muzeji i sl. No nakon početnog oduševljenja, zanimanje sredine (a i vlasti) za zbirke je splasnulo, pa su mnoge nastavile životariti ne samo na rubu interesa nego i realnih mogućnosti opstanka i djelovanja, odnosno s vrlo oskudnim sredstvima nužnim za ozbiljan rad. Samo su rijetki, zahvalju-

jući razumijevanju pojedinaca uspjeli napredovati i obogatiti zbirke slijedeći suvremeni razvoj muzejske djelatnosti.

Najgore su prošle zbirke koje nisu osnovane kao samostalne ustanove, već su bile u okviru mjesnih zajednica, domova kulture, raznih centara i sl. Tu se čak događalo da se sakupljena građa pomalo ne samo zaboravila i bila prepuštena istovjetnom polaganom »umiranju« iz kojega ju se svojevremeno pokušalo spasiti. No bivalo je još i gore: iz tih, uglavnom neinventariziranih zbirki nestajali su najvredniji predmeti bilo kao darovi uglednim gostima, ali i za privatne zbirke. Osim toga, u malim sredinama onovremene političke vlasti u odnosu na povijest i kulturu bile su ne samo sumnjičave već i sklone raznim pritiscima. Tako je često sustavno onemogućavano sve što nije bilo na određenoj liniji jugoslavenstva, bratstva i jedinstva i sl. Mnogi muzejski djelatnici bili su pod posebnom lupom vlasti, rad im je pažljivo nadziran, a nerijetko su smatrani nepodobnima. Jedan od načina da se provede takav odnos bilo je vrlo skromno financiranje rada muzeja od strane SIZ-a, kasnije Fonda za kulturu općina. Dakako, time je polje djelatnosti muzeja i muzealaca sužavano, posebno istraživački rad (u arhivima), izdavaštvo pa i izložbe.

Dakle, nedovoljna financijska sredstva, neprimjereni i sve zapušteni-ji radni i izložbeni prostori, ugrožena građa, nemogućnost zapošljavanja potrebnih stručnjaka sustavno i s predumišljanjem sputavali su i onemogućili mnoge pokrajinske muzeje i njihove djelatnike u bitnim zadaćama: pronalaženju, sakupljanju, obradi, izlaganju i publiciranju građe i saznanja o njoj. Iako, kako spomenuh, nije svuda bilo tako, činjenica je da se u Hrvatskoj 1990. godine zateklo mnogo malih pokrajinskih muzeja opterećenih svim spomenutim nevoljama.

Jer nije normalno, ma kako mala ustanova bila, da u njoj radi samo jedan stručnjak koji mora obavljati sve poslove od ravnatelja, kustosa, administrativca, čuvara, ponekad i čistačice.

Upravo stoga prvim uspješnim korakom smatram prenošenje osnivačkih prava, dakle i obveze financiranja na lokalnu samoupravu: gradove i općine, čime je dokinuta problematična dotadašnja SIZOVsko-fondovska politika dodjele sredstava za rad. Muzejske ustanove ne ovise više o naklonosti ili dobroj volji »socijalističkih samoupravljača«, moćnih pojedinaca i političkog diktata.

Međutim, teške gospodarske prilike posljednjih šest godina uzrokovale su da većina osnivača nije mogla osigurati znatnija, zapravo nužno potrebna sredstva za poboljšanje muzejske djelatnosti (dakako, i knjižnica i ostalih kulturnih ustanova). No osim realno opravdanog nedostatka novca, ipak još – to treba otvoreno iznijeti – dosta često mnogi pa i dobro namjerni misle da su muzeji statične ustanove, gdje se izlažu sakupljeni

predmeti, a posao muzealaca je primanje posjetilaca, davanje informacija, poneka izložbica. Čini mi se da se upravo zbog takova shvaćanja sada javljaju težnje, pa i pritisci, za osnivanjem novih zbirki, zanemarujući to da im treba osigurati prikladan prostor i, dakako, novac za stručni rad. Svima nam je već poznato da je djelatnost muzealaca često nezamjetljiva, pogotovu kad je to rad na obradi građe, u arhivima i slično, a to je razlog spomenutog nerazumijevanja za potrebe muzeja, pa se u nekim sredinama zapošljavanje stručnjaka smatra nepotrebnim opterećivanjem proračuna. Često je nemoguće uvjeriti osnivača da jedan stručnjak ne može biti dovoljan da bi ustanova odgovorila svojoj zakonom određenoj zadaći. Iz iskustva govorim da nije moguće biti istovremeno etnolog, arheolog, povjesničar umjetnosti itd., tj. u svemu biti stručan, pa i imati vremena za sve ostale poslove.

Ovo iznosim želeći upozoriti na veliku razliku između položaja kustosa u velikom i malom muzeju: prvi su obično zaduženi za jedno područje ili čak zbirku, drugi su prisiljeni »svaštariti«.

Dakako, ne treba imati iluzije da će pokrajinski mali muzeji, čak i kad se poboljšavaju gospodarske prilike u Hrvatskoj, odmah osjetiti poboljšanje, da će se njihova situacija brzo izmijeniti. Baš zato treba već sada i nadalje ozbiljno razmatrati odluke o osnivanju malih ustanova, odnosno uvjetovati ih zahtjevom da im osnivač zajamči sredstva za plaće barem dvojice stručnih djelatnika i najnužnije za obavljanje zakonom predviđenih zadataka. Znamo da samo stručno dovoljno ekipirani muzeji mogu obavljati svoju djelatnost i javnosti predstaviti rezultate ne samo u stalnom postavu već i na povremenim izložbama i objavljivanjem pisanih stručnih i znanstvenih radova.

Uz dva iznesena problema – sredstva i stručni djelatnici – treći problem većine muzeja je PROSTOR. Rijetke su veće sredine koje su izgradile ili namjeravaju graditi nove zgrade namijenjene muzejima. Za te potrebe uglavnom služe i uređuju se postojeći prostori: dvorci, palače i druge veće, reprezentativne zgrade, a to su često i posve prikladna rješenja. Ipak pri njihovu odabiru trebali bi svakako sudjelovati muzealci koji najbolje mogu ocijeniti zadovoljava li ponuđeno barem donekle potrebe buduće ustanove. Nužno je, naime, da i najmanji muzej, osim izloženoga, raspoláže i radnim prostorom, skladištem, malom radionicom te, ako je moguće, i dvoranom za povremene izložbe. A iz iskustva znamo da se malim muzejima vrlo često osim izložbenoga prostora drugo ni ne daje, pa se tako već u začetku njihov rad ograničava, otežava.

S time je usko povezano pitanje uređenja i premanja radnih i izložbenih prostorija, koje trebaju biti sigurne i prikladne za čuvanje vrijednosti koje posjeduju. Ali većina muzeja u pokrajini, a možda i drugdje, ne samo

da nema alarmne i druge suvremene sigurnosne uređaje nego nema ni čvrsta vrata i prozore koji ih mogu zaštititi od običnih provala. Također je nužna dobra, sigurna električna instalacija da bi se izbjegli mogući požari izazvani neispravnim uređajima. Poznato je također da su stare građevine često vlažne zbog oštećenih krovova i dotrajalih zidova a to za najveći dio predmeta čini opasnost, kao i nedovoljno sigurne vitrine, nedostatak čuvara koji bi za vrijeme posjeta trebali biti prisutni u izložbenom prostoru.

Osim svega spomenutog, u većini muzeja treba obnoviti, posuvremeniti postav i učiniti ga što privlačnijim i razumljivijim posjetiocima; koliko je sredstava za to potrebno, neću spominjati.

* * *

Zbog svih iznesenih, a i toliko drugih nespomenutih ali ne i nebitnih problema smatram da je nužno, prijeko potrebno što prije donijeti novi zakon o muzejima u Hrvatskoj koji će, vodeći brigu o životnim problemima tih ustanova, regulirati mnoge i ovdje iznesene probleme. K tome, Ministarstvo kulture trebalo bi osigurati u svom djelokrugu stručno tijelo koje će ozbiljno i efikasno brinuti o muzejima, bdijući nad odnosom osnivača prema njima i, dakako, nad njihovim radom. Dosadašnja iskustva, barem moja (ali znam i za druge), u tom pogledu nisu zadovoljavajuća. Sve se najčešće svodilo na statistička izvješća, izvješća o radu i sl. Za naše probleme nije bilo sluha, na otoku Korčuli nikada nikoga nismo vidjeli iz Muzejskog savjeta ili Ministarstva: naše teškoće ostale su naše, naš lokalni problem. Tako našu muzejsku djelatnost zasigurno nećemo unaprijediti. Možda bi upravo županijsko ili regionalno povezivanje muzeja moglo svima koristiti, najviše malim ustanovama, a kako bi se to što bolje ostvarilo mi ćemo davati prijedloge, iznositi probleme i dogovarati se.

Naposlijetku, evo i nekoliko riječi o privatnim zbirkama.

Iskustveno, s područja na kojemu djelujem mogu ustvrditi da čak i u pokrajini ima privatnih zbirki, a bit će ih i više. Kolekcionarstvo kao »hobi« sve je raširenije i omiljenije: po malim mjestima pa i selima pojedinci sabiru različitu građu povijesne, kulturne ili umjetničke vrijednosti: nošnje, knjige, uporabne predmete, stare isprave, pokućstvo itd. No stvaraju se i zbirke umjetnina suvremenih autora, za sada manje, obiteljskog karaktera i zatvorene javnosti.

Postavlja se dakle pitanje kako brinuti o takvim zbirkama, nadzirati ih ili pomagati. Poseban su problem stare, vrijedne obiteljske zbirke najraznovrsnije građe, a i njih još ima. Međutim, prvi, po mome mišljenju najteži problem je da vlasnici nisu voljni sačiniti, odnosno dati na uvid svoje inventare, a nekada niti omogućiti stručnjacima pristup u zbirku.

Opasnost je u takvim slučajevima velika, to je nedvojbeno: provalna krađa, požar, druge elementarne nepogode (u nas i nedavni rat), a ne možemo isključiti ni prodaju inozemnim kupcima visoke platežne moći – sve to ugrožava građu koja je naša kulturna baština, a istovremeno mi o njoj znamo malo ili nimalo.

Stoga razmišljam o mogućnostima kako privoljeti vlasnike da dopuste uvid i inventarizaciju tih zbirki. Dosadašnji Zakon o zaštiti kulturne baštine imao je odredbu o tome, ali znam da se ona nije mogla baš dosljedno provoditi. Da li bi trebalo ponuditi pomoć za popravke prostora zbirki i predmeta te naknadu za povremeno otvaranje javnosti ili stručnjacima i sl.? Samo zakonom teško će se što postići kao što je to bilo i do sada.

Druga vrsta privatnih zbirki (to je ipak uvjetni naziv) crkvene su zbirke. One uglavnom imaju popise predmeta, no često nestručno obrađene i vrednovane. Neke su uređene kao muzeji i pristupačne posjetiocima, pa im uz ostale, prethodno spomenute opasnosti prijete i neposredna krađa. No osim takvih zbirki po malim župama i selima, treba upozoriti svećenike na vrijedne pokretnine: srebrninu, tkanine, knjige i drugo koje se nalaze po crkvama, kapelama, župnim dvorovima, a o njima nema saznanja; često nisu nikako čuvane. Zadaća je Državne uprave zaštite briga o spomenicima, dakako i onim pokretnim, no zbog njihove prezaposlenosti upravo u ovom vremenu sigurno je da njezini djelatnici nisu u mogućnosti sve to popisati. Stoga predlažem da se u pokrajini, tamo gdje postoje muzejske ustanove, ovlaste muzejski djelatnici za popis crkvenih pokretnina – vrijednosti. Dakako, tu bi trebala biti veza s Državnom upravom, a i naknada za određeni rad muzejskoj ustanovi (putni trošak, dnevnicu i sl.).

Sve ovo govorim svjesna da ponovno oživljavanje turizma donosi opasnost krađe ali i prodaje, često zbog neznanja i nepoznavanja vrijednosti od strane vlasnika, ali i neodgovornog odnosa. Koliko smo baštine tokom plodnih turističkih godina izgubili, nije poznato, no ne bi trebalo dopustiti da i dalje Hrvatska bude izvoznik, ilegalni dakako, svojih kulturnih vrijednosti.

SAŽETAK

Dosadašnji zakoni i ustroj izjednačavali su male i velike muzeje, no u stvarnosti su njihove razlike značajne i mnogostruke. To se, ponajprije, odnosi na primjerice:

- osnivanje i financiranje muzejskih ustanova,
- broj (minimalni) stručnih djelatnika – kustosa u muzejima,
- prostor za rad, stalni postav i izložbe.

Problemi su to osobito aktualni u upravljanju malim muzejima, međusobnom povezivanju muzeja i mreži muzeja. Većina malih muzeja i zbirki osnovana je 50-ih i 60-ih godina,

kad je sabrano dosta vrijedne građe zahvaljujući zalaganju pojedinaca, često i amatera. Međutim, nakon početnog oduševljenja zanimanje za mnoge od spomenutih zbirki splasnulo je i one su nastavile »životariti« na rubu interesa vlasti nekadašnjih SIZ-ova, sredine, a to znači bez nužnih sredstava za redoviti rad. Stoga je sakupljena građa počela propadati, a i nestajati, dok se muzejskim djelatnicima (ako su uopće bili zaposleni stručnjaci), sužavalo pa i onemogućavalo ozbiljno djelovanje. Muzejski prostori, često neprimjereni, s vremenom su zapušteni, oronuli. U nekim sredinama zbirke nisu ni osnovane kao ustanove, već su postojale u okviru kulturnih centara i sl. Takvo stanje zatekla je samostalna Hrvatska: niz malih muzeja bez sređene pravne situacije, bez prikladnog prostora i stručnjaka, bez osiguranih sredstava za rad. Sredstva u proračunima jedinica lokalne samouprave vrlo su skromna, a o zapošljavanju većeg broja kustosa teško se razmišlja, jednako tako i o prikladnom, suvremeno opremljenom prostoru itd. U malim muzejima upravo je pitanje broja stručnih djelatnika – kustosa vrlo bitno: Nemoguće je da jedan kustos u zavičajnom, kompleksnom muzeju vodi sve, makar i male zbirke od arheologije do suvremene umjetnosti i sl., i to ne samo zbog toliko raznorodnih struka već i zbog nedostatka vremena. Kustos mora, naime, obaviti i svu administraciju te druge redovite poslove ustanove. Naglašeni problem prostora odnosi se ne samo na njegovu cjelokupnu prikladnost, tj. dovoljan broj prostorija za rad i stalnim postav već i na spremišta, malu radionicu i potrebnu dvoranu za povremene izložbe.

Summary

SMALL REGIONAL MUSEUMS – PROBLEMS AND PROPOSALS

Alena Fazinić

The regulations followed up to now offered equal treatment to small and large museums, although the differences between them are numerous and significant. Among the most notable are for example:

- the founding and financing of museums*
- the (minimum) number of trained staff, i.e. curators in museums and*
- space for work, the permanent exhibit and exhibitions*

These problems are particularly acute in administering small museums and creating a museum network. Most of the small museums and collections were founded in the 1950s and 1960s, in places where individuals, often amateurs, had collected a sufficient amount of valuable material. But after the first wave of interest subsided, many of these new collections were half-forgotten and in former Yugoslavia continued to vegetate on the margins, unable to pursue a regular activity owing to insufficient financial support. The collected materials began to deteriorate and the staff, who were often untrained, were unable to work seriously. Moreover, the museums (collections) were often housed in inadequate premises and started falling into disrepair. In some places the collections were not founded as institutions, but were made part of various culture centres etc.

This situations was inherited by the new Croatian state: a large number of small museums existed without an organized legal structure, without adequate premises and staff, without funding. The funds received from local institutions are very meagre, it is impossible to employ new curators, new premises are unavailable, etc etc. Small museums are particularly incapacitated by lack of staff: in a complex regional museum one curator simply cannot take care of all its segments (from archeology to contemporary art !). And even if he/she had the ability, he would have no time, because in a small museum this one person must do the administrative work and deal with all daily matters. Finally, in spite of being provided with minimum office and exhibition space, even the smallest museum cannot function without adequate storage space, a small workshop and a room for occasional exhibitions.

Usklađivanje zadataka i ciljeva gradskoga i zavičajnoga muzeja

NIKOLA ALBANEŽE
Gradski muzej Karlovac

Ako muzej ne uspijeva ostvariti – ili barem ne u potpunosti – zacrtane programe u području akvizicije, istraživanja i komunikacije, svojim bi sljedećim koracima trebao nastojati evaluirati sadržaj i kontekst svoga rada, uvjete u kojima opstoji, metode i principe koje primjenjuje, posvećujući svakako više pažnje i vremena planiranju i programiranju, i to dugoročnom, prije faze realizacije navedenih područja djelovanja.

O čemu je zapravo riječ?

Ne bih se osobito zadržavao na ograničavajućim faktorima koji su uglavnom svima zajednički i dobro poznati: potreba za relativno velikim sredstvima na jednoj strani i sve oskudniji fondovi na drugoj strani a između kojih je ustanova ponekad kao u vražjem tjesnacu kroz koji se teško i s naporom probija. Ostavimo to u sferi tzv. administrativnih problema.

Ono na što se želim osvrnuti tiče se koncepcije muzejske politike, polazeći dakako od prilika u Gradskom muzeju Karlovac (GMK), koje – pretpostavljam – mogu imati stanovite sličnosti i s drugim našim muzejskim ustanovama.

Osnivač GMK jest sam grad Karlovac i takvo njegovo ime tek potvrđuje činjenicu njegove administrativne pripadnosti. Same pak značajke muzeja na osnovi kojih i inače utvrđujemo tipologiju nedvosmisleno ukazuju kako GMK pripada tzv. zavičajnom tipu muzeja regionalnog značenja. I to prema muzejskim zbirkama koje ga sačinjavaju, kao i prema širini područja koje zahvaća svojim djelokrugom rada, dakle tematski i prostorno. Riječ je zapravo o multidisciplinarnome muzeju s obzirom na vrste pohranjenih predmeta, odnosno različitost materijala i razdoblja kojima se bavi jer se zbirke uzete zasebno mogu klasificirati sukladno znanstvenim disciplinama koje ih obrađuju: arheologija, etnologija, prirodoslovlje; to su, dakle, specijalizirani muzeji u malome. Drukčiji bi tretman trebale imati zbirka kulturne povijesti i, gotovo nepostojeća – jer se do-

nedavno sve svodilo na materijal NOB-a – zbirka povijesnog odjela. Ta se zbirka sa svojom subspecijaliziranom tematskom podjelom zapravo sastoji od više cjelina (oružje, arhivalije, cehalije, namještaj, fotografije, primijenjena umjetnost) koje se međusobno trebaju dopunjavati tvoreći novu, višu vrijednost – ne tek kao puki zbroj pojedinačnih vrijednosti, već kao kategoriju u *funkciji prezentacije urbanog identiteta*.

Riječ je o muzeju grada ili barem o onom kakav bi trebao biti. Njegova heterogena, kompleksna priroda – jer se po definiciji bavi cjelokupnom urbanom prošlošću, a poželjno je da se aktivno uključi i u svoju suvremenost – uvjetuje interdisciplinarni pristup problematici. (No da ne bi bilo nesporazuma, isto tako napominjem kako je potpuno nemoguće ispisati urbanu povijest bez dužne pažnje prema arheološkom kontekstu i ruralnom okružju.)

Time dolazimo do biti problema. Do konfrontacije različitih pristupa prema materijalu. S jedne strane u muzealijama se otkriva sva svrha muzealnog djelovanja, dok s druge strane oni služe (trebalo bi!) prezentiranju određenih ideja i poruka. Na primjer: cilj je objasniti – zašto je grad upravo takav kakav jest? tko su njegovi stanovnici? što je uvjetovalo način života nekad i danas? itd. Ukratko: što kontrastnije gradski muzej uspije prikazati specifičnosti svoje prošlosti, tim će bolje i jasnije biti predočena njegova individualnost.

Kako dakle pomiriti ili barem uskladiti takva dva pristupa, tzv. opći ili enciklopedijski muzej¹ i muzej koji bi prikazivao priču o gradu, a koji se zapravo nalaze u jednome muzeju?

Potpuniji odgovor valja tražiti počam od značajki genealogije karlovačkoga muzeja koje dijele mnogi naši muzeji. Kako navodi prof. Antun Bauer u svom nepubliciranom rukopisu *Muzej grada* (1956. g.)² okolnosti kreiranja naših pokrajinskih muzeja »*nisu uvjetovala mogućnosti da se svakom muzeju već kod njegovog osnivanja dade određeni pravac koji bi mu vremenom oblikovao i dao fizionomiju koju bi trebao da ima obzirom na područje rada i djelovanja. Zato je većina muzeja odmah prihvatila naziv Gradski muzej.*« Istina, sam prof Bauer u nastavku teksta razlaže kako se značenja sintagmi *Gradski muzej* i *Muzej grada* bitno razlikuju, pri čemu samo drugi pojam posjeduje sadržajno određenje – zadatak da monografski obrađuje prošlost dotičnoga grada (npr. Muzej grada Zagreba).

Ne dovodeći u pitanje prijeku potrebu za postojanjem muzeja zavičajnog tipa (budući da drugoga na području županije nema), već i stoga što je područje oko Karlovca veoma važan arheološki, etnografski i prirodoslovni teren, mišljenja sam kako je gradu kao što je Karlovac potreban i stalni postav koji bi tematski bio vezan i ograničen na sam grad.

Tim više što GMK raspolaže historijskim zdanjem, baroknom kurijom, rezidencijom Zrinskih i Frankopana – najstarijim objektom u gradu koji bi s primjerenijim postavom činio sukladniju cjelinu negoli kada se nastoji ostvariti »suživot« ekspanata koji su u koliziji s prostorom kvalitetne (istina ne posve autentične) povijesne arhitekture. Tada dobivamo pomalo tužan kompromis koji zapravo pokazuje nedostatak uvažavanja spomeničke vrijednosti zdanja s jedne strane i sadržaja, pa i funkcija koje ima muzej s druge strane. Uzmemo li u obzir i neposrednu okolicu, točnije trg pred kurijom sa zasada još neuređenim temeljima Herbersteino-va mauzoleja – kapele Sv. Josipa, tim jasnija i opravdanija izgledaju eventualna očekivanja posjetitelja da ulaskom u muzej naiđu na muzealije-dokumente koji nadopunjuju dojam vanjskog ambijenta konkretnim i specifičnim porukama-spoznajama o slijedu historijskog vremena na koji se odnose.

Tako bi adaptirana historijska zgrada, o čijem prostoru uveliko ovisi muzejska aktivnost, poprimila primjereniju muzeološku i komunikacijsku orijentaciju utječući na smanjivanje, sužavanje neodređenosti u obvezama i, općenito, djelatnosti zbog koje, sa svoje strane, muzej postaje lakše podložan izvanjskim pritiscima i zahtjevima.

Međutim, utvrđivanje koncepcije muzejske razvojne politike (komunikacijska djelatnost koje je tek jedan segment) nipošto ne znači i krutost u djelovanju. Upravo suprotno, gradski muzeji moraju postići visok stupanj prilagodljivosti kako bi odgovorili očekivanjima, potrebama, pa i željama svoje sredine jer to znači uvažavati svoje građane. Takva prilagodljivost ogleda se kako u prihvaćanju novih, aktualnih tema, tako i u otvorenosti za veze i suradnju s različitim partnerima; ne samo sa sličnim ustanovama već i s raznim udrugama, organizacijama, s netradicionalnim suradnicima. Danas se u svijetu mogu čuti ocjene kako je mjera uspješnosti gradskoga muzeja »*stupanj njegove umreženosti*«³ – pritom se ne misli na poslovičnu »mrežu muzeja« već na razne potencijalne partnere koji postoje u gradovima, a koji mogu osigurati i dodatne izvore financiranja: privatni sektor, različite vladine agencije, zaklade, udruženja građana (praktički neiscrpna lista); usuprot tome, introverzija se smatra prilično lošim znakom. I ponovno: ključ u ostvarivanju razgranatog partnerstva jest fleksibilnost i imaginativnost, to jest inovativan način razmišljanja koji potvrđuje vitalnost.

Jer, budući da su gradovi dinamički entiteti, izuzetno kompleksni u socioekonomskom smislu, u stanju konstantnih promjena (bržih ili sporijih), muzeji si ne mogu dopustiti da ne prate te promjene, jer kako reče Francis Levy: »*muzeji moraju pokazati krajnju fleksibilnost da bi preživjeli u promjenljivoj svijetu*« (Flexibilities all around).⁴

Pritom je, istina, autor imao u vidu muzeje društvene povijesti – rastući interes koji još nije dotakao naše muzejske otoke, no naši ne osobito uspjeti pokušaji u predočavanju urbane povijesti – često površno i anegdotalno – upućuju nas da nastojimo primijeniti takve ideje na onome što imamo, a to su gradski muzeji takvi kakvi jesu, s postojećom organizacijskom strukturom.

Iako nije lako ostvariv, smatram da se navedeni pristup nameće kao nužnost budućeg razvoja muzeja, čak i u našim, veoma nepovoljnim prilikama za hrvatske muzeje.

Dakle, na pitanje kako pomiriti ili uskladiti zadatke i ciljeve gradskoga i zavičajnoga muzeja moguće je ponuditi nekoliko odgovora.

Najočitiji je osnivanje zasebnih, specijaliziranih muzeja i pretvaranje gradskoga u muzej grada (ako prihvatimo navedeno objašnjenje prof. Bauera). No relativno količinski skroman fundus kojim muzej raspolaže, a da o administrativnim, financijskim i drugim poteškoćama i ne govorimo, čini takav prijedlog posvema neuvjerljivim, barem zasada.

Druga je mogućnost posjedovanje više lokacija (upravo stoga galeriju nisam posebno ni spominjao budući da djeluje u svojem prostoru, iako institucionalno pripada muzeju), što svakako pridonosi dinamičnosti kako potvrđuju iskustva nekolicine kolega.

U slučaju GMK postoji i treća najskromnija mogućnost koja se može realizirati ako se uvažava struktura historijske građevine te se glavno krilo ostavi za prikaz prošlosti grada, a bočno – kasnije prigradeno – krilo primi informativno predstavljene ostale zbirke. Tada bi se uspostavila nešto složenija i zahtjevnija vertikalna povezanost i prostorna komunikacija umjesto uobičajene horizontalne, no korelacija navedenih dijelova ostvarila bi se u uvjetima koji opravdavaju takav muzeološki pristup s obzirom na specifičnosti – prethodno ukratko iznesene – karlovačkoga Gradskog muzeja.

Ipak, važnijim od tih trenutačnih mogućih rješenja samo komunikacijskog aspekta muzejskog djelovanja izvedbom stalnog postava smatram prihvaćanje i usvajanje muzeoloških saznanja (teoretski formuliranih) koje otvaraju nove praktične mogućnosti muzejskoga rada i organizacije, počevši s akvizicijskom djelatnošću što opet nameće potrebu za primjerenim, odgovarajuće opremljenim, čuvaonicama. Međutim, načinjajući taj problem ujedno bismo izašli iz okvira naslovom naznačene teme.

1 Ivo Maroević: *Uvod u muzeologiju*, str. 78, prema Peter van Mensch.

2 Rukopis se čuva u biblioteci MDC-a.

- 3 David Fleming: *A Question of Balance*, referat pročitan na II. međunarodnom simpoziju gradskih muzeja održanom u Barceloni travnja 1995. god.
- 4 Francis Levy: *Flexible museums as a response to the changing historical needs of society*, referat na Savjetovanju o gradu i muzejima društvene povijesti, Istanbul, lipnja 1995. god.

SAŽETAK

Heterogena priroda gradskog muzeja koji se, po definiciji, bavi cjelokupnom urbanom prošalošću, a poželjno je da se aktivno uključi i u svoju suvremenost, dodatno se usložnjava u slučaju zavičajnoga tipa muzeja. Ne samo zbog povećanog raspona akademskih disciplina već i zbog konfrontacije različitih pristupa prema materijalu o kojem se brinu i koji obrađuju.

Gradski muzej jest čuvar kulturnog nasljeđa grada čija je važna uloga u otkrivanju njegova identiteta. Međutim, danas je uglavnom prihvaćeno mišljenje kako gradski muzeji prezentiraju određene ideje i poruke, a ne izučavaju predmete zbog njih samih. Cilj je objasniti zašto je grad upravo takav kakav jest ili tko su njegovi stanovnici ili što je uvjetovalo način života nekad i danas, itd.

Kompleksnost svojstvena takvome muzeju: multidisciplinarnom, otvorenom za razne sadržaje može voditi k neodređenosti u funkcioniranju. Upravo zato gradski muzej mora postaviti veoma jasne ciljeve – ta potreba izraženija je negoli u ostalim vrstama muzeja. Kada se to ne učini, muzej postaje podložan izvanjskim pritiscima i zahtjevima. No utvrđivanje politike razvoja nipošto ne znači i krutost u djelovanju. Upravo suprotno, gradski muzeji moraju postići visok stupanj fleksibilnosti kako bi odgovorili očekivanjima, potrebama pa i željama svoje sredine.

Takva fleksibilnost ogledala bi se kako u prihvaćanju novih, aktualnih tema, tako i u otvorenosti za veze i suradnju s različitim partnerima; ne samo sa sličnim ustanovama već i s raznim udrugama, organizacijama, ukratko netradicionalnim suradnicima.

Iako nije lako ostvariti, navedeni pristup se nameće kao nužnost budućeg razvoja muzeja, čak i u našim veoma nepovoljnim okolnostima, muzeološki slabo razvijenima, u kojima su općenito hrvatski muzeji.

Summary

COORDINATING THE AIMS AND GOALS OF THE CIVIC AND COUNTY MUSEUM

Nikola Albanež

The heterogenous nature of a civic museum which by definition encompasses all aspects of the town's history and should also include contemporary events, becomes even more complex in the case of a county-type museum, due to a widening number of academic disciplines, but also to the mutual exclusiveness of different approaches required by very different materials.

The civic museum is the keeper of the cultural heritage of a town and should help reveal its identity. But today the idea has prevailed that civic museums should present certain ideas and messages rather than study certain defined subjects for their own sake. It is thus the task of a museum to explain why a town is the way it is, or who are its inhabitants or what were the conditions of life in the past compared with life today etc.

The complexity characterizing such a museum, which must be multidisciplinary and ready to deal with different subjects, may also lead to lack of scope. This is the principal reason

why a civic museum must formulate very clear goals, and why it feels this need much more acutely than a more specialized museum. If a civic museum fails to formulate those goals clearly, it remains at the mercy of outside pressures and demands. However, a clearly formulated development policy need not lead to inflexibility. On the contrary, civic museums must reach a high degree of flexibility in order to meet the expectations, needs and wishes of their community.

Such flexibility would then be reflected in the acceptance of newly introduced themes and the readiness to cooperate with different associations, organizations and similar non-traditional partners.

Although this goal cannot be easily reached, it must be the guideline for the future development of museums even in our at present very unfavourable circumstances in this field.

Kratki pregled historijata muzeja u Karlovcu

VLADIMIR PERŠIN

Gradski muzej

Gradski muzej jedna je od najstarijih kulturnih institucija u gradu Karlovcu. Formalno je ustanovljen 18. 12. 1904. godine, kada je Gradsko zastupstvo prihvatilo prijedlog o osnivanju ove institucije i tom prilikom odobrilo samo 500 kruna za uređenje budućih muzejskih zbirki. U časopisu *Svjetlo* od 25. 12. 1904. god. urednik lista Dušan Lopašić ističe potrebu prikupljanja muzejskih predmeta na najširoj podlozi i obrazlaže da »... sve što ima ma kakvu vrijednost za proučavanje karlovačke istorije, kulture, trgovine, obrta, uopće cijele prošlosti, sve to mora naći mjesta u Gradskom muzeju«.

Neorganizirani pristup osnivanju muzejskih zbirki i premala novčana sredstva koja je institucija do tada dobivala uvjetuju potrebu da se na Skupštini od 12. 7. 1911. god. izabere »*Muzealni odbor*« od 15 članova koji će sistematski raditi na prikupljanju i izlaganju muzejskog materijala. Pojačana propagandna aktivnost od 1911. do 1915. godine potiče stare građanske i obrtničke obitelji na prikupljanje predmeta za Muzej. U kratkom vremenu bili su sakupljeni vrijedni eksponati.

Među značajne predmete ubrajamo: drveni bicikl »*Tresokostec*«, dar Huga Lukšića; zbirku starog novca od 500 komada, dar Mije i Slave Balaha; cehovsku škrinju, dar lađarskog, krojačkog i klobučarskog ceha, stare knjige i dr.

Sakupljen je vrijedan materijal istraživačač Afrike, Janka Mikića, razno oružje i dr. Hugo Lukšić poklonio je »*velociped*« koji je Petar Lukšić dovezao iz Pariza 1868. godine.

* * *

Muzej je bio smješten u gradskom Magistratu na II. katu, soba 38. Aktivnost na daljnjem razvijanju Muzeja prestala je. Jedino imamo zapise 1937/38. o pokušaju lovaca, planinara i šumara da osnuju muzej flore i faune. Prikupljen je bio i novac, ali sve je na tome ostalo. Postoje jedino bogate zoo-zbirke i herbar u Gimnaziji na Rakovcu, uz koju je i botanič-

ki vrt osnovan 27. 4. 1870. godine. Bogata je zoo-zbirka Davorina Trstenjaka u Višoj djevojačkoj školi (1887), koja 1882. ima osnovan školski vrt u predgrađu Gaze (prije Florijansko groblje). Takve školske botaničke i zoo-zbirke imale su uz školske vrtove sve značajnije pučke škole u regiji Karlovac.

Poslije Drugog svjetskog rata, 12. 7. 1945. god. otvorena je galerija slika u Kurelčevoj ulici broj 3 na poticaj Adele Pintar, Nikole Dragarića i Branka Kozine. Galerija je priređivala izložbe karlovačkih slikara (Josipa Resteka, Alfreda Krupe, Nikole Dragarića, Blaža Čuka, Pečenca i likovnih amatera). Jedno vrijeme Galerija je radila u Zorin-domu, a 1951. ponovno je u Kurelčevoj; godine 1953. pripojena je Gradskome muzeju.

Muzej zavičajnog tipa, kao regionalni počeo je radom 1952. godine, dolaskom Ivane Vrbanić, kustosa i voditelja Muzeja. Godine 1953. muzej je dobio najstariju zgradu, kuću Zrinskih i Frankopana na Strossmayerovu trgu 7, gdje je i danas. Prvom izložbom, priređenom u muzeju 1954. godine predstavljena su djela karlovačkog slikara Vjekoslava Karasa. Muzej je usko surađivao sa zagrebačkim muzejima i kustosima raznih struka. Tako je uz pomoć Koste Igalfyja 1955. u muzeju otvoren prirodoslovni odjel s postavom flore i faune regije Karlovac. Godine 1954/55. muzej je preuzeo arhiv grada Karlovca. Otvoreni su odjeli NOB-a, te etnografski, koji je ponajprije vodila etnolog Aleksandra Muraj (do 1965. g.), a zatim kustos Stjepan Janić (do 1983. g.), pa etnolog Libuša Kašpar, Dražen Nožirić, a sada etnolog Jana Mihalić.

Odjel NOB-a vodili su: Antun Strazalkowsky, Milkica Vuković, M. Banda, Branko B. Bekan, Želimir Mikić.

Kulturno-povijesni odjel vodili su: Ivana Vrbanić (od 1977. g.), Petar Skutari, Marinka Mužar, Nikola Jakšić, Andro Purčić, a sada kustos Nikola Albaneža.

Arheološki odjel vodili su kustosi: Tereza Bojerlajn (1964. g.), Višnja Plemić (1965–1967. g.), a sada Lazo Čučković.

Prirodoslovni odjel osnovan je 1956. g, a od 1960. g. vodi ga prof. Šumarske škole Vladimir Peršin, ponajprije kao vanjski suradnik, a od 1965. kao redovni kustos, koji je u isto vrijeme (od 1960. g.) i povjerenik za zaštitu prirode.

Muzej je svoju djelatnost proširio na teren regije Karlovac. Tako, prvo je obnovljen grad Dubovac s kulom za izlaganje (1960. g.), kada je bio domaćin IKOM-a, te dobio visoko priznanje kao pravilno organizirana ustanova zavičajnog tipa. Radilo se na organiziranju zbirke u Ozlju, Vukmaniću, Topuskom, Debeloj Kosi (1974. g.). Muzej je godine 1967. dobio Galeriju u sklopu zgrade »Auto-Hrvatske«, i novi naziv Galerija »Vjekoslav Karas«; godine 1976. izgrađena je nova zgrada galerije.

Direktor Muzeja bila je prof. Ana Živičić (1978–1985. g.), potom Mi-lica B. Radojčić (od 1985. do 1991. g.); od 1991. do 1992. ravnatelj je Andro Purtić, a od 1. 11. 1992. godine dužnost ravnatelja obnaša akademski slikar Daniel Butala.

Muzej je do danas izdao tri Zbornika (1964, 1984. g.) i 1994. godine posvećen Domovinskom ratu u Karlovcu 1991–1994. god.

U ratu je muzej stradao i direktnim razaranjem muzejske zgrade u povijesnoj jezgri, kao i sama zgrada Galerije »Vjekoslav Karas« u novom centru grada.

Stradale su zbirke – depoi u Kamenskom, Vukmaniću i D. Kosi. Odnosene su i uništene zbirke-depoi u Kamenskom – etnološka i prirodoslovna, a u Vukmaniću kulturno-povijesne, kao i zbirka obitelji Ribar. Zbirke su odnesene u nepoznatom pravcu.

Predlažemo da muzej dobije ulogu županijskog muzeja, jer je Karlovac županijski centar i potrebno je osnovati i voditi zbirke i muzeje u Ozlju, Ogulinu, Dugoj Resi, Krnjaku, Slunju. Predlažemo osnivanje mreže muzejskih zbirki po školama koje su već prije postojale u Skakavcu, Vukmaniću, Krnjaku, Sjeničaju, Dugoj Resi, Ozlju, Mahićnom i dr. Postojala je i postoji dobra suradnja s nastavnicima i ravnateljima škola u kojima se uređuju školske zbirke, te k tome rade mladi čuvari prirode i ekolozi. Također, Karlovac nema muzej razvoja vojske od Vojne krajine zaključno do Domovinskog rata. Potrebno je osnovati i muzej cehova i vatrogastva na nivou Županije. Županijski je muzej potreban da bi se razvila muzealna djelatnost u cijeloj županiji.

PRILOZI:

1. *Kopija 1. zapisnika muzealnog odbora Muzeja Karlovac*
2. *Primjerak aktivnosti muzeja u Karlovcu od 1953. do 1957. godine.*

① Zastupstvo

slob. i kr. grada Karlovca
je na pismeni predlog gradskih i.
novnika Josipa Absaca, ravnatelja grad.
ske pisarne i Dra Dragana Šaćela, grad.
skog vijećnika, de praes. 7. 12. 1904
broj 12236/1904, u svojoj d. / 190
obdružavanoj skupštini zaključilo, da
se ima osnovati gradski muzej u
Karlovcu te je u to ime u izvans.
redni proračun za g. 1905 uvrstilo
svotu 500 Kuna kao prvi o.
b. u tu svrhu. - U proračunu za g. 1911
volirao je u istu svrhu daljnji doprinos
500 K.

(7) Pri

muzicalni odbor izabrao je na skupštini gradskog zastupstva obdružava, noj dne 12. 7. 1911 pođ člankom 11. U odbor su izabrani na tri godine gg.

1. Absac Josip, ravnatelj gradske pisarne.
2. Mišo Palaš, pojedinič.
3. Stjepan Frljić, natsumarinič Slunjske imome općine.
4. Guro Gašparović, pojedinič.
5. P. Hrvat Klara, gardijan.
6. Lučkić Hugo, trgovac.
7. Lučkić Melhior, pojedinič.
8. Modričan Gustav, gradski podnačelnik.
9. Ramišar Dragutin, trgovac.
10. Reiser dr. Vatroslav, odvjetnik.
11. Šašel dr. Dragau, gradski vijećnik.
12. Schneider Josip, ravnatelj dječjačke škole.
13. Vinški dr. Izidor, gradski fizič.
14. Vinški Milan, Kr. profesor.
15. Zivčević Mladen, predsjednik Srpsko-pravoslavne crkvene općine.

Gg. Gydevit Eisenhut, Kr. tehnički savjetnik u mjestu
 te Milan Žepić, ravnatelj Kr. velike realne gimn.,
 nanije izabrani su u odbor, ali stkloniše izbor
 zbog ostalih svojih posala.

(3) Zapisnik

I. sjednice muzealnog odbora obdržavane
dne 7. Kolovoza 1911 u maloj dvorani grad.
ske vijećnice.

Prisutni:

Gg. Josip Absac, Mijs Balas, Stjepan Frljić,
Gjuro Gašparović, O. Klara Kovat, Hugo
Lukić, Melhior Lukić, Gustav Modru-
šan, dr. Dragau Lašćel, Mitau Trubić te
Mladen Jivojnović.

Sjednicu stvara član odbora sjednice grad.
ske podnacelnik g. G. Modrušan.

1. Odbor se je konstituirao izabravši g. M.
Lukića pročelnikom, g. Gjura Gašparovića
njegovicu zamjenikom, a bilježnikom g. dr. D.
Lašćel.

2. Odbor zaključuje moliti gradsko po-
slavstvo, da upravi gradjanstvo, da se
je osnovao gradski muzej i da sve predme-
te iz našeg grada i okolice (npr. narodne
nošnje, ladicice, preslice, pregače, sačuve, pisani-
ce, ložičnice, stare uniforme, Kolovate itd,
te slike, fotografije, stara isprave) pripolje

Priloga 2.

PRIMJERAK AKTIVNOSTI MUZEJA U KARLOVCU
od 1953. – 1957. godine

MUZEJ (osnovan u srpnju 1952. godine)

1953. Održana I. javna diskusija u narodnom sveučilištu o kulturno-historijskim spomenicima grada Karlovca u suradnji s članovima Kulturne zajednice iz Zagreba u II. pol. godine;
1954. Izložba reprodukcija V. v. Gogh-a uz predavanje u Narodnom sveučilištu, prof. Lj. Babić-a od 6. do 22. II.;
Izložba slika (posmrtna) Vjekoslava Karasa uz predavanje u Narodnom sveučilištu, prof. A. Simić od 15. IV. do 31. V.;
1955. Izložba »Razvitak privrede od 1945. – 1955. u gradu Karlovcu« u čast proslave Dana Ustanka i otvorenje odjela »NOB-a« i »Faune i flore« od 27. VII do 30. IX. i 29. XI.;
Izložba natječajnih radova za stambenu izgradnju u Karlovcu – 17. – 30. XII.
»Keramika u Hrvatskoj« uz stručno predavanje prof. Olge Klobučar u Narodnom sveučilištu od 13. XI. – 7. XII.;
1956. Izložba profesionalne orijentacije u VI. mjesecu i otvorenje NOB-e odjela 13. VI.
»O životu i značenju Nikole Tesle« u »Tjednu muzeja« od 11. do 25. X.;
1957. Otvorenje etnografske zbirke i izložbe »Karlovac u XIX. stoljeću« – 13. VII. – stalna izložba do zaključno 31. VII.

Karlovac, dne 19. VIII. 1957.

SAŽETAK

Muzej je osnovan 1904. godine. Građu je prikupljao muzejski odbor. Do 1914. g. sakupljan je vrijedan cehovski materijal. Godine 1937/38. pokušao se organizirati muzej flore i faune regije Karlovac. Zbog nadolazećeg rata rad je zamro. Sakupljeni materijal bio je odložen u Poglavarstvu grada Karlovca. Galerija slika osnovana je 12. 7. 1945. i sve do 1954. bila je u sastavu Gradskog muzeja Karlovac. Muzej Karlovca je zavičajnog tipa i radi de facto od 1952. godine. Od 1953. nalazi se u zgradi Zrinski, gdje radi s etnografskim, kulturno-historijskim i prirodoslovnim odjelom.

Prirodoslovni odjel (vodi ga kustos biolog prof. Vladimir Peršin – viši kustos od 1965. do danas) provodi istraživanje (paleontologija, flora, fauna, hortikultura, ekologija i zaštita pri-

rode) na području dijela Žumberka, Pokuplja i Korduna. Za vrijeme Domovinskog rata stradala je zgrada i depoi muzeja. Četnici su uništili vrijedne zbirke i odnesene su u nepoznatom pravcu.

Predlaže se da Muzej dobije ulogu županijskog muzeja, jer Karlovac je županijski centar. Potrebno je osnovati i voditi zbirke i muzeje u Ozlju, Ogulinu, Dugoj Resi, Krnjaku i Slunju. Treba osnovati mrežu muzejskih zbirki po školama koje su već prije postojale u Skakavcu, Vukmaniću, Krnjaku, Sjeničaku, Dugoj Resi, Ozlju, Mahičnom i drugdje. Postojala je i postoji dobra suradnja s nastavnicima i ravnateljima škola gdje se organiziraju školske zbirke i radi s mladim čuvarima prirode kao i ekolozima. Također Karlovac nema vojni muzej koji bi pokrивao vrijeme od Vojne krajine i zaključno do Domovinskog rata. Potrebno je osnovati muzej cehova i vatrogastva na nivou Županije. Županijski muzej je potreban da bi se razvila muzejska djelatnost u cijeloj Županiji.

Summary

SHORT HISTORICAL SURVEY OF THE KARLOVAC MUSEUM

Vladimir Peršin

The museum was founded in 1904 along with a museum board in charge of collecting materials. Significant materials relating to local guilds were collected up to 1914. In 1937/38 efforts were made to organize a museum of local flora and fauna, which foundered with the beginning of World War II. The existing material was deposited in the Karlovac City Hall. A Gallery of paintings was founded on July 12 1945 and incorporated into the Karlovac Civic Museum. The Karlovac Museum is regional in character and de facto began functioning as a museum in 1952. It has been located in the Zrinski building since 1953 and consists of three divisions: ethnology, history and Culture, and natural sciences.

The division of natural science (headed by curator Vladimir Peršin, a biologist, since 1965) conducts research (paleontology, flora, fauna, horticulture, ecology and nature preservation) in an area embracing parts of three regions – Žumberak, Pokuplje and Kordun. The building and storage rooms were damaged in the recent Patriotic War. Some valuable collections were destroyed and others taken away by Serbian soldiers.

The author proposes the founding of a County Museum (Karlovac is the County Seat). It is also necessary to establish and maintain collections and museums at Ozalj, Ogulin, Duga Resa, Krnjak and Slunj. It is also necessary to found a network of museum collections in the schools where they existed before (in Skakavac, Vukmanić, Krnjak, Sjeničak, Duga Resa, Ozalj, Mahično and others), because good cooperation exists among the teachers and headmasters of those schools where collections are being organized and work with young nature guards and ecologists promoted. Also, Karlovac does not have a military museum which should cover the period of the Military Border all the way to the Patriotic War. The County should also organize a Museum of Guilds and Firemen. Only a museum with the status of a County Museum can have the authority to develop museum activities in the entire Karlovac County.

Kontinuirani diskontinuitet muzeja Đakovštine

BORISLAV BIJEIĆ

Muzej Đakovštine

Muzej Đakovštine osnovan je potkraj 1951. godine. Njegovom osnivanju prethodile su gotovo dvogodišnje pripreme koje su, u konačnici, završile uspješno, ponajviše zahvaljujući entuzijazmu pojedinaca duboko svjesnih značaja očuvanja kulturne baštine. Sve poteškoće kroz koje je prolazio Muzej u svom četrdesetogodišnjem postojanju paradigmatične su za odnos prema kulturi, i to ne samo u našem gradu. Upravo stoga smatram potrebnim upozoriti čitatelje da ovaj članak ne dožive kao lamentaciju nad osobnim poteškoćama, već kao, prije svega, pledoaje za drukčije valoriziranje in, stitucija kulture i kulturnog stvaralaštva uopće.

Muzej Đakovštine prvobitno je smješten u privatnoj zgradi, na površini od samo 208 m². U tom, doista skromnom prostoru, tadašnja direktorica Muzeja Hedviga Dekker, uz pomoć suradnika u Muzeju i članova tada agilnog *Društva prijatelja starina*, uspjela je otvoriti stalni muzejski postav. Uzoritim angažmanom svih zaposlenih Muzej je u kratkom periodu uspio sakupiti značajnu arheološku, etnološku, numizmatičku, povijesnu i umjetničku zbirku. Uz knjižnicu, hemeroteku i fototeku spomenute zbirke čine i danas respektabilni muzejski fundus koji se procjenjuje na oko 40 000 predmeta.

Bez obzira na eklatantne početne uspjehe koji su, kako je jednom prigodom istakao dr. Antun Bauer, bili bez presedana u našoj muzeologiji, opstojnost Muzeja postala je upitnom. Razloga tomu bilo je više. S jedne strane kadrovski i financijski, pa i sistemske nejasnoće oko mjesta i uloge muzeja, osobito u manjim sredinama, a s druge strane problemi adekvatnog smještaja koji često nije zadovoljavao osnovne zahtjeve struke. Tijekom šezdesetih godina čelni ljudi Muzeja uspjeli su, uz pomoć tada naših najjemenitnijih muzeologa, spriječiti, iz političkih krugova iniciranu ideju o fuziji Muzeja i Narodnog sveučilišta. Da je integracija kojim slučajem realizirana, značilo bi to, posve sigurno, sukcesivno gašenje

Muzeja i involuciju grada na kulturnom planu. Slične tendencije potrajale su, u većoj ili manjoj mjeri, i idućih desetljeća.

Nikako ne umanjujući spomenute poteškoće, čini se da su se problemi vezani za smještaj Muzeja već tada pokazali akutnima. Nakon nedobivanja suglasnosti za daljni boravak u dotadašnjem, u svakom pogledu nezadovoljavajućem prostoru, pronađen je novi, koji je imao 480 m² površine i bio, ne optimalno, ali nakon provedene najnužnije sanacije, svakako zadovoljavajuće rješenje. Već 1970. godine otvoren je stalni postav u četiri prostorije da bi, tri godine kasnije, isti bio gotovo udvostručen. Na postavu su radili radnici Muzeja potpomognuti muzealcima iz Zagreba i Osijeka.

Od sredine sedamdesetih godina, pa sve do početka Domovinskog rata, Muzej Đakovštine djeluje kao jedna od stabilnijih i prominentnijih kulturnih institucija grada. Ograniziraju se izložbe, povećava se broj predmeta u pojedinim zbirkama kako donacijama, tako otkupnom i arheološkim iskopavanjima, a pojedini radnici Muzeja aktivno se uključuju u sva relevantnija kulturna dešavanja u gradu. Pokrenuta je i Biblioteka Muzeja Đakovštine, u kojoj je objavljeno nekoliko brojeva *Muzejskog zbornika* i knjiga kustosa Krešimira Pavića *Povijest đakovačkih tiskara*. Permanentna je i suradnja pojedinaca u stručnim i drugim publikacijama što, dakako, samo učvršćuje pozicije ustanove.

Do sredine 1992. godine, kada se u Muzeju upošljava autor ovog teksta, u ustanovi su radila samo četiri radnika, od toga dva stručna. Kako je Đakovo u to vrijeme bilo izloženo ratnim djelovanjima, o uobičajenim aktivnostima nije moglo biti govora. To, dakako, ne znači da se nije radilo. Snimljeno je nekoliko videokaseta o ratnim operacijama na području Đakova i Đakovštine koje će, zasigurno, značiti nezaobilazne izvore budućim istraživačima naše suvremene povijesti. Oformljena je i zbirka Domovinskog rata, u kojoj j epohranjeno sve što namje u datim okolnostima bilo dostupno: dio pisane dokumentacije iz osvojenih vojarni JNA, ostaci kazetnih bombi, bojler-bombe domaće proizvodnje... Svemu tome treba pridodati i brojne fotografije snimljene u gradu, ali i na prvim linijama bojišnice. Za vrijeme ratnih djelovanja, na svu sreću, zgrada Muzeja nije bila oštećena.

Sredinom 1992. godine, po naredbi Ministarstva kulture, gotovo cjelokupan muzejski fondus, iz sigurnosnih razloga, premješten je u ratom manje ugrožena područja Hrvatske, gdje se i danas nalazi. Postoji opravdana sumnja da bi dio fundusa mogao biti oštećen, možda čak i otuđen, s obzirom da je transportiran, a vjerojatno i pohranjen, na nezadovoljavajući način. Iako je od gradskih vlasti ravnatelj Muzeja tražio za transport i deponiranje adekvatne drvene sanduke, oni nisu bili osigurani, pa su u tu svrhu upotrijebljene obične kartonske kutije. U dopisu koji je

na adresu Muzeja Đakovštine potkraj 1994. godine uputila Jasna Tomičić, ravnateljica Hrvatskog povijesnog muzeja, ističe se da bi Muzej Đakovštine trebao preuzeti sve predmete zbog »*velikih problema koje imamo u našim depoima*«. Ta izjava dodatno pojačava naše strahovanje za sudbinu muzejskog fundusa, tim više što sada nismo sigurni da li ćemo uopće biti u stanju prihvatiti povrat preseljenih predmeta.

Pesimizam izražen u potonjoj rečenici ima, nažalost, realno utemeljenje. Uz sve poteškoće tijekom rata, Muzej je u svibnju 1994. godine morao prostor u kojem je do tada obitavao ustupiti Biskupiji đakovačkoj i srijemskoj, a gradske vlasti nisu u međuvremenu uspjele za Muzej pronaći prostor koji bi zadovoljio kriterije struke. Bez ambicija da analiziram, pokušat ću ukratko tek informirati kako je do toga došlo.

Zgradu u Preradovićevoj 17, u kojoj je doskora bio smješten Muzej Đakovštine, sagradio je 1857. godine biskup Josip Juraj Strossmayer za potrebe smještaja bosanskih franjevaca, a s vremenom je korištena i u druge vjerske svrhe. Zgrada je 1960. godine nacionalizirana i u njoj se prvo smješta Dom zdravlja, a potom Muzej Đakovštine i Općinska uprava društvenih prihoda. Biskupski ordinarijat podnio je tijekom 1993. godine zahtjev Sekretarijatu za privredu i društvene djelatnosti Grada Đakova za povrat spomenute zgrade, no zahtjev, prvobitno, nije bio prihvaćen. Nakon žalbe podnijete na tu odluku Sekretarijat poništava prvobitno donesenu odluku i donosi novo rješenje po kojemu ukida odluku Komisije za nacionalizaciju od 15. travnja 1960. godine i zgradu vraća Biskupiji đakovačkoj i srijemskoj. U obrazloženju te odluke navodi se da organ koji ju je donio nije prilikom podnošenja zahtjeva imao na uvidu »mnogobrojne dokaze« koji su kao isprave i dokumentacije priloženi u žalbi Biskupskog ordinarijata.

Spomenuti dokazi, najkraće rečeno, ukazuju da je zgrada korištena u vjerske svrhe (Sjemenište duhovne mladeži Đakova) te da zbog toga, prema tada važećim zakonima (Službeni list FNRJ, br. 52/59), nije ni mogla biti nacionalizirana. Navedeni argument bio je dovoljan da Gradsko vijeće Đakova i Gradsko poglavarstvo daju suglasnost da se žalba Biskupskog ordinarijata prihvati kao osnovana te istome izvrši povrat nacionalizirane imovine.

Koliko je takva odluka u stanju izdržati kritičku valorizaciju ostavljamo pravnicima i nekim budućim društvenim analitičarima. Ovom prilikom smatram potrebitim istaknuti da ravnatelj Muzeja, kao ni stručni kolegij, takvu odluku u službenoj korespondenciji s Gradom i muzejskim institucijama nisu dovodili u pitanje – ali je od gradskih vlasti zahtijevano da prije preuzimanja zgrade od strane Biskupije za Muzej iznađu kvalitetno rješenje. U tome je naša ustanova imala punu podršku Muze-

jskog dokumentacionog centra i, samo jedno vrijeme, pojedinaca u Ministarstvu kulture. Usudio bih se reći da su prema nama bili benevolentni i gradski čelnici ali, bez obzira na to, zadovoljavajuće rješenje za Muzej nisu pronašli.

Zbog odstupanja od utvrđene dinamike preseljenja u Đakovu je 15. ožujka 1994. godine održan sastanak zainteresiranih strana, a uz nazočnost gospodina Franje Dubrovića iz Ureda predsjednika Republike, te rezolutno precizirani rokovi iseljenja Muzeja koji su, u relativno kratkom vremenu, bili dogovoreni.

Muzej Đakovštine preseljen je u nefunkcionalnu, derutnu, strukturom prostora i veličinom (manja od 200 m²) nezadovoljavajuću zgradu. Ili, da budem precizniji, preseljeni su samo ljudi, dok je Muzej dobio sve značajke imaginarnoga. U prostorijama u kojima se sada nalazimo nismo u stanju prihvatiti povrat muzejske građe, a o stalnom postavu ne može biti ni govora. Ipak, bez obzira na sve poteškoće, i baš poteškoćama usprkos, Muzej je i nadalje nezaobilazni činilac kulturnog života grada. Već nekoliko godina, u relativno pravilnim vremenskim razmacima, održavamo javne tribine na kojima predstavljamo recentne knjige hrvatskih izdavačkih kuća iz područja društvenih i humanističkih znanosti, organiziramo likovne i druge izložbe, surađujemo sa školama, Hrvatskom vojskom, udruženjima građana, na posudbu nudimo dio bibliotečnog fonda, objavljujemo u stručnim publikacijama i dnevnom tisku. Rezultati do kojih se došlo arheološkim iskopavanjima posebice su značajni jer uvelike nadilaze lokalne okvire. Tako su starokršćanski nalazi s našeg područja već prezentirani na izložbama i izvan državnih granica, dok će najnoviji starohrvatski nalazi iz, pretpostavlja se, 11. i 12. stoljeća, vjerojatno radikalno revidirati dosadašnja saznanja o najstarijoj povijesti našeg grada.

Dakle, u doista teškim uvjetima, u uvjetima kada smo prisiljeni dio spomenutih aktivnosti obnašati u srodnim institucijama koje su u stanju ponuditi adekvatan prostor, radnih rezultata ne manjka. To se, nažalost, ne bi moglo reći i za naše osnivače, Grad Đakovo – kada je u pitanju pronalaženje adekvatne lokacije za smještaj Muzeja. Takvih lokacija u našem gradu, doduše, i nema puno, no ipak, tijekom prošle godine, iz neobjašnjivih razloga, propuštena je prilika da se problem smještaja Muzeja riješi na primjeren način. Jedna prilika je propuštena, ali se, nema tomu dugo, ukazala nova. Svi mi koji smo zainteresirani za što kvalitetnije kulturno profiliranje grada bojimo se i pomisliti što bi se moglo dogoditi ako se i ta prilika olako propusti. Rješenja su na vidiku. Grad je na potezu.

SAŽETAK

Odnos lokalnih vlasti naspram instituciji kulture problematizira se na primjeru Muzeja Đakovštine, koji bi mogao biti paradigmatičan za stanje u kulturi, napose za odnos prema nacionalnoj baštini i institucijama zaduženim za njeno prikupljanje, klasificiranje, čuvanje i javnu prezentaciju. Od samog osnutka Muzej Đakovštine suočen je s mnoštvom problema, od kojih je, svakako, najaktualniji problem prostora. Kada se činilo da je i taj problem napokon riješen, i to na relativno zadovoljavajući način, zgradu Muzeja preuzela je Biskupija đakovačka i srijemska, a Muzeju dodijeljen prostor koji ne zadovoljava ni minimalne kriterije struke. U međuvremenu, zbog ratne opasnosti, premješten je gotovo cjelokupni muzejski fondus koji se sada, kada je ratna opasnost minula, nema gdje pohraniti.

K tome, analizira se aktivnost Muzeja čiji radnici, unatoč svim poteškoćama, i baš poteškoćama usprkos, nisu odustali od kulturne misije koja im je imanentna. Izložbe su organizirane uz suradnju s institucijama koje su mogle ponuditi adekvatan prostor, pokrenute su javne tribine na kojima su predstavljene recentne knjige iz svih oblasti duhovnog stvaralaštva, inicirana su arheološka istraživanja, a rezultati do kojih se na osnovi njih došlo, pokazalo se, neprocjenjivo su značajni, i to na nacionalnoj razini. Rezultati rada Muzeja bili su svakako razlog više da odgovorni učine sve kako bi se pronašlo zadovoljavajuće prostorno rješenje. Upravo ovih dana čini se da je ono na pomolu. Iako nije idealno – kako veličinom, tako i strukturom prostora – objektivno je najviše što se u ovom trenutku moglo učiniti. Očekivano useljenje u novu zgradu pred zaposlenicima u Muzeju nužno će otvoriti dileme o prioritetima korištenja dobivenog prostora, što će, očekuje se, uz suradnju s muzealcima iz MDC-a, biti riješeno na najbolji mogući način.

Summary

THE DISCONTINUED CONTINUITY OF THE MUSEUM OF THE ĐAKOVO REGION

Borislav Bijelić

In presenting the attitude of the local government towards cultural institutions the Museum of Đakovo can be considered as a paradigm of Croatian culture today, particularly with regard to its treatment of the national heritage and the institutions charged with collecting, classifying, storing and public presentation of the cultural heritage. From its inception the Đakovo Museum was faced with many problems of which the problem of space has always been a priority. At the point of obtaining a relatively satisfactory solution the Museum building was restituted to the Đakovo and Srijem Diocese and the museum moved to quite inadequate premises. In addition, during the Patriotic War the holdings were stored away for better safety and now when the danger is over, they have nowhere to go.

The author further analyzes the activities of the museum whose curators and employees have continued to fulfill their cultural work in spite of all the difficulties. Exhibitions have been organized in cooperation with friendly institutions which offered suitable premises, recent books related to culture and scholarship have been promoted, archeological initiatives set afoot producing results of national importance. The results achieved by the Đakovo Museum should be seen as an added incentive to finding premises the museum deserves. Recently a solution seems to have been found which although far from ideal could mark a new beginning. Of course moving the collections into the new premises will bring along a host of dilemmas regarding priorities, but it is hoped that with the help of the relevant institutions the problems will be solved in the best possible manner.

Muzej pri javnom poduzeću

KATA ŠUTALO

HPT muzej

HPT muzej osnovan je 1953. god. odlukom tadašnjeg Upravnog odbora Direkcije pošta Zagreb pod nazivom PTT muzej, sa zadatkom da prikuplja i odabire, obrađuje i čuva, proučava i znanstveno vrednuje građu i predmete iz poštanskog i telekomunikacijskog prometa kao karakteristične dokumente vremena i razvoja pisane, prometne i tehničke kulture na tlu Hrvatske.

Odmah nakon osnivanja PTT muzeja, njegov prvi upravitelj dr. Vuk Simić Vakanović, u vrlo kratkom vremenu, prikupio je izuzetno puno građe i predmeta, stručne i znanstvene literature, uspostavio je tuzemnu i međunarodnu korespondenciju s poštanskim i telekomunikacijskim upravama, muzejima i sličnim tehničkim institucijama.

Tako su se formirale osnovne muzejske zbirke s potpunom muzeološkom dokumentacijom i zamjetnom izložbenom djelatnošću.

Prikupljena građa u protekle 43 godine danas je razvrstana u 9 zbirki – Poštansku, Zbirku telekomunikacija, Filatelističku, Kartografsku, Arhiv, Fototeku, Galerijsku zbirku, Knjižnicu i Zbirku Domovinskog rata.

Osim prikupljanja građe, Muzej je objavio i niz znanstvenih rasprava i članaka iz povijesti pošte i telekomunikacija, te postavio na desetine prigodnih izložaba diljem Hrvatske u poštanskim ili drugim izložbenim prostorima.

Time je HPT muzej ispunio sve uvjete propisane Zakonom o muzejskim ustanovama te je:

- 1987. god., prema muzeološkoj klasifikaciji ICOM-a, uvršten u Muzejsko-galerijske organizacije u Hrvatskoj pod identifikacijskom oznakom 955: ZAG;
- 1988. god. Muzejski savjet Hrvatske na temelju mišljenja Komisije za utvrđivanje uvjeta potrebnih za rad muzeja utvrđuje da HPT muzej (tada PTT muzej u Zagrebu) ima uvjete za status muzejske ustanove;

- 1991. god. zbirke HPT muzeja uvrštene su u popis zaštićenih zbirki Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

Unatoč bogatom muzejskom radu, HPT muzej je u proteklim godinama živio i djelovao u skućenim prostorima te imao status tzv. muzeja zatvorenog tipa.

Je li glavni razlog bio u tome što je u bivšoj državnoj zajednici kojoj je pripadala i Hrvatska, odmah godinu dana nakon osnivanja PTT muzeja u Zagrebu, osnovan 1954. PTT muzej jugoslavenskih ptt u Beogradu sa zadatkom da prikuplja građu svih članica te državne zajednice kao jedinstveni muzej poštanskog i telekomunikacijskog prometa, ili pak i odgovorni u Zagrebu nisu bili dovoljno ustrajni i odlučni što se tiče PTT muzeja u Zagrebu, nije tema ovog mog izlaganja.

Tek citirat ću jedan od nekoliko dokumenata koji se čuvaju u HPT muzeju, a koji je stigao iz Beograda 16.5.1955. Poduzeću PTT saobraćaja Zagreb koji glasi:

Traganjem za starim predmetima iz p.t.t. službe, koji imaju istoriski i muzealni značaj, pregledani su na teritoriji toga preduzeća: T.t. slagalište i P.t.t. radionica u Zagrebu i tavan i skladište T.t.t. sekcije u Varaždinu.

Tom prilikom zapaženi su stari t.t. predmeti i delovi koji su interesantni za dopunu postojeće zbirke ovoga muzeja, a koji bi jednovremeno služili za naučno-studiske zbirke i za prezentovanje t.t. službe na teritoriji Hrvatske.

Pošto su ovo značajni prilozi za istorisko proučavanje t.t. službe sa područja Hrvatske, molite se za odluku, da se u spisku označeni predmeti i delovi, ustupe besplatno ovom muzeju.

Popis tt materijala s područja Hrvatske koji je tražio i dobio Muzej u Beogradu sadržavao je samo u ovom slučaju 240 vrlo vrijednih telekomunikacijskih predmeta.

Osamostaljenjem Republike Hrvatske stvoreni su uvjeti da se od tadašnjih 13 PTT poduzeća u Hrvatskoj osnuje jedinstveno javno poduzeće Hrvatske pošte i telekomunikacije (10. 10. 1990. g.). Time je i PTT muzej postao sastavnim dijelom HPT-a te dobio i značaj državnog muzeja i dobru perspektivu za svoj budući rad.

No, povijesne okolnosti, a to je strašni razarajući rat koji se sručio na Hrvatsku, usporile su razvoj HPT muzeja.

Hrvatske pošte i telekomunikacije bile su posebno pogođene ratnim razaranjem, jer su telekomunikacije žila kucavica jedne države koju je trebalo uništiti.

Stoga je trebalo u isto vrijeme održavati veze, obnavljati porušeno, te razvijati telekomunikacije koje slijede Europu i svijet i time premostiti tehnološke zaostatke Hrvatske od nekoliko desetljeća.

Danas su očigledni rezultati takvog rada javnog poduzeća HPT-a, te dolazi druga faza u razvoju u kojoj je i HPT muzej dobio svoje mjesto...

ORGANIZACIJA RADA U MUZEJU

Uspješnost u organizaciji neke djelatnosti polazi uvijek od čovjeka tj. od njegove stručnosti, znanja, htijenja, i naposljetku broja uposlenih na određenim poslovima.

U HPT muzeju uposlena su svega 4 kustosa koji vode sav muzejski rad, a to znači prikupljaju građu, odabiru, dokumentiraju, proučavaju, educiraju putem prigodnih izložaba, vode muzejsku i stručno-znanstvenu dokumentaciju, te objavljuju stručne članke iz povijesti pošte i telekomunikacija.

Ostali poslovi: financijski, knjigovodstveni i pravni, vode se zajednički u stručnim službama HPT-a. Sav ovaj posao koordinira jedan od kustosa koji je imenovan kustosom – voditeljom HPT muzeja.

U rješavanju ove dosta složene problematike u Muzeju pomaže Poduzeće svojim odlukama koje se odnose na temeljnu djelatnost Muzeja: prikupljanje građe.

Upravni odbor HPT-a donio je Odluku koja obvezuje sve službe HPT-a diljem Hrvatske da pri promjeni tehnologije, tj. otpisa predmeta, te predmete naprije ponude HPT muzeju.

U suradnji sa stručnjacima raznih profila (od doktora znanosti, inženjera elektrotehnike, tehničara, montera, poštara itd.) HPT muzej odabire predmete, te s cjelokupnom dokumentacijom smješta ih u svoje novodobivene depoe.

Taj način prikupljanja građe dobro je uhodan, no ipak se ukazuje problem glede prikupljanja tek postavljene telekomunikacijske opreme čiji razvoj ide takvom brzinom da je danas već jučer. Svjesni toga, kustosi Muzeja žele prikupiti svu dokumentaciju i primjerke opreme koja se upravo postavlja.

Kao primjer navodim postavljanje najnovije pokretne telekomunikacijske mreže u Hrvatskoj tzv. Cronet-a i GSM mreže koje su svjetski telekomunikacijski trend. Prikupili smo pisanu dokumentaciju, sheme, fotografije terena, tf. uređaje, antene, propagandni materijal koji predstavlja tu suvremenu tehnologiju itd. To je najpotpuniji način prikupljanja građe iz kojeg će se s vremenom moći odabirati za trajnu pohranu.

Još je jedan vrlo jednostavan i sistematičan način prikupljanja građe koja se odnosi na Filatelističku zbirku.

Naime, RH je 1992. godine postala članicom Svjetskog poštanskog saveza. Sve zemlje članice tog Saveza posredstvom svojih poštanskih uprava razmjenjuju poštanske marke. Tako u HPT muzej pristižu sva izdanja poštanskih maraka oko 200 zemalja. Time se ova zbirka godišnje popunjava s više od 6.000 eksponata. Uz sva izdanja maraka RH, te originalnih crteža, sveg tipografskog materijala i popratne pisane dokumentacije koja prema Pravilniku o izdavanju poštanskih maraka automatizmom stižu u HPT muzej, Filatelistička zbirka se naglo širi.

Takav organizirani način prikupljanja građe omogućen je tek nastankom jedinstvenog poduzeća. Uz dobru suradnju stručnjaka iz poštanskog i telekomunikacijskog područja, vjerujemo da ćemo popuniti zbirke i onim predmetima koji se u proteklom vremenu nisu prikupljali. Za pojedine zbirke ovog Muzeja taj vremenski vakuum iznosi od 30 do 50 godina.

Osim ovog načina popunjavanja zbirki, drugi je način otkup, za što poslovodstvo Poduzeća ima razumijevanja.

IZLOŽBENO – EDUKATIVNA DJELATNOST MUZEJA

Kako u muzeju koji je zatvoren za javnost (inače posjet je moguć uz najavu) i u neadekvatnom i skućenom prostoru organizirati izložbe, a izložbe su najpristupačnija edukacijska razina svakog muzeja.

HPT muzej organizira prigodne izložbe s povijesnom tematikom, studijske, filatelističko-informativne, filatelističko-edukativne, te izložbe slika u HPT galeriji. Za primjer navodim godinu 1995. u kojoj smo priredili 1 studijsku, 1 prigodnu, 5 filatelističko-edukativnih i 6 izložaba hrvatskih umjetnika – slikara.

S filatelističko-edukativnim izložbama najčešće putujemo, budući da je Muzeju na raspolaganju većina poštanskih dvorana kao izložbeni prostor diljem Hrvatske. Prijevoz eksponata je uvijek osiguran u Poduzeću, pomoćno osoblje također. K tome u dvjema dvoranama Glavne pošte u Jurišićevoj 13, HPT muzej od 1991. god., postavlja izložbe, tako da su se građani grada Zagreba već toliko navikli na taj izložbeni prostor, te odmah reagiraju upitom zamijete li da su koji dan izložbene vitrine nepopunjene.

U te izuzetno frekventne radne prostore Pošte ulaze građani različite životne dobi i stupnja naobrazbe, te su nam njihovi dojmovi i pisana reagiranja o izložbama dragocjeni podaci u promišljanju o stalnoj postavi HPT muzeja.

Osim izložaba HPT muzej svoje odgojno-obrazovno poslanje ostvaruje i putem kontakata sa srednjim i visokim školskim ustanovama.

Redovito se u suradnji s predmetnim nastavnicima organiziraju posjete učenika Srednje ptt škole iz Zagreba, Rijeke i Šibenika. U mjesecu travnju i svibnju 1996. godine organizirana su stručna predavanja iz povijesti pošte i telekomunikacija za dva razreda iz Zagreba, tri iz Rijeke i dva iz Šibenika. Polaznici škole za slijepe »Slava Raškaj« iz Zagreba također su redoviti posjetitelji HPT muzeja.

Studenti Fakulteta prometnih znanosti stalni su korisnici stručne literature, zapravo jedino im naša knjižnica može pružiti tu uslugu, budući da na njihovom Fakultetu ne postoji takva stručna literatura, što je nama u muzeju neshvatljivo. Osim navedenih »potrošača« naših odgojno-obrazovnih »usluga«, najčešći su nam posjetitelji brojni filatelisti i naši kolege u HPT kojih ima uposlenih oko 20.000 – a to je već vrlo velika brojka koja zna da HPT muzej postoji – i koji su potencijalni posjetitelji ovog Muzeja.

K tome, često nam na zaključana vrata pozvoni i slučajni prolaznik – znatizeljnik kojeg je natpisna ploča HPT muzej na zgradi u Jurišićevoj 13 uputila k nama.

HPT MUZEJ – SUTRA

Nastojala sam se držati zadanih okvira svog izlaganja na ovom uvaženom skupu. Zbog toga sam samo djelomično iznijela podatke o radu HPT muzeja jučer, te danas, kada je Muzej organiziran pri javnom poduzeću Hrvatske pošte i telekomunikacije.

Nisam govorila o informatizaciji muzejske djelatnosti jer s njom ovaj Muzej još nije uhvatio korak.

Nisam govorila ni o propagandnoj djelatnosti, ali zar nije dobra propaganda i mnogobrojne izložbe diljem Hrvatske, brojni stručni kontakti s učenicima, studentima, filatelistima

Kakvu budućnost očekuje ovaj Muzej koji je od svog osnutka, od 1953. godine, bio u sastavu poduzeća?

Danas u sastavu javnog poduzeća Hrvatske pošte i telekomunikacije Muzej je prvi put doživio da se njegovi kustosi konzultiraju u pripremi preuređenja poštanskog prostora gdje se predviđa i stalni postav HPT muzeja. Reći ću ovom prigodom da nismo posve zadovoljni predviđenom kvadraturom prostora za Muzej. No, važno je izaći na svjetlo dana, a za to imamo punu potporu Poduzeća.

U budućem stalnom postavu Muzeja posjetitelj će imati prilike vidjeti da se u Hrvatskoj poštanski promet organizirao u isto vrijeme (poč. 16. stolj.) i na isti način kao i u ostalim zemljama Europe. Da prvi pokušaj organiziranog prijenosa pisama datira još poč. 13. st. u Topuskom.

U primjeni novih tehnologija, odnosno razvoju telekomunikacija Hrvatska je slijedila svijet. Prvi telefon pojavio se 1881., samo pet godina nakon što je u Americi godine 1876. zazvonio prvi telefon.

Sve su to povijesne činjenice koje nam govore gdje smo kao narod stoljećima pripadali i po svojoj poštanskoj i tehničkoj kulturi, i gdje trebamo i danas biti.

Želimo da naš Muzej obrazuje, odgaja, ali i zabavi. Stvorit ćemo to povezivanjem povijesti sa sadašnjosti na jednome mjestu, u istom prostoru, gdje će se posjetitelj upoznati s npr. prvim induktorskim telefonom pomoću kojeg će moći uspostaviti vezu, pratiti povijesni razvoj telefonije, i upoznati najnovije telekomunikacijske uređaje, o kojima će dobiti, ako to zaželi, i sve informacije glede njegove uporabe ili kupnje, a na kraju, ako ga to zanima, moći će na kompjutoru prelistati muzejske datoteke.

Time zapravo želimo posjetitelja dovesti u situaciju da mu već sama riječ muzej ne otvara jednu psihološku prepreku prema ovoj instituciji kao što su i muzealci Tehničkog muzeja u Beču spoznali da visoke i grandiozne stepenice koje vode u njihov muzej ne prizivaju baš prolaznika i mogućeg posjetitelja da ih posjeti. Stoga su u rekonstrukciji zgrade muzeja uklonili monumentalne stepenice, spustili su se na zemlju, došli su sa svojim ulazom u razizemlju s građaninom.

Želimo da naš Muzej bude »mjesto demokratskog pristupa svim razinama informacijskim«, kako kaže dr. Tomislav Šola, »da bude mjesto u kojem će se odvijati dinamična komunikacija s posjetiteljima«.¹

Ovakvom radu i stavu Muzeja Poduzeće daje potporu, budući da je itekako svjesno što predstavlja razvoj tehnologije za jednu malu zemlju.

Javno poduzeće Hrvatske pošte i telekomunikacije stvorilo je takve tehničke pretpostavke da smo kao zemlja u vrlo kratkom vremenu postali sastavni dio tog »Globalnog sela« – svijeta.

HPT muzej u okrilju takvog poduzeća vrlo brzo će se i informatički opremiti, a na stručno-muzejskom planu ostaje zadatak kako se što bolje i potpunije kupirate stručnjacima muzealcima raznih profila. Materijalnu i moralnu sigurnost za svoj budući razvoj, HPT muzej, u sastavu javnog poduzeća Hrvatske pošte i telekomunikacije, ima.

1 »Informatica muscologica« br. 3 – 4/1982 .

SAŽETAK

HPT-muzej osnovan je 1953. god. odlukom tadašnjeg Upravnog odbora Direkcije pošta Zagreb pod nazivom PTT-muzej. Od svog osnutka do 1990. god. Muzej je bio u sastavu PTT-poduzeća Zagreb.

U protekle 43 godine HPT-muzej prikupio je vrlo vrijednu građu iz područja poštanske i telekomunikacijske djelatnosti koja je razvrstana u 9 zbirki: Poštanska zbirka – oko 1000 predmeta, dokumenata, modela i sl., Zbirka telekomunikacija – više od 1000 predmeta, Filatelistička zbirka – više od 8000, Kartografska zbirka – oko 500 geografskih karata, shema i sl., Arhiv – originali dokumenata, prijepisa i sl., Fototeka – oko 5000 jedinica, Galerijska zbirka – 40 likovnih djela, Knjižnica – 15000 knjižnih jedinica i Zbirka Domovinskog rata.

Uz prikupljanje građe za pojedine zbirke, Muzej sustavno istražuje i objavljuje podatke iz povijesti pošte i telekomunikacija, priređuje prigodne, povremene i putujuće izložbe, surađuje sa školama i fakultetima, te drugim kulturnim institucijama. Unatoč bogatom i raznovrsnom radu, Muzej je do danas prema javnosti ostao tzv. muzej zatvorenog tipa.

Osnovna djelatnost HPT-muzeja je prikupljanje građe iz poštanske i telekomunikacijske djelatnosti, njena obrada, istraživanje i izlaganja. To prikupljanje odvija se sustavno, budući da pravilnici poduzeća o otpisu zastarjele tehnologije reguliraju taj otpis tako da su svi zaposleni subjekti dužni najprije o tome obavijestiti HPT-muzej. Stručni suradnici za pojedina područja nalaze se u samom poduzeću ili pak na institutima i fakultetima s kojima HPT stručno surađuje, te je time i HPT-muzeju olakšan istraživački rad. Muzej kao kulturno-obrazovna ustanova ima svoje mogućnosti rada i u tim tzv. zatvorenim uvjetima, surađujući sa stručnim školama i fakultetima, te pokretnim izložbama koje se održavaju u prostorima pošta diljem Hrvatske.

U tom okružju HPT-muzej (danas je bez informatičke obrade svojih zbirki), ima upravo poželjnu budućnost – informatičku obradu zbirki, priključenja na komunikacijske mreže svijeta, a time i mogućnost prezentacije kulturnog blaga ovog Muzeja.

Summary

MUSEUMS ATTACHED TO A PUBLICLY OWNED ENTERPRIZE

Kata Šutalo

The HPT Museum was founded in 1953 in former Yugoslavia and called PTT Museum. Until 1990 the Museum was managed by the PTT enterprize in Zagreb.

In more than forty years the HPT Museum has assembled very valuable materials in the field of postal and telecommunication activity divided into nine collections: the Postal collection (about 1000 objects, documents, models etc); the Telecommunications Collection (over 1000 items); the Stamp Collection (over 8000 items); the Map Collection (about 500 geographic maps, diagrams etc); the Archives (original documents, copies etc); the Photograph Collection (about 5000 items); the Art Collection (40 items); the Library (15000 book entries) and the Patriotic War Collection.

Along with collecting items for its collections, the Museum has undertaken systematic research and publication of data related to the history of postal and telecommunication services. It also organizes memorial, current and travelling exhibitions, also cooperating with schools, universities and other cultural institutions. In spite of its rich and varied work, the Museum is not open to the public. Its principal activity is to collect material related to postal and telecommunication activities – the collecting, classification, research and occasional exhibiting of items. The collecting is conducted systematically because the Museum is notified of every obsolete technological device to be discarded. The experts in individual fields work either in the HPT or in colleges with which it cooperates. The Museum is a cultural and educational institution and in spite of being "closed" to the public, it cooperates with technical schools and colleges and organizes exhibitions shown in post offices in the country.

The HPT Museum is just about to be computerized which will make it possible to computerize records, appear on web sites and present its valuable collections to the world.

Osnutak Gradske Galerije Antuna Gojaka u Makarskoj

IVANA KOKIĆ

Gradska galerija Antuna Gojaka, Makarska

UVOD

Možemo sa sigurnošću tvrditi da je osnutak Galerije u Makarskoj bio teži i dulji negoli igdje u Hrvatskoj, što će biti očevidno iz sljedećeg teksta. Što je tome uzrok možemo nagađati, ali i tvrditi da je isti slučaj bio i s ostalim kulturnim ustanovama.

Da bi to donekle pojasnili, napomenut ćemo ono što je svima poznato a to je da je u Splitu Arheološki muzej osnovan 1818. god., a Galerija umjetnina 1928. godine. Dakle, činjenica je da je Makarska veoma kasno započela s uspostavkom takovih ustanova. Pritom moramo napomenuti da to ne znači da je Makarska, odnosno Primorje bilo bez kulturne baštine, odnosno zbirki. U gradu su još u 18. st. čuvane raznovrsne zbirke u obiteljskim kućama, samostanima i crkvenim riznicama. Posebna tradicija bilo je čuvanje bibliotečne i arhivske građe u samostanima i župnim uredima (samostani u Makarskoj, Živogošću i Zaostrogu i župni ured u Makarskoj).

Što se slikarskih zbirki tiče, one su bile, i još su, u navedenim samostanima i župnim uredima, te u staroj gradskoj knjižnici (iz koje su nestale) i u obiteljskim zbirkama.

Muzej i Galerija nisu postojali kao ustanove, što je rezultiralo time da su neke vrijedne obiteljske zbirke, na razne načine, izgubljene za grad, a slikari nisu imali adekvatnog načina prezentacije svoga djela

FORMALNO-PРАВNA USPOSTAVKA MUZEOLŠKO-GALERIJSKE DJELATNOSTI

Na osnovi čl. 11. stav. 1. i čl. 12. Zakona o muzejima (N. N. br.49/60) i prijedloga Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora općine Makarska, Narodni odbor općine Makarska na 29. sjednici Općinskog vije-

ća i 31. sjednici Vijeća proizvođača 20. prosinca 1962. godine donio je Rješenje o osnivanju Muzeja NOB – biokovskog područja u Makarskoj.

Ovaj je Muzej čuvao ponajviše arhivsku građu iz perioda prije Drugoga svjetskoga rata, za vrijeme rata i iz poslijeratnoga perioda. Bez obzira što je Muzej nosio neadekvatan naslov, u njemu je postojala vrijedna arhivska građa koja se odnosila na događaje i vojne formacije iz Drugog svjetskog rata kako partizanske, tako i domobranske.

Skupština općine Makarska na 32. zajedničkoj sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica 9. ožujka 1973. godine donijela je Rješenje o osnivanju Centra za kulturu općine Makarska, po kojemu u sastav Centra pripada vođenje Zavičajnog muzeja općine Makarska i vođenje Galerije slika. Međutim, u stvarnosti toga nije bilo. Na vratima muzeja stajao je natpis Muzej revolucije, a nikakva galerija nije postojala. Po kakvim su pravnim aktima te stvari realizirane, nije nam jasno. Trebalo bi pitati bivše rukovoditelje. Istim načinom rješavala se i kadrovska struktura, te je 1976. g. za voditelja Muzeja revolucije postavljen nastavnik geografije i povijesti, premda to nije u skladu sa Zakonom o muzeološkoj djelatnosti. Ali, iako je i dalje na vratima Muzeja i na memorandumima pisalo Muzej revolucije (pravno neopravdano), dolaskom novih djelatnika u Muzej postupno se formirala kulturno-povijesna zbirka i upriličavale su se povremene likovne izložbe.

Upornim zalaganjem djelatnika Muzeja, a bez znanja ravnatelja Centra za kulturu, u čijem je sastavu i dalje bio Muzej, Ministarstvo prosvjete i kulture, odnosno Muzejski savjet je 1991. g. formirao komisiju od tri člana: Mate Zekan, dr. Vesna Konstatinović-Čulinović i dr. Veljko Omašić, na osnovu čijeg je očevida Muzejski savjet Hrvatske na sjednici 10. travnja 1991. g. zaključio da Zavičajni muzej u Makarskoj može biti u statusu Muzeja u osnivanju dok se ne steknu uvjeti iz članka 19. Zakona o muzeološkoj djelatnosti (N. N. br. 12/77).

U Muzeju su se od 1985. g. počele intenzivnije organizirati likovne izložbe i izložbe koje su prikazivale život i djelo velikana s ovog područja (Kačićeva izložba 1990. g.; Ivičevićeva izložba 1991. g. i dr.). Dolaskom arheologa 1993. g. u Muzeju su se utemeljile arheološke zbirke, te počeo istraživačko-arheološki rad na terenu. Uspostavkom arheoloških zbirki Muzej je konačno dobio početni fundus. Arheolog-kustos je odlukom Gradskoga vijeća postavljen za privremenog ravnatelja Gradskoga muzeja (bivšeg Zavičajnog muzeja). Privremena ravnateljica Gradskoga muzeja gđa kustosica Sanja Božek uvelike je zaslužna za uspostavku Gradskog muzeja u Makarskoj, kao pravne osobe odnosno samostalne ustanove. Inače, zaslužna je i za veoma interesantne izložbe, a pri tome prvenstveno mislimo na izložbu *Iz riznice makarske katedrale*, u prosincu 1995.

Međutim, za osnutak Galerije značajna je donacija Marina – Rine Gojaka, koji je veći dio ostavštine svojega brata Antuna Gojaka, akademskog slikara, darovao gradu Makarska.

Gojak Marin iz Makarske (sa stalnim boravkom u Australiji), kao darodavac i Skupština općine Makarska kao daroprimac, zaključili su Ugovor o javnoj donaciji broj: S-743/1-1988. u Makarskoj 28. srpnja 1988. godine.

Donacija sadrži 132 slike (72 ulja, 33 akvarela, 6 tempera, 19 gvaševa, 13 pastela i 2 komb. tehnike) i 201 crtež. Donacija je povjerena Centru za kulturu općine Makarska, u čijem je sastavu i dalje bio Muzej, na stručnu obradu i prezentaciju.

No premda se terminom Galerija javnost služi od 1989.g., kada je uređen prostor u zgradi zvanoj *stara škola* (istočno prizemlje, Don M. Pavlinovića 1), uspostavka Galerije kao ustanove nije bila baš laka. Prostor je bio prvenstveno izložbeni, bez ureda, pomoćnog prostora i depoa. Naime, bivši rukovoditelji Centra koji su morali učiniti sve da Galerija dobije svoje mjesto u gradu, te da profunkcionira, učinili su sve da zatru tu djelatnost. Slike su neadekvatno smještene, izložbeni prostor je zapušten, a dio koji je bio namijenjen za urede i pomoćni prostor iznajmljen je za disco-club. Naime, 5. siječnja 1993. g., ravnatelj Centra za kulturu općine Makarska i poduzeće »Michael and Mario company«, po ravnatelju Centra i privatnim zakupcima potpisali su Ugovor o zakupu poslovnog prostora, čime su zapadni dio prizemlja zgrade *stare škole*, prvobitno namijenjen za urede i pomoćni prostor Galerije, dali na korištenje tome poduzeću. Tako je ostalo do danas, a razlozi nam nisu poznati.

Usprkos tome, a osobitim zalaganjem djelatnika Muzeja, donacija je proglašena spomenikom kulture (upisana u registar Državne uprave za spomenike, Split, br. 346). Potom su napravljena dva kataloga o ovoj donaciji, te nekoliko izložaba iz donacije.

Dolaskom nove vlasti stvari su se u muzeološko-galerijskoj djelatnosti u Makarskoj promijenile nabolje.

Na temelju članka 14. i 74. Statuta grada Makarske te članka 3, 9. i 12. Odluke o ustrojstvu Uprave grada Makarske (Glasnik, br.1/94.) i po Rješenju Gradskog vijeća donesenom na 13. sjednici održanoj 1. listopada 1994. g. »o imenovanju posebne stručne komisije o konceptu i ustrojstvu kulturnih ustanova i obavljanja kulturnih djelatnosti u gradu Makarskoj«, kao i na temelju dopisa Ministarstva kulture i prosvjete od 22. rujna 1994. g. (Klasa: 612-01/94-01-69) Komisija je predložila Odluku o prestanku Centra za kulturu bivše općine Makarska, o preuzimanju imovine i djelatnika i osnivanju privremenih službi pri Odsjeku za javne djelatnosti Uprave grada Makarske.

Na 17. sjednici Gradskog vijeća grada Makarske održanoj 4. ožujka 1995.g. donijeta je Odluka o osnivanju javne ustanove Gradske galerije Antuna Gojaka u Makarskoj. Člankom 13. iste Odluke Ivana-Ivica Kokić imenovana je za privremenu ravnateljicu. Slijedili su poslovi u svezi s prikupljanjem dokumenata potrebitih za upis u Registar trgovačkoga suda u Splitu, a prema odluci Gradskoga vijeća, sređivanje donacije, sređivanje ureda i izložbenoga prostora.

Galerija je smještena u zgradi zvanoj *stara škola* (Don M. Pavlinovića 1) i zaprema izložbeni prostor u prizemlju (91,45 m²), ured, depo i pomoćni prostor na trećem katu (67 m²). Da se ne bi zapitali zašto su uredi smješteni na trećem katu, dat ćemo pojašnjenje. Skupština općina Makarska je na 12. sjednici Vijeća udruženog rada i na 13. sjednici Vijeća mjesnih zajednica održanim 2. svibnja 1991. g., razmatrajući Informaciju o stanju donacije »Gojak« i zbirke slika O.Tihija donijela zaključak da se objedinjuje galerijski prostor u staroj školi, te da se depo napravi zapadno od ulaza. Zašto je ravnatelj Centra poslije taj prostor dao za disco-club ne bih znala reći, no famozni smo Ugovor već naveli te su sada uredi i depo na trećem katu, što i nije najgore sagledajući povijest nastanka kulturnih ustanova u gradu.

U svibnju 1995. uselili smo u prostor koji je namijenjen za galerijsku djelatnost, a zašto to nije bio cjelovit prostor i na jednome mjestu već smo objasnili. Usprkos poteškoćama oko uređenja zapuštenog prostora, problemima i poslovima administrativne i tehničke naravi, Galerija je imala niz zanimljivih izložaba, što je potvrdilo pretpostavku o potrebi osnivanja jedne takve ustanove.

Osim Galerije danas se u toj zgradi nalaze: knjižnica, glazbena škola, uredi regionalnih listova i radio-postaja.

Suglasnošću donatora, a inicijativom djelatnika Muzeja, te potvrdom gradskih vlasti, Galerija je dobila ime Antuna Gojaka, slikara iz Makarske.

Rješenjem Trgovačkoga suda od 25. listopada 1995. Galerija je ušla u sudski registar kao samostalna ustanova. Galerija radi sa dva djelatnika (ravnatelj-kustos i muzejski tehničar), a računovodstvene poslove obavlja servis.

SMJEŠTAJ I ZNAČAJ ZGRADE U KOJOJ SE NALAZI GALERIJA

Zgrada je Rješenjem br. 24/25–77 Državne uprave za spomenike iz Splita proglašena spomenikom kulture.

Nalazi se u sjevernom dijelu grada, iza – nekad stolne, a danas župne crkve Sv. Marka, od koje je odvojena gradskom ulicom, a cijeli sklop tih građevina je u staroj gradskoj jezgri čiji je centar Kačićev trg.

Zgrada je projektirana za glagoljaško sjemenište Makarske biskupije, a njenu je izgradnju započeo posljednji makarski biskup Fabijan Blašković (1777–1819). Godine 1877. g. zgrada je postala vlasništvo Ive Marije Vukovića. Novi je vlasnik zgradu završio i namijenio je školi. Građevina je značajan spomenik arhitekture iz XIX. st. sa svim osobitostima toga vremena: veličinom, rastvorenosti i logičnim rasporedom pročelja uz naglašavanje horizontalne i vertikalne podjele, te historicističkim dekorativnim elementima.

FUNDUS GALERIJE

Sama donacija koja je bila temeljnica za osnutak Galerije obuhvaća 132 slike i 201 crtež Antuna Gojaka. Uglavnom su to radovi iz sedamdesetih godina do zaključno 1986. godine. Najstariji je *Autoportret* iz 1964. g., a crteži su uglavnom vježbe sa studija, te skice iz šezdesetih i sedamdesetih godina.

Osim tog fundusa u Galeriji se nalazi još oko 60 slika i 5 bista raznih autora. Sva su značajnija djela fotografirana i legendirana i smještena u fototeku.

Slike su ovještene na željezne depoe, a crteži nedavno konzervirani.

NAČIN RADA GALERIJE

Osim valorizacije djela slikara Antuna Gojaka kanimo valorizirati i djelo Josipa Botterija-starijeg koji je najveći dio svojega života proveo u Makarskoj.

Premda znalci znaju za te slikare, njihovo je djelo malo poznato javnosti glede nepostojanja Galerije u gradu.

Osim toga u Galeriji pripremamo niz izložaba kojima će biti predstavljena djela značajnih hrvatskih umjetnika, ali i manje poznatih umjetnika koji su rođeni u Makarskoj ili su stvarali u njoj. Kvalitetnim radom želimo da Makarska doista postane dio hrvatskog likovnog kruga.

SAŽETAK

Grad Makarska nije imao Galeriju te su slikari (Gojak, Botteri i dr.) bili prepušteni sami sebi, svom snalaženju ili nesnalaženju u prostoru i vremenu u kojemu su živjeli, daleko od slikarskih centara. Usprkos tome, neki od njih uspjeli su ući među značajna imena hrvatskog likovnog kruga, a za neke će se tek čuti. Antun Gojak (1907–1986), akademski slikar, koji je najveći dio svojega života proveo u Makarskoj, osim kratkih boravaka u Australiji, Čehoslovačkoj i Bosni, zadužio je cijelo to područje upravo time što je za mjesto svojeg boravka izabrao Makarsku; iako je znao da time gubi. Posvetio se slikanju Makarske i okolice te učio mlade

slikare. Djelo mu je znakovito i osebujno, a stilski se kreće između postimpresionizma i ekspresionizma. Nakon slikareve smrti njegov brat Marin-Rine Gojak, koji inače živi u Australiji, ostavio je gradu Makarska slikarevu ostavštinu. Ugovor o javnoj donaciji zaključen je u Makarskoj 28. srpnja 1988. godine. Donacija je sadržavala 132 slike (72 ulja, 33 akvarela, 6 tempera, 19 gvaševa, 13 pastela i 2 kombinirane tehnike) i 201 crtež. Centar za kulturu općine Makarska tu je donaciju dobio na prezentaciju i čuvanje. Usprkos velikome trudu kustosa u Zavičajnome muzeju (jedinica Centra za kulturu) i grupi entuzijasta problemi oko donacije samo su se gomilali. Donacija je bila neadekvatno smještena, a bivši rukovoditelj Centra tu je vrijednu donaciju shvaćao samo kao balast. No uspjeli smo (kustosi u Muzeju) tu donaciju proglasiti spomenikom kulsture (Državna uprava za spomenike Split, br. 346), organizirati nekoliko izložaba iz donacije i objaviti dva kataloga. Nastupom nove vlasti zbile su se kvalitetnije promjene. Centar za kulturu prestao je postojati, a Gradsko vijeće je na 17. sjednici održanoj 4. ožujka 1995. donijelo odluku o osnivanju javne ustanove gradske Galerije »Antun Gojak« u Makarskoj. Najvažniji posao bio je registracija kod Trgovačkog suda u Splitu, kojim je Galerija postala samostalna ustanova (5. listopada 1995. g.). K tome, trebalo je osposobiti prostor namijenjen za Galeriju, urediti depo i dr. Rješavajući sve te probleme nismo zaboravili ni našu temeljnu zadaću: prezentaciju i valorizaciju slikara iz Makarske i drugih krajeva. Tijekom 1995. i početkom 1996. god. organizirano je šest izložaba, što potvrđuje pretpostavku o potrebi jedne takve ustanove u Makarskoj. Za ljeto je planirano niz izložaba, a neki od slikara koji će izlagati vrhunski su hrvatski slikari.

Summary

FOUNDING THE "ANTUN GOJAK" CIVIC GALLERY IN MAKARSKA

Ivica-Ivana Kokić

Makarska did not have a gallery, and its resident painters (Gojak, Botteri and others) isolated from the larger centres of artistic activity were left to their own resources. In spite of this some of them gained national reputations and others will follow. After graduating from the Art Academy the painter Antun Gojak (1907-1986) who spent his entire life in Makarska (except for short residences in Bosnia, Czechoslovakia and Australia) and chose Makarska and its region as the subject of his painting, is a notable artistic presence in the city where he also spends time helping and teaching young painters. His work is interesting and original, placed between postimpressionism and expressionism. After Antun Gojak's death his brother Marin-Rine Gojak, resident in Ausatralia, donated his brother's legacy to the city of Makarska in 1988. It consists of 132 paintings (72 oils, 33 water colours, 6 tempere, 19 gouaches, 13 pastels) and 201 drawings. The Regional Museum and Cultural Centre along with a group of enthusiasts supported the project and thanks to the curators of the Regional Museum the collection was given National Heritage status. However, difficulties abounded, especially regarding space. In spite of that, several exhibitions of works from the donation were organized and two catalogues were published. After Croatia became independent, things have improved. In 1995 the City Council institutionalized the donation as the "Antun Gojak" Civic Gallery, after which the donation was placed in suitable premises with storage rooms etc.

The Gallery considers its basic duty to be the presentation and evaluation of Makarska and of art in general. They showed six exhibitions in 1995 and early 1996. They are preparing several new exhibitions, some of which by most notable Croatian artists.

Specifičnosti zaštite kulturno-tehničke baštine na terenu

MIROSLAV MIRKOVIĆ
Tehnički muzej, Zagreb

UVOD

Tehnički muzej u Zagrebu kao specifična muzejska ustanova *kompleksnog tipa*, koja djeluje na planu očuvanja kulturno-tehničke baštine našeg naroda, *jedinstvena* je te vrste u našoj zemlji.

Za razliku od *specijaliziranih tehničkih muzeja* (kao što su na primjer: *Hrvatski poštansko-telekomunikacijski muzej, Zagreb; Željeznički muzej, Zagreb; Muzej prehrane Podravka, Koprivnica; Vatrogasni muzej, Varaždin ...*) koji obrađuju samo pojedinu tehničku oblast, složenost i sveobuhvatnost djelatnosti zagrebačkog Tehničkog muzeja mnogo je izraženija, pa je on po svojoj koncepciji zainteresiran za praktično sva područja prirodnih znanosti i tehnike.

U svezi s tim i količina materijala koji su mogući izlošci Tehničkog muzeja, kao i njihova raznolikost, doista su vrlo veliki.

Specifičnost građe koja su nudi Muzeju ili je muzejski stručnjaci sami pronalaze tijekom obrade terena, ponajprije se goleme dimenzije tih predmeta (kako po gabaritima, tako i po težini), što povlači za sobom velike poteškoće vezane za njihovu dopremu u Muzej (demontaža, transport, te ponovna montaža u muzejskom postavu), a također i vrlo visoke troškove za obavljanje tih radnji.

S druge strane kompleksnost samoga postava zagrebačkoga Tehničkog muzeja, kao i parametar prostorne ograničenosti, nužno nameće maksimalno oštre kriterije selektivnosti pri izboru izložaka koji će u njemu biti prezentirani.

Drugim riječima, *u Tehničkom muzeju u Zagrebu moguće je sačuvati i prezentirati javnosti samo najtipičnije predstavnike pojedinih tehničkih rješenja, i to izdvojene iz izvornog okruženja i ukomponirane u kronološki slijed cjelokupnog znanstveno-tehničkog razvoja, pa stoga cijeli niz vri-*

jednih tehničkih predmeta ostaje izvan Muzeja, često i nepovratno izgubljen, to jest uništen.

U slučaju kada nije riječ o pojedinačnim tehničkim predmetima (strojevima i uređajima) nego o *cijelim tehnološkim procesima*, taj problem je na klasičan način – čuvanje i prezentacija u samome Muzeju – praktično nerješiv.

Da bi se spriječilo propadanje vrijedne muzejske građe vezane za povijesni razvoj znanosti i tehnike u nas, Tehnički muzej na tom planu radi na realizaciji sljedećih aktivnosti:

OČUVANJE OSNOVNIH PODATAKA O GRAĐI NA TERENU

Prikupljanje tehničke dokumentacije (nacrti, sheme, fotografije...) muzejske građe iz djelokruga svog rada, kao i *stručne literature* o toj građi.

Povijesni arhivi, nažalost, nemaju danas, a nije realno ni očekivati da će imati u doglednoj budućnosti, odgovarajuće stručno osoblje za područja tehnike (inženjere i druge stručnjake tehničkih usmjerenja), a isti je slučaj i sa zavodima za zaštitu spomenika kulture. U takvoj situaciji bilo bi iluzorno očekivati od tih ustanova ispravnu valorizaciju građe vezane za povijest tehnike i tehnologije.

Pojedine tvrtke u svojim arhivima čuvaju i tehničku dokumentaciju o svojoj prije korištenoj tehnologiji, no to je ipak više iznimka nego pravilo, pa najčešće s materijalnim nestankom pojedinog stroja, uređaja, pa i cijelog postrojenja, nestaje i prateća tehnička dokumentacija o njemu.

Iako je to tek elementaran i najmanje kvalitetan oblik zaštite muzejske građe s područja tehnike, smatram da upravo Tehnički muzej na tom planu ima veoma važnu i odgovornu zadaću, kao buduća svojevrsna »banka podataka« o prošlosti znanosti i tehnike.

Primjena suvremenih informacijsko-dokumentacijskih metoda i sustava (tehnike) u mnogome će olakšati taj rad, a valja očekivati i sve veću zainteresiranost bivših vlasnika te građe (kako pojedinaca, tako i institucija) za njezino očuvanje.

Važno je videosnimanje svih zanimljivih predmeta, postrojenja i lokaliteta (pojedinih strojeva, tvorničkih pogona, energetske postrojenja), s odgovarajućim *tonskim zapisima* o njima.

Ta muzeološka aktivnost kvalitetniji je oblik očuvanja podataka o tehničkoj baštini, pa je Muzej sve više iskorištava pri obradi terena.

U praksi to se ostvaruje tako da muzejskog stručnjaka – kustosa zadužena za pojedino područje tehnike pri obilasku terena *obvezno* prati *fotodokumentarist*, što rezultira mnogo iscrpnijom dokumentacijom o pronađenoj građi zanimljivoj za Muzej.

Ti audio-vizualni »zapisnici« o obradi terena stručnom savjetu Muzeja znatno olakšavaju donošenje odluke o daljem tretmanu tih predmeta – dopremi u Muzej darovanjem ili otkupom, odnosno eventualnoj zaštiti *in situ*, a u krajnjem slučaju (u nemogućnosti ostvarenja jednoga od tih rješenja) predstavljaju i jedini su oblik »očuvanja« tih predmeta za buduće naraštaje.

Posebnu vrijednost tog oblika dokumentiranja muzejske građe na terenu čine snimci razgovora stručnjaka Muzeja s djelatnicima koji su bili neposredno uključeni u projektiranje ili izvedbu pojedinih strojeva, naprava i objekata, ili su na njima radili. U nedostatku sačuvane tehničke dokumentacije podaci dobiveni na taj način neprocjenjive su muzeološke vrijednosti.

ZAŠTITA GRAĐE *IN SITU*

Kao što je već spomenuto, specifičnosti pojedinih predmeta ili objekata zanimljivih za Tehnički muzej čine tu vrstu zaštite kulturno-tehničke baštine jedinim primjenjivim načinom sačuvanja, pa i prezentacije te građe.

Akcije koje Muzej poduzima ili planira poduzeti na tom planu su sljedeće:

– U suradnji s *regionalnim zavodima za zaštitu spomenika kulture* i drugim zainteresiranim lokalnim subjektima (društvene zajednice, privreda, turistički savezi...) nastoje se pojedini objekti i lokaliteti sačuvati, ili čak osposobiti za svojevrsnu muzejsku funkciju – ponajprije *prezentaciju javnosti*.

Navodim nekoliko primjera:

Rudnik olova i cinka Zrinski na Medvednici

Na području Medvednice rudarski istražni i eksploatacijski radovi izvodili su se sa stanovitim prekidima u razdoblju od 15. do 19. stoljeća.

Sam rudnik lociran je stotinjak metara južno od Planinarskoga doma *Grafičar*, a istražni raskopi zapažaju se na širem području rudnika, iako su danas prekriveni šumskim raslinjem.

Ruda olova i cinka prebivala se na samom rudniku, a zatim se konjskom vučom otpremala u sjeverno podnožje Medvednice, gdje se talila.

Nedaleko od rudnika nalazi se kapelica Sv. Jakoba, za koju se smatra da je bila zavjetna za rudare, šumske radnike, seljake i lovce. Kapelica je u dosta lošem stanju, a interijer je u potpunosti opustošen.

Projektom parka Medvednice zamišljeno je restauriranje staroga rudnika i obnova kapelice.

Namjena restauriranog rudnika bila bi univerzalna, jer bi se, uz to što bi on bio otvoren za posjetitelje, uz njega izgradio i rudarski toranj, koji bi uz svoj simboličan značaj imao i funkciju vidikovca, pa i osmatračnice za protupožarnu zaštitu, a obnovljena kapelica Sv. Jakoba bila bi dopunjena postavom iz povijesti rudarstva i šumarstva.

U tom sklopu dao bi se i prikaz geološke građe Medvednice s naznakama ostalih lokaliteta važnih za rudarske radove u širem području (francuski rudnici na sjevernim obroncima Medvednice, kamenolomi i slično), izložili bi se uzorci karakterističnih stijena Medvednice i fosila nađenih na njezinim obroncima, kopije starih rudarskih alata i drugih pomagala; dakle ostvario bi se složen rudarsko-geološki muzeološki sadržaj.

Hrvatske šume i *Geološki institut Hrvatske* učinili su vrijedne zahvate na restauriranju rudnika, a *Tehnički muzej* pružit će stručnu pomoć u pogledu izbora građe, kao i načina njezina muzeološkog prezentiranja u tom specifičnom postavu. Dugogodišnje iskustvo stručnih djelatnika Muzeja u radu s posjetiteljima trebalo bi pritom igrati važnu ulogu u edukativno-pedagoškom osmišljavanju postava.

Crkvene vlasti pokazuju veliko zanimanje za taj projekt, pa će se tako ostvariti simbioza zaštite sakralnoga spomenika kulture uz istovremeno očuvanje kulturno-tehničke baštine – nepokretnog spomenika tehničke kulture.

Napušteni rudnik ugljena u Labinu

Kopanje ugljena u Istri ima dugu tradiciju, no danas je zamrlo, pa su svi rudnici u Istri (s iznimkom jame *Tupljak*), uključujući i rudnik u Labinu, zatvoreni.

Urbanizacijom Labina prijetila je opasnost da se stari rudarski toranj, kao i prateći rudarski objekti (*lamparna*) sruše i time zauvijek izgubi jedan od simbola povijesti toga kraja.

Na inicijativu *Labin Art Expressa* iz Labina (Udruženje za promicanje kulture i umjetnosti), *Tehnički muzej* u suradnji s *Rudarsko-geološko-naftnim fakultetom* u Zagrebu pokrenuo je akciju da se toranj zaštiti od uništenja, a prateći objekti dobiju polivalentnu namjenu (dom kulture, omladinski centar, turistički ured i slično), dok bi se dio prostora u njima ispunio sadržajima iz povijesti rudarstva.

Uz postojeći postav, koji prikazuje razvoj rudarstva Labinštine (uključujući i model rudnika) u Narodnom muzeju Labin, taj bi originalni ru-

darski objekt zaštićen *in situ* zaokružio prikaz rudarstva kao iznimno važne djelatnosti te regije.

Posebno je zanimljiv projekt da se rudarsko dizalo osposobi, a jedan horizont tog rudnika *na dubini od oko 100 metara*, probijen u čvrstoj stijeni i u potpunosti očuvan, *otvori za posjetitelje*.

Nije potrebno posebno isticati muzeološku vrijednost te zamisli, čije bi ostvarenje značilo i dista jedinstvenu turističku atrakciju.

Toranj i prateći rudarski objekti zaštićeni su kao spomenici kulture, a realizacija je ostalih segmenata projekta u tijeku i ovisi prvenstveno o pritjecanju novca.

Postrojenje hidroelektrane Krka

Hidroelektrana *Jaruga* na rijeci Krki kraj Šibenika prva je hidroelektrana u Hrvatskoj, izgrađena 1895. godine.

Prošle, 1995. godine, Hrvatska elektroprivreda obilježila je nizom manifestacija stotu obljetnicu svoga postojanja, pa je uz međunarodni simpozij *Stoljeće Hrvatske elektroprivrede* u Šibeniku priređena i izložba na tu temu. Ta prigodna izložba u Muzeju grada Šibenika trebala bi pre-rasti u stalni postav, a i na samom lokalitetu hidroelektrane *Jaruga* proveli bi se konzervatorsko-restauratorski zahvati, čime bi se dijelovi objekta bivše hidroelektrane priveli muzeološkoj namjeni.

Nosilac projekta bila bi *Hrvatska elektroprivreda*, u suradnji s *Muzejem grada Šibenika* i *Tehničkim muzejem* u Zagrebu.

U tijeku je izrada idejnog projekta.

– U suradnji s *privredom* pokušat će se pojedini strojevi velikih dimenzija pa čak i industrijski pogoni – tehnološki procesi (u cjelini, ili parcijalno) sačuvati *u sklopu samih tvorničkih kompleksa*.

Na tom planu najdalje je otišla tvornica *Podravka* iz Koprivnice, koja je u svom *Muzeju prehrane* smještenom u prostorima bivše klaonice tvrtke sačuvala (između ostalog) i *cjelokupnu proizvodnu liniju za izradu Podravkinih juha* (strojevi, ambalaža, razvoj dizajna, propagandnih materijala i slično).

Nastojanja, odnosno počeci realizacije težnje da pojedini strojevi, nakon povlačenja iz uporabe ne završavaju na otpadu nego se konzerviraju i kao specifičan oblik spomenika tehničke kulture izlože u tvorničkom krugu uočljiva su i u *Željezari Sisak*, *Vjesniku* i još nekim radnim organizacijama.

FORMIRANJE TEHNIČKO-TEHNOLOŠKIH ODJELA PRI POJEDINIM REGIONALNIM MUZEJIMA OPĆEGA TIPA

Regionalni muzeji u svom fundusu posjeduju niz izložaka s područja tehničke kulture, koji su, nažalost, obično stavljeni u drugi plan (pre-skromno stručno-muzeološki obrađeni i neodgovarajuće prezentirani).

Dakako, i u ovom slučaju glavni je problem u nedostatku stručnih muzejskih radnika tehničkih specijalnosti, pa mislim da Tehnički muzej i na tom planu može pružiti pojedinim muzejima vrijednu stručnu pomoć, posebno pri determinaciji pojedinih muzejskih predmeta tehničke naravi kao i načinu vođenja dokumentacije o njima (koja je ipak specifična za izložke tehničke naravi).

Upravo je u tijeku suradnja s Narodnim muzejem u Labinu u svezi s obradom građe iz područja rudarstva.

Kao pozitivan primjer zaštite spomenika tehničke kulture *in situ* navodim pilanu u Đurđenovcu kraj Našica, čiji je pogon zaštićen kao spomenik kulture, te konzerviran i može se pustiti u demonstracijski rad. Nažalost, i negativan primjer odnosa prema kulturno-tehničkoj baštini potječe iz istog kraja. Riječ je o električnoj centrali – *Munjari* iz Našica, puštenoj u rad 1910. godine, čiji je cjelokupni pogon završio na otpadu.

Poseban segment u oblasti zaštite kulturno-tehničke baštine čine *dobrovoljna vatrogasna društva*, koja u svojim vatrogasnim domovima, a njih ima u gotovo svakom većem mjestu, posjeduju mnogobrojne vatrogasne tehničke naprave koje su korištene u prošlosti. Inicira se zaštita te građe u prostorima vatrogasnih društava, pa bi na taj način gotovo svaki vatrogasni dom imao i svojevrsnu muzejsku zbirku iz oblasti vatrogastva ili poneki zaštićeni objekt tehničke kulture (stare vatrogasne štrcaljke, momčadska kola, stara vatrogasna vozila, zbirke stare vatrogasne opreme i slično).

Njegovanje tradicije u vatrogasaca je posebno naglašeno, pa u toj akciji Tehnički muzej nailazi na veliki odziv. Naravno, najvredniji (reprezentativni primjerci) postali bi izložci Tehničkog muzeja u Zagrebu, koji u svom sastavu ima i odjel *Vatrogastvo*.

Primjeri su Dobrovoljno vatrogasno društvo u Velikoj Gorici, koje čuva automobilske vatrogasne ljestve *Magirus* iz 1931. godine (to je vozilo u voznom stanju) te, najsvježiji, Dobrovoljno vatrogasno društvo u Đelekovicu (kraj Koprivnice), koje će restaurirati vatrogasnu štrcaljku s konjskom zapregom iz 1861. godine i izložiti je ispred svog doma, a drugu, staru otprilike 150 godina, darovati Tehničkom muzeju.

FORMIRANJE MUZEJSKIH JEDINICA PRI POJEDINIM VELIKIM PROIZVODNIM RADNIM ORGANIZACIJAMA

Ovaj, u svijetu uobičajen način zaštite muzejske građe iz oblasti tehnike i tehnologije, u nas je tek u začetku, no neki rezultati se već uočavaju.

Naime, dok u inozemstvu gotovo svaka veća industrijska tvrtka ima svoj *vlastiti muzej* (*General Motors*, SAD; *Magirus*, Ulm, Njemačka; *Ganz*, Budimpešta, Mađarska; *Ericson*, Švedska...), ili u okviru Tehničkih muzeja imaju svoj stalni muzejski prostor s izmjenjivim postavom (primjer: *IBM* u *Museum of science and Technology* u Chicagu...) u našoj zemlji za sada se tek naziru želje za ostvarenje takvih muzejskih postava.

I u ovom slučaju mogu navesti nekoliko karakterističnih primjera:

– *INA-Naftaplin* ima u Ivanečkom Graberju *čuvano spremište* opreme i alata i pribora koji je tijekom ovog stoljeća korišten na području naše zemlje pri istraživanju i dobivanju nafte i plina i koji su entuzijasti tvrtke godinama vrijedno sakupljali. Građa je u tom spremištu nesistematizirana, ali je u svakom slučaju spriječeno njezino uništenje. Unatoč nastojanjima da se prikupljeni materijal organizira, muzejski obradi, te konačno prezentira posredovanjem *Muzeja naftnog rudarstva*, ili barem stalnoga postava koji bi prikazivao povijesni razvoj naftne industrije u našoj zemlji, za sada se u tome nije uspjelo zbog niza objektivnih okolnosti. Ipak, najbitnije je da je ta građa sačuvana od propadanja, a njezin dalji muzeološki tretman (selektiranje, sistematizacija, stručno-muzeološka obrada, restauracija, te konačno prezentacija) čeka bolja vremena.

– Tvornica »*Nikola Tesla*« (danas *Ericson-Nikola Tesla d.d.*) već duži niz godina pažljivo čuva tehničku dokumentaciju, kao i fotodokumentaciju o svom razvoju i tehnologiji koja je u njoj korištena, a također su sačuvani i najvredniji strojevi i uređaji koji su zanimljivi za razvoj njezine tehnologije, te najzanimljiviji proizvodi.

Pri obilježavanju 130. obljetnice Teslina rođenja, Tehnički muzej je u krugu tvornice postavio izložbu o životu i djelu Nikole Tesle, koja je pobudila veliki interes zaposlenih.

Već od tog vremena postoji ideja da se u sklopu tvornice osnuje mali postav koji bi prezentirao njezin rad i razvoj u tehničko-tehnološkom pogledu, koja nažalost do danas nije realizirana, ali je zato osnovan *centar za dokumentaciju*, koji na mikrofilmovima bilježi sve faze razvoja proizvodnoga procesa te tvrtke.

Slična nastojanja bilježimo i u »*Plivi*«, »*Končaru*« i nekim drugim tvornicama, a njihov broj svakodnevno raste.

Najčešće financijska i prostorna ograničenja, ali i nedostatak stručnjaka onemogućavaju veća ostvarenja na tom polju, ali interes nedvojbeno postoji i napredak se ipak osjeća.

Posebno ističemo *Hrvatske željeznice*, koje su osnovale svoj vlastiti muzej koji prikuplja i stručno obrađuje šinska vozila koja su vozila našim prugama, a na njima profesionalni djelatnici HŽ-a obavljaju konzervatorsko-restauratorske zahvate. Muzej je lociran u prostorima HŽ-a – radionice za šinska vozila (bivši »Janko Gredelj«) u Zagrebu.

MUZEJSKE JEDINICE U OBLIKU SPOMEN-OBILJEŽJA POJEDINIM ZNANSTVENICIMA (RODNA KUĆA, SPOMEN-PODRUČJE I SLIČNO)

Godine 1989. Muzejski savjet Hrvatske osnovao je komisiju u čijem je radu sudjelovao i predstavnik Tehničkog muzeja sa ciljem da ispita mogućnosti formiranja *Muzeja »Nikola Tesla«*, u Smiljanu (rodna kuća Nikole Tesle i drugi prateći postav).

Nažalost, radove na realizaciji tog projekta prekinula su ratna zbivanja, ali on i dalje ostaje aktualan.

Tehnički muzej nastavit će suradnju s **postojećim specijaliziranim tehničkim muzejima**, a inicirat će i dati svu moguću potporu osnivanju **novih** muzeja te vrste.

ZAKLJUČAK

Tehnička kultura nezaobilazni je sastavni dio cjelokupne kulture, pa je i čuvanje kulturno-tehničke baštine dio ukupnih napora na zaštiti kulturne baštine u cjelini.

Živimo u vremenu u kojem znanost, tehnika i tehnologija doživljavaju zaista eksplozivnan progres, pa mnoga tehnička rješenja tako reći preko noći zastarijevaju. Samim tim suočeni smo sa činjenicom da mnogobrojni predmeti zanimljivi za tehničko-tehnološki razvoj bivaju neposredno nakon zamjenjivanja novijim jednostavno uništeni. Štoviše, o njima rijetko kada ostaju i najosnovniji podaci i dokumenti.

Muzejska struka, a ponajprije Tehnički muzej, mora poduzeti sve moguće da bi se to spriječilo.

Osim pohrane i dalje muzeološke obrade te građe u samom Muzeju, potrebno je kontinuirano provoditi i aktivnosti na zaštiti muzejske građe kulturno-tehničke naravi na terenu, za što postoje razne mogućnosti. One

su u ovom priopćenju navedene prema različitim vrijednosnim razinama, uz napomenu da se uvijek treba težiti optimumu, iako ga je vrlo teško ostvariti.

Pritom Tehnički muzej vidi svoje mjesto kao inicijatora i koordinatora pojedinih aktivnosti, jer njihova realizacija daleko prelazi kapacitete same ustanove, kako u kadrovskom, tako i u financijskom pogledu.

Nužno je, dakle, u njihovo provođenje uključiti mnoštvo subjekata, od vlasnika (pojedinaca ili institucija), Zavoda za zaštitu spomenika kulture, regionalnih muzeja, organa uprave, turističkih saveza i ponajprije privrede.

Samo u tom slučaju uspjeh će se zaštititi kulturno-tehnička baština na terenu, čijeg smo propadanja, nažalost, svakodnevni svjedoci.

Utješno je ipak da svakodnevno raste svijest o potrebi zaštićivanja i te kategorije kulturne baštine (spomenika kulture tehničke naravi), koja je do sada bila stavljana u drugi plan, ili čak potpuno zanemarivana.

SAŽETAK

Osnovne pretpostavke:

Tehnički muzej u Zagrebu kao specifična muzejska ustanova kompleksnog tipa, koja djeluje na planu očuvanja kulturno-tehničke baštine našeg naroda, jedinstvena je te vrste u našoj zemlji.

Za razliku od specijaliziranih tehničkih muzeja (kao što su npr. Poštanski muzej, Zagreb; Željeznički muzej, Zagreb; Pomorski muzej, Rijeka; Muzej »Podravke«, Koprivnica; Vatrogaski muzej, Varaždin...) koji obrađuju samo pojedinu tehničku oblast, složenost i sveobuhvatnost djelatnosti zagrebačkog Tehničkog muzeja mnogo je šira, pa je po svojoj koncepciji zainteresiran za praktično sva područja prirodnih znanosti i tehnike.

Da bi se spriječilo propadanje vrijedne muzejske rađe vezane za povijesni razvoj znanosti i tehnike u nas, Tehnički muzej na tom planu radi na realizaciji sljedećih aktivnosti:

1. Očuvanje osnovnih podataka o građi na terenu:

1.1. Prikupljanje tehničke dokumentacije muzejske građe iz djelokruga svog rada, kao i stručne literature o toj građi.

1.2. Videosnimanje svih interesantnih predmeta, postrojenja i lokaliteta s odgovarajućim tonskim zapisima.

2. Zaštita građe »in situ«

2.1. U suradnji s regionalnim zavodima za zaštitu spomenika kulture i drugim zainteresiranim lokalnim subjektima nastoje se pojedini objekti i lokaliteta sačuvati, ili čak osposobiti za svojevrsnu muzejsku funkciju – prvenstveno prezentaciju javnosti.

2.2. U suradnji s privredom pokušat će se pojedini strojevi velikih dimenzija, pa čak i industrijski pogoni – tehnološki procesi (u cjelini ili parcijalno) sačuvati u sklopu same tvornice.

3. Formiranje tehničko-tehnoloških odjela pri pojedinim regionalnim muzejima općeg tipa. Regionalni muzeji u svom fundusu imaju niz izložaka s područja tehničke kulture, koji su, nažalost, obično stavljeni u drugi plan (preskromno obrađeni i neadekvatno prezentirani).

4. Formiranje muzejskih jedinica pri pojedinim velikim proizvodnim radnim organizacijama.

5. Dakako, Tehnički muzej će nastaviti suradnju s postojećim specijaliziranim tehničkim muzejima, a inicirat će i dati svu moguću podršku osnivanju novih muzeja te vrste.

Summary

SPECIFIC ASPECTS OF THE CONSERVATION OF THE CULTURAL-TECHNICAL HERITAGE ON LOCATION

Miroslav Mirković

Basic propositions:

The Technical Museum in Zagreb is a specific museum institution of a complex nature, with the task of preserving the cultural-technical heritage of our nation. In this it is unique in the country.

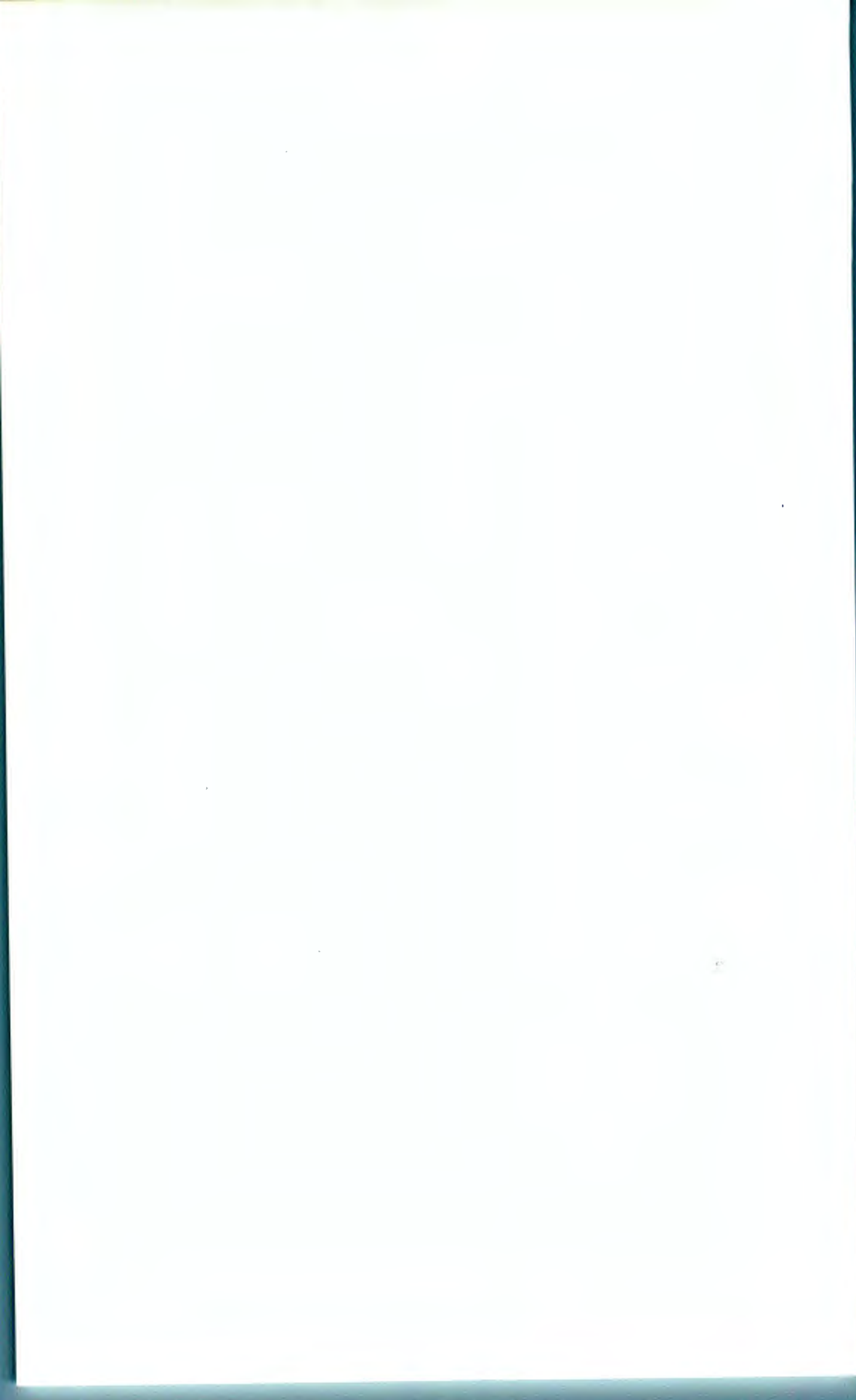
Unlike specialized technical museums (such as for example the Postal Museum, Zagreb; The Railway Museum in Zagreb; the Maritime Museum in Rijeka; The "Podravka" Food Processing Museum in Koprivnica; the Fire-Fighting Museum in Varaždin...) dedicated to one specific area, the Technical Museum in Zagreb is much more complex, embracing as it does practically all the fields of natural and technical sciences.

In order to prevent the decay of valuable museum material related to the historical development of science and technology in Croatia, the Technical Museum is guided by the following aims:

- 1. The conservation of basic data concerning materials on various locations:*
 - 1.1 Collecting technical documentation of museum material of its field of interest as well as written records concerning this material*
 - 1.2. Video and audio recording of all interesting objects, installations and localities.*
- 2. The Conservation of the materials in situ*
 - 2.1. In cooperation with the regional institutions for the conservation of the cultural heritage as well as other relevant local subjects, efforts are made to preserve individual structures and locations, even to make them function as museums of sorts – by being demonstrated to the public.*
 - 2.2. In cooperation with industry an effort will be made to (wholly or partially) preserve some large machines, and even entire industrial production units and technological processes.*
- 3. Forming technical-technological departments incorporated into general-type regional museums.*

In their holdings regional museums have various exhibits relating to technical culture which are unfortunately neglected as a rule.
- 4. Forming museum units attached to some of the large industrial plants.*
- 5. Naturally, the Technical Museum will continue to cooperate with existing specialized technical museums, as well as initiate and give every possible support to the founding of new museums of this kind.*

Muzejska struka

Značenje tematske (prigodne) izložbe u prikupljanju i obradi muzejske građe tehničke baštine

DAVOR FULANOVIĆ

KREŠIMIR BAŠIĆ

Tehnički muzej, Zagreb.

1. UVOD

Tehnički muzej jedini je muzej općega tipa u Republici Hrvatskoj koji se sustavno bavi isključivo baštinom tehničke kulture. Prikuplja se i obrađuje građa iz različitih područja prirodnih i tehničkih znanosti, tehnike i tehnologije sa cjelokupnoga prostora naše države, što ukazuje na nacionalni značaj Muzeja.

Područje prikupljanja i obrade građe Muzeja vrlo je široko i ono se povećava zahvaljujući brzom, a u nekim disciplinama i eksplozivnom razvoju znanosti, tehnike i tehnologije. Zbog širine područja u danim je okolnostima izrazito složeno toliku raznolikost pokriti kustosima koji bi temeljito poznavali znanstvene discipline u svezi s obrađivanim predmetima.

Danas u Muzeju djeluje osam kustosa, najviše od osnutka (1954), što je još daleko od stvarnih potreba. Svi kustosi su inženjeri: četvero je prirodnoga smjera (matematika, biologija, agronomija i geologija), a četvero tehničkoga smjera (rudarstvo, promet i strojarstvo).

Pored osnovnoga odjela, kustosi se brinu za prikupljanje, zaštitu, a u pojedinim slučajevima i obradu i prezentaciju predmeta koji nisu u domeni njihove temeljne struke. Metodologija interdisciplinarnoga rada pokušajem okupljanja vanjskih stručnjaka različitih profesija, koji bi sudjelovali u razrješavanju dilema u prikupljanju, odnosno određivanju kriterija za prikupljanje takvih predmeta, često nije bila uspješna.

Navedeno je uzrokovalo da su pojedina područja prikupljanja jednostavno promaknula, a zbog usvojenih vrlo visokih kriterija proisteklih iz straha da se ne pogriješi i pretrpaju depoi suvišnim predmetima u nekim je područjima prikupljen izrazito maleni broj predmeta.

Konačni je rezultat da se zbog nezadovoljavajuće obrade (determinacije) takve muzealije najčešće ne prezentiraju, te Muzej ne obavlja svoju zadaću u cijelosti.

2. ZNAČENJE TEMATSKE IZLOŽBE U PRIKUPLJANJU I OBRADI GRAĐE (TEHNIČKE BAŠTINE)

Do sada stečena iskustva ukazuju na znatan prinos postavljanja tematskih (prigodnih) izložbi u Tehničkom muzeju u rješavanju navedenih problema prikupljanja i obrade muzejske građe iz područja izvan osnovne struke kustosa. Pod pojmom prigodna izložba podrazumijeva se izložba postavljena npr. u povodu obilježavanja važne obljetnice, ili isticanja aktualnog događaja radi boljeg upoznavanja javnosti s relevantnom faktografijom i odgojno-obrazovnim ciljevima. Navedene tematske (prigodne) izložbe nailaze na vrlo pozitivne reakcije u krugovima koji su izravno povezani s obilježavanjem takvih važnih događaja iz prošlosti i sadašnjosti.

Kako tematska izložba obrađuje redovito kulturnu baštinu u cjelini, a ne samo onu prikupljenu unutar Muzeja, prigodna izložba postaje sredstvo, poticaj i katalizator za ostvarenje raznorodne suradnje u cilju prikupljanja građe.

Tako se, primjerice, ostvaruje suradnja s osobama koje su predmete vrlo često sačuvale, ali i prikupile iz emocionalnih razloga, ili naprosto iz potrebe za prikupljanjem. Sada, kad postoji nedvojbena potreba za prezentacijom takvih predmeta u javnosti, vlasnici su spremni ustupiti (darovati) ih muzeju, što inače nije slučaj. Potrebno je imati na umu da navedene muzealije vrlo često nisu velike tržišne vrijednosti, ali su Muzeju zanimljive jer omogućavaju cjelovitiji prikaz obrađene teme.

Karakteristični su slučajevi kad vlasnici (osobe i institucije) doniraju (obično po završetku izložbe) i potencijalno tržišno vrijedne predmete, među kojima se nađu i iznimno vrijedni predmeti. Navedeno bi se moglo tumačiti zadovoljstvom vlasnika ostvarenom suradnjom s Muzejem, odnosno uvjerenju da je darovani predmet – muzealija svrhovito pohranjen.

U pripremi postava tematske (prigodne) izložbe uspostavlja se suradnja s mnogim fakultetima i istraživačko-znanstvenim institucijama koje su u posjedu zbirke i niza predmeta (s pripadajućom dokumentacijom) u svezi s izložbom. Vrlo često takvi su predmeti pohranjeni (obrađeni) na nezadovoljavajući način promatrano s muzeološkog stanovišta. Štoviše, ima slučajeva kada je riječ o teško dostupnim predmetima ostavljenim i zaboravljenim, odnosno vlasnicima potpuno nepotrebnim i nekorisnim.

Znanstvenici i stručnjaci iz navedenih institucija redovito se vrlo rado uključuju u projekt postava izložbe dajući svu nužnu stručnu pomoć savjetima i (ili) izravnim sudjelovanjem. Zanimljivo je istaknuti neobičajeno velik entuzijazam novih suradnika na postavu, za razliku od

vrlo često hladne i neučinkovite suradnje s istim osobama u uobičajenim okolnostima. Moglo bi se zaključiti da je povod postavljanja prigodne izložbe dovoljan poticaj motiviranju dotada prividno nezainteresiranih vanjskih subjekata.

Uspješan interdisciplinarni rad s vanjskim suradnicima na postavu izložbe čini dobar temelj budućoj suradnji radi valjanoga vrednovanja i obrade potencijalnih novih muzealija, odnosno utvrđivanja kriterija za prikupljanje muzejske građe izvan područja osnovnih struka kustosa Muzeja.

3. IZLOŽBA OTKRIĆE RENTGENSKIH ZRAKA 1895 – 1995.

Značenje tematske (prigodne) izložbe u prikupljanju i obradi muzejske građe tehničke baštine može se prikazati na primjeru izložbe *Otkriće rentgenskih zraka 1895 – 1995*. Izložba je bila otvorena u Tehničkom muzeju tijekom prosinca 1995. te siječnja i veljače 1996. godine.

Povod postavljanju izložbe bio je obilježavanje vrijednoga jubileja – 100. godišnjice važnoga izuma u povijesti ljudske civilizacije. Otkriće rentgenskih zraka imalo je nesagledive posljedice na razvoj mnogih znanstvenih disciplina kao i neposredan utjecaj na življenje.

Otkriće W. C. Röntgena do današnjeg je dana jedno od najjačih oruđa u medicini za otkrivanje poremećaja i liječenje ljudskoga tijela. Strukture kristala i složenih spojeva kao što je npr. *Sumamed* istražuju se i proučavaju metodama ogiba rentgenskih zraka. Ispitivanja materijala bez razaranja u industriji nezamisliva su bez primjene rentgenskoga zračenja. Svojstva rentgenskog zračenja također se rabe i u umjetnosti, arheologiji, paleoantropologiji, itd. u otkrivanju nepoznatih i nevidljivih unutarnjih sadržaja ispitivanih objekata.

Uz izložbu organiziran je bio i znanstveni skup *100. obljetnica otkrića rentgenskih zraka*, održan u Zagrebu u dvorani *Ine* 7. prosinca 1995. godine. Pokrovitelji skupa i izložbe bili su : Ministarstvo zdravstva RH, Ministarstvo znanosti i tehnologije RH i Hrvatski liječnički zbor.

Pored Tehničkog muzeja, znanstveni skup i izložbu organiziralo je osam društava:

- Hrvatsko društvo za kontrolu bez razaranja,
- Hrvatsko društvo za medicinsku i biološku tehniku,
- Hrvatsko društvo radiologa,
- Hrvatsko društvo za radioterapiju i onkologiju,
- Hrvatsko društvo za zaštitu od zračenja,
- Hrvatsko fizikalno društvo,

- Hrvatsko kemijsko društvo,
- Hrvatska kristalografska zajednica.

Značenje obljetnice i prisutnost eminentnih organizatora rezultiralo je stvaranjem radišnog organizacijskog odbora, čiji se utjecaj u prikupljanju i obradi buduće muzejske građe pokazao iznimno korisnim.

Svako društvo – organizator nominiralo je u Organizacijski odbor svoga člana, redovito znanstvenika (stručnjaka) različitih profila, koji se bavio točno određenim područjem primjene rentgenskog zračenja. Bila je dakle riječ o fizičarima, kemičarima, biologima, liječnicima, strojarima, elektrotehničarima, itd. Stvoren je interdisciplinarni tim stručnjaka i sukladno utjecaju izuma na pojedine znanstvene discipline obavljena podjela pripremnih poslova na postavi izložbe *Otkriće rentgenskih zraka 1895 – 1995*.

Provedeno prikupljanje i obrada građe dovela je do daljega proširenja izravnih suradnika izložbe, pa se npr. uključuju znanstvenici iz Instituta »Ruđer Bošković«, Fakulteta strojarstva i brodogradnje, Fakulteta elektrotehnike i računarstva, Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ali i stručnjaci iz kliničkih bolnica, proizvođači opreme Siemens, Heimann, Seifert, itd.

Specifični sadržaj izložbe – izum rentgenskih zraka povezan s iznimno bogatom tradicijom primjene izuma u Hrvatskoj, nužno je proširio ionako velik krug sudionika izložbe s kolegama iz Arheološkoga muzeja u Zagrebu, Hrvatskog prirodoslovnog muzeja i Zavoda za restauriranje umjetnina iz Zagreba.

Do postave izložbe *Otkriće rentgenskih zraka 1895 – 1995*. Tehnički muzej raspolagao je relativno malom zbirkom muzealija koje su bile u svezi s rentgenskim zračenjem.

U Muzeju je bilo pohranjeno 18 predmeta, od kojih su samo dva bila u cijelosti obrađena, i šest knjiga, tvorničkih uputa, prospekata i slično. Također je nužno istaknuti da su specifična znanja o povijesti, razvoju i primjeni rentgenskog zračenja u Tehničkome muzeju bila više nego skromna.

Tijesna suradnja i interdisciplinarni rad stručnjaka iz različitih disciplina s kustosima – autorima izložbe iz Tehničkog muzeja, tijekom rada na postavi izložbe, rezultirala je vrijednim prinosom u prikupljanju i obradi nove i stare muzejske građe.

Kao prvo, stečena nova znanja i uspostava kvalitetnih kontakata s relevantnim stručnjacima iz područja primjene rentgenskog zračenja omogućit će kustosima Muzeja da u budućem prikupljanju građe iz navedenoga područja mogu zauzeti ispravne kriterije izbora i kvalitetno determinirati odabrane muzealije.

Drugo, a što je moguće kvantificirati, usporedbom prethodnog i novonastalog stanja prinos izložbe *Otkriće rentgenskih zraka 1895 – 1995*. može se iskazati u tri parametra:

I.

Arhiv i biblioteka Tehničkoga muzeja obogaćeni su s dvadeset tri izvorna tvornička dokumenta (prospekti, upute za uporabu i servisna dokumentacija) i stručnih knjiga. Neki od dobivenih dokumenata datiraju s kraja 19. i početka 20. stoljeća, vremena neposredno nakon otkrića rentgenskih zraka.

II.

Suradnici na izložbi darovali su Muzeju 31 predmet, od kojih su svi u cijelosti obrađeni tijekom postavljanja izložbe. Za pojedine izložke utvrđeno je da su jedini sačuvani primjerci takve vrste u Hrvatskoj, iznimna značenja i velike vrijednosti. Slijede samo neki od darovanih izložaka:

- rentgenska cijev s rotirajućom anodom *Optilix, Siemens*, oko 1980. g., darovao FER, k. u. 2761,
- rentgenska cijev za industrijsku radiografiju tip 27, *Comet*, 1954. g., darovao TPK, k. u. 2778,
- rentgenska cijev za difrakcijsko istraživanje *PW 20757/65, Philips*, oko 1980. g., dar PMF-a, k. u. 2835,
- replika rentgenske cijevi s kojom je W. C. Röntgen obavljao pokuse pri otkriću, 1895. god., darovao *Siemens*, k. u. 2774,
- rukavice od olovne gume tip 3611, *Siemens*, oko 1940. g., poklonio Igor Laginja, k. u. 2775,
- metalica za razvlačenje visokonaponskih kablova s kablom, oko 1930. god., poklonio Bruno Mark, k. u. 2771,
- mjerni i kontrolni uređaj (za određivanje debljine sloja) tip *SFT-156 A, Seiko Instruments & Electronics*, poklonio *Ericsson-Tesla*, k. u. 2773,
- radioterapijski uređaj *Senograf tip GS 343-4, Koch & Stercel*, 1971. god., dar KBC Rebro.

III.

Vrlo je pomno i kvalitetno determinirano i redeterminirano 17 predmeta iz postojeće zbirke Muzeja. Od postojećih izložaka u depou iz područja

rentgenske tehnike samo jedan predmet nije izložen na izložbi zbog nemogućnosti da ga se kvalitetno restaurira. Riječ je o sljedećim izlošcima:

- rentgenska cijev za trajno prosvjetljavanje s Bauerovom regulacijom, *Siemens & Halske*, 1924. god., inv. br. 2101,
- rentgenska cijev, *Metalix, Philips*, oko 1930. god., inv. br. 2102,
- presjek rentgenske cijevi *Media helium, C.H.F. Müller*, oko 1920. god., inv. br. 2103,
- rentgenska cijev *W-30, Siemens Reiniger Veifa*, početak 20. st., inv. br. 2104,
- rentgenska cijev *302668, Dr. Lohmann*, oko 1920. god., inv. br. 2105,
- rentgenska cijev *DWJ, Polyphos*, 1924. god., inv. br. 2106,
- rentgenska cijev *Kilowat, C.H.F. Müller*, 1924. god., inv. br. 2107,
- rentgenska cijev s regulacijom vakuuma, *Siemens & Halske*, 1897. god., inv. br. 2108,
- vakuumska ispravljачica s užarenom katodom *80079, Siemens Reiniger Veifa*, oko 1940. god., inv. br. 2109,
- rentgenska cijev *Metro, C.H.F. Müller*, oko 1930. god., inv. br. 2110,
- rentgenska cijev *DEW 200/15, Siemens*, oko 1930. god., inv. br. 2111,
- živin prekidač, E. Bazarini, 1927. god., inv. br. 2113,
- rentgenski uređaj *Orthoskop, Siemens Reiniger Veifa*, oko 1920. god., inv. br. 2114,
- rentgenski uređaj *Helioskop 2, Siemens Reiniger Veifa*, oko 1960. god., inv. br. 2115,
- rentgenski uređaj, *Veifa Werke*, oko 1910. god., inv. br. 2116,
- rentgenski uređaj *Meganos, Siemens*, 1936. god., inv. br. 1769 (redeterminacija),
- rentgenski uređaj *Fredrex, Carl Drenck*, 1963. god., inv. br. 1263 (redeterminacija).

4. ZAKLJUČAK

Rezultate prinosa izložbe *Otkriće rentgenskih zraka 1895 – 1995*. u prikupljanju i obradi muzejske građe tehničke baštine (rentgenske tehnike) u Tehničkom muzeju možemo sažeti brojčano:

	Prije izložbe	Nakon izložbe
Izložci	18	49
Prospekti, upute za uporabu, servisna dokument., knjige	6	29
Ukupno	24	78

Od male i neobrađene zbirke muzealija rentgenske tehnike pohranjene u Muzeju, a upitno je da li se i mogla nazvati zbirkom, nastala je relativno velika zbirka od 78 predmeta s vrijednom dokumentacijom i, što je posebno važno, u cijelosti obrađena.

Nedvojbeno je da su posljedice prigodne izložbe *Otkriće rentgenskih zraka 1895 – 1995*, odnosno muzealije prikupljene (darovane) i obrađene specifičnim znanjima stečenim isključivo kroz rad na postavu izložbe, odličan temelj za budući stalni postav rentgenske tehnike u Tehničkom muzeju, konačnu odrednicu i završnicu muzejskoga posla.

SAŽETAK

Tehnički muzej u Zagrebu multidisciplinarnog je tipa; stoga prikuplja i obrađuje građu iz različitih područja prirodnih i tehničkih znanosti, tehnike i tehnologije. Premda mu je osnivač grad Zagreb, Tehnički muzej pokriva cjelokupno područje Republike Hrvatske, te se može reći da je nacionalnog karaktera. Iznimno širokom i raznolikom muzejskom građom bavi se u Muzeju relativno mali broj kustosa. Od osam kustosa (inženjera) troje je prirodnog smjera, a petero je steklo naobrazbu na tehničkim fakultetima (rudarstvo, promet i strojarstvo). Posljedice postojećeg stanja u osnovi su dvoznačne: u praksi prikupljanja muzejske građe pojavljuju se dileme oko kriterija izbora, budući da često nije moguće okupiti skupinu stručnjaka koji bi u interdisciplinarnoj suradnji s kustosima odredili relevantne kriterije, te u slučajevima kad su predmeti izvan osnovne struke kustosa, obradu novoprikupljene muzejske građe ili determinaciju predmeta iz postojećih zbirki i odjela Muzeja nije moguće obaviti na zadovoljavajući način. Dosad stečena iskustva ukazuju na znatan prinos postavljanju tematskih izložaba u Tehničkom muzeju te na rješavanju navedenih problema u prikupljanju i obradi muzejske građe tehničke baštine. Primjer tematske (prigodne) izložbe *Otkriće rentgenskih zraka 1895–1995*, otvorene tijekom prosinca 1995, siječnja i veljače 1996, posebno je karakterističan. Znanstveni skup i izložba *Otkriće rentgenskih zraka 1895–1995*, postavljena je prigodom 100. godišnjice otkrića rentgenskih zraka. Organizatori su bili Tehnički muzej i osam društava (Hrv. društvo za kontrolu bez zračenja, Hrv. društvo za medicinsku i biološku tehniku, Hrv. društvo radiologa, Hrv. društvo za radioterapiju i onkologiju, Hrv. društvo za zaštitu od zračenja, Hrv. fizikalno društvo, Hrv. kemijsko društvo, Hrv. kristalografska zajednica). Na postavi izložbe pored kolega iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Hrvatskog prirodoslovnog muzeja i Zavoda za restauriranje umjetnina iz Zagreba suraduju znanstvenici iz Instituta »Ruđer Bošković«, Fakulteta strojarstva i brodogradnje, Fakulteta elektrotehnike i računarstva, PMF-a, Medicinskog fakulteta, kliničkih bolnica i proizvođači opreme (Siemens, Heimann). Tijesna suradnja i interdisciplinarni rad stručnjaka iz različitih disciplina s kustosima – autorima izložbe iz Tehničkog muzeja, posljedovao je vrijednim prino-

som u prikupljanju i obradi nove i stare muzejske građe. Potrebno je napomenuti da su do izložbe *Otkriće rentgenskih zraka 1895–1995*, specifična znanja o povijesti, razvoju i primjeni rentgenskog zračenja u Tehničkome muzeju bila vrlo skromna.

Summary

THE SIGNIFICANCE OF THEMATIC (TOPICAL) EXHIBITIONS IN COLLECTING AND RESEARCHING TECHNICAL HERITAGE MUSEUM MATERIAL

Davor Fulanović

Krešimir Bašić

The technical museum in Zagreb is multidisciplinary by definition. It therefore collects and researches materials from various areas of the natural and technological sciences, as well as techniques and technologies. Although founded by the City of Zagreb, the Technical Museum "covers" the entire territory of the Republic of Croatia and can therefore be considered to have a national significance. A relatively small group of curators works here with with exceptionally comprehensive and varied museum materials. Of the eight curators (engineers by profession) three are specialists in natural science and the five remaining ones were educated at various engineering colleges (mining, traffic and machine engineering). Such a museum faces various dilemmas. In the process of collecting one is confronted with the problem of criteria because it is often impossible to gather a interdisciplinary group of specialists who could elaborate the selection criteria in cooperation with the curators. Thus in cases where the items under consideration are outside the range of the curators' expertise, new acquisitions or even items already placed in special collections cannot be identified and researched in a satisfactory way. On the basis of present experience it is necessary to stress the importance of presenting thematic exhibitions in the Technical Museum because they are occasions for further study of the exhibited material. For example the exhibition The Discovery of X-Rays 1895-1995 from Dec 1995 through February 1996 was particularly revealing. The scholarly conference and exhibition of the Discovery of X-Rays 1895-1995 marked the 100th anniversary of the discovery of X-Rays. Both were organized by the Technical Museum in cooperation with eight associations (The Croatian Society for Control without Destruction, The Croatian Society for Medical and Biological Technology, The Croatian Radiologists' Association, The Croatian Association for Radiotherapy and Oncology, the Croatian Society for Protection from radiation, The Croatian Physics Society, the Croatian Chemistry Society, the Croatian Crystallographic Association). In designing the exhibition the Museum was helped by colleagues from the Zagreb Archeological Museum, the Croatian Museum of Natural Science and the Art Restoration Institute of Zagreb, as well as scholars from the Ruđer Bošković Institute, the Faculty of Machine and Naval Engineering, the Faculty of Electrotechnical and Computer Science, The Faculty of Natural Science and Mathematics, the Faculty of Medicine, as well as by clinics and hospitals and equipment manufacturers (Siemens, Heimann). The close cooperation and interdisciplinary effort of specialists from various fields with the museum curators organizing the exhibition, resulted in a significant body of work including the collection and description of new and old museum exhibits. It is necessary to point out that before this exhibition the museum curators had only limited specific knowledge concerning the history, development and implementation of X-Ray technology.

Uloga i status kustosa pedagoga u djelatnosti muzeja

RENATA BREZINŠČAK

Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb

ŽELJKA JELAVIĆ

Etnografski muzej, Zagreb

SVRHA RADA

Poticaj za ovo izlaganje proistekao je iz potreba za pojašnjavanjem, odnosno rješavanjem problema proizašlih iz prakse stručnjaka koji se bave obrazovanjem u muzeju. U Zagrebu se, od jeseni 1995. godine, redovito sastaju stručnjaci koji obavljaju pedagošku djelatnost u zagrebačkim muzejima i galerijama. Različita praksa, te status i uloga pojedinih stručnjaka otvorila je nova i reaktualizirala stara pitanja i probleme vezane za tu muzejsku djelatnost.

Cilj nam je upozoriti na postojeće probleme u vezi s pripremom novoga muzejskog zakona koji bi trebao imati više obzira o pedagoškoj funkciji muzeja te o statusu muzealaca koji se bave edukativnim radom.

U današnje vrijeme, zbog novih obrazovnih potreba posjetitelja, potrebno je preformulirati sam pojam muzejskog obrazovanja i njegovu ulogu u muzeju te utvrditi naziv i status stručnjaka koji se bavi pedagoškim radom. Klasično vodstvo izložbom, jednako kao i *ex chatedra* predavanja, na što se u mnogim našim muzejima svodio i svodi u praksi obrazovni rad, pokazalo se nedovoljnim i zastarjelim. Obrazovne se potrebe publike mijenjaju pa su sukladno tome muzeji primorani razvijati nove načine komunikacije, obrazovanja i zabave za publiku. Obrazovanje postaje ravnopravna funkcija muzeja, uz sabiranje, čuvanje i prezentiranje muzejske građe (usp. Hooper – Greenhill, 1994).

OBRAZOVNA FUNKCIJA MUZEJA NEKAD I DANAS

Već i kratki pogled povijesti muzeja kao institucije ukazuje na važnost obrazovne djelatnosti. Predmete nije bilo dovoljno samo sakupiti i stručno obraditi već ih je bilo potrebno približiti publici. Tijekom vre-

mena muzejska edukacija se sve više razvijala, tako da je muzej postupno postajao mjesto ne samo za estetski doživljaj i učenje nego i mjesto za susrete, za razgovore i provođenje slobodnog vremena.

Dosadašnja je muzejska edukacija gotovo isključivo bila vezana za školu i školske programe, a danas se sve više usmjerava prema pojedincima i potencijalnim posjetiocima. U istraživanjima novih oblika suradnje s publikom nije dovoljno realizirati individualne i sporadične inicijative (premda u praksi to nije rijedak slučaj) već je kao i u drugim oblastima muzejskog djelovanja potrebno imati jasno artikuliranu politiku i prioritete djelovanja. Publika ne želi više biti samo pasivni promatrač već želi aktivno sudjelovanje u različitim muzejskim programima i očekuje da muzej takve programe i nudi.

Jedna od prvih akcija za ostvarivanje uspješnih obrazovnih programa u muzeju jest i zapošljavanje stručnjaka koji se bave obrazovanjem te popularizacijom i promidžbom muzeja. To moraju biti stručnjaci visokoškolske naobrazbe, a uz struku ovisno o specijalnosti i potrebama muzeja (npr. arheologija, etnologija, povijest umjetnosti, prirodne znanosti itd.) trebaju poznavati pedagogiju, psihologiju i sociologiju. Muzej bi, dakle, trebao uz kustose pojedinih zbirki, ovisno o veličini i karakteru, zapošljavati jednu ili više osoba koje se bave pedagoškim radom, a kompleksni bi muzeji trebali imati čak cjelovite odjele. Nije, međutim, dovoljno samo zaposliti stručnu osobu u pedagoškom odjelu, već je potrebno osmisliti zajednički interes kustosa i osoba koje provode pedagoški rad. To znači da je potrebno povezivati stručne, muzeološke i edukativne aspekte muzejskog djelovanja. Treba istaći da postoje i pojedinačni uspješni slučajevi. No čini se da to nije redovita pojava. Da bi se pedagoška djelatnost u muzejima provodila, potrebno je da osim svijesti o potrebi i važnosti njezina provođenja postoje i edukativni programi verificirani i financirani od nadležnih institucija.

STATUS MUZEJSKE PEDAGOGIJE

Nedefiniran položaj stručnjaka koji obavljaju pedagošku djelatnost proistječe iz nerazumijevanja svrhe i ciljeva edukativnog rada u muzeju pojedinih kustosa, iz nepostojanja zajedničke muzejske obrazovne politike na nivou Republike, te – premda ni to nije najmanje važno – iz nerazumijevanja upravnih i rukovodećih struktura u pojedinim muzejskim ustanovama.

U dosadašnjem tekstu nismo ni jednom izrijekom upotrijebile određeni naziv za zvanje vezano uz pedagoški rad u muzeju. To se muzejsko zvanje, uostalom, ne spominje ni u još važećem muzejskom zakonu iz

1977. godine, pa osobe koje se bave tom djelatnošću u zagrebačkim muzejima (a vjerujemo da je slično i u muzejima širom Hrvatske) dobivaju različite nazive, npr. *kustos*, *muzejski pedagog*, *pedagog propagandist*, itd...

ŠTO POKAZUJE PRAKSA?

Problem neujednačenog nazivlja posljedica je nedefiniranog statusa muzealaca koji se bave pedagoškim radom u muzejima. Iz toga neizbježno slijedi i problem napredovanja u muzejskim zvanjima na što bi po svoj stručnosti trebali imati pravo. Postojeći zakon o muzejskoj djelatnosti iz 1977. godine ne poznaje nazive: *muzejski pedagog*, *pedagog animator*, *pedagog propagandist* i slične, već samo naziv *kustos*. Stoga nam se čini logičnim da osobe koje se bave obrazovnom djelatnošću mogu i trebaju imati naziv *kustos pedagog*, bez obzira da li imaju zbirku ili ne, jer znamo da je riječ o stručnjacima koji su spona između svih zbirki muzeja i posjetilaca. Nejasno je zbog čega u dosadašnjem zakonu ne postoji naziv za to zvanje, ako ono već postoji u praksi dugi niz godina, te zašto tom zvanju nije omogućeno napredovanje kao u zvanju *kustosa*. Čini se da taj problem nije imao sustavnog rješenja ni prije nego se najčešće rješavao (i dalje se rješava) na nivou pojedinih muzeja na taj način da se osobama zaduženim za pedagoški rad dodijeli neka zbirka ili dio zbirke, pa se mogu nazivati *kustosima*, čime bi prividno trebali svi biti zadovoljni. S obzirom na sve zahtjevnije programe muzejske edukacije, nemoguće je istovremeno kvalitetno obavljati rad na zbirci i pedagošku djelatnost. Ponegdje stručnjaci koji vode obrazovnu djelatnost dobivaju naziv *kustos*, iako nisu zaduženi ni za jednu zbirku. Ima i primjera gdje su *kustosi pedagozi* prešli na rad sa zbirnama upravo zato jer im je status unutar kuće bio nedefiniran, a postojeći zakon ne daje im mogućnosti napredovanja isključivo kao *pedagozima*. Prelaskom na drugo radno mjesto i pedagoška se djelatnost u muzeju ugasila.

OBRAZOVANJE ZA PEDAGOŠKU DJELATNOST U MUZEJIMA

Sredinom listipada 1980. godine u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu održano je savjetovanje pod nazivom *Uloga muzeja u reformiranju odgoja i obrazovanja*, na kojem se raspravljalo, među inim, i o problemima stručnjaka koji se bave pedagoškim radom u muzejima. Sa žaljenjem moramo konstatirati da se ni nakon šesnaest godina ništa bitno nije riješilo. I dalje su pitanja statusa, stručnog napredovanja te obrazovanja stručnjaka za pedagoški rad u muzejima ostala bez odgovora.

Tada iznesena ideja Tomislava Šole o potrebi uvođenja dodatnog obrazovanja – seminara – koje bi vodiliiskusni muzejski stručnjaci i potrebni gosti predavači, kako bi se mogao pružiti onaj bitni minimum teorije i praktičnih demonstracija, potreban za rad u muzejskoj ustanovi, ostaje aktualna i danas. Dileme o tome je li doškoloavanje potrebno nema, već jedino možemo razmišljati u kojem opsegu i po kojem programu bi se ono trebalo odvijati (usp. Šola, 1980: 50). U prilog tome možemo citirati istog autora: *Priklonio bih se bilo kojoj varijanti koja prekida sadašnjim nedopustivim stanjem, jer nepostojanje izobrazbe za rad u muzeju već u načelu degradira taj posao na razinu nečeg što se, eto, uči u praksi brzo i, valjda, bez po muke. Ili je muzejski posao stvarno tričarija ili ga netko neozbiljno i neodgovorno takvim shvaća* (Šola, 1980: 50).

Ovome bismo mogle pridodati da je danas, s obzirom na brojnost muzealaca koji obavljaju poslove obrazovanja, narasla i potreba za poslijediplomskom edukacijom iz područja muzejske pedagogije. Koliko je nama poznato, mogućnosti za realizaciju doškoloavanja u bliskoj budućnosti ne postoje. Za sada nam, dakle, jedino preostaje da vlastitim angažmanom, putem različitih stipendija, pokušamo pronaći mogućnosti usavršavanja u svjetski priznatim srodnim muzejima ili na stranim sveučilištima. Takva rješenja dostupna su samo sretnijim pojedincima, a ne rješavaju globalnu situaciju.

Naglašavamo da se rješavanju tih problema ne može pristupiti bez angažiranja Muzejskog savjeta, nadležnih prosvjetnih i kulturnih službi, konkretno Ministarstava za prosvjetu i kulturu, te županijskih i gradskih vlasti.

Poboljšanju situacije pridonijeli bi svakako i bolji odnosi među svim muzejskim stručnjacima. Praksa nam pokazuje da još mnogi kustosi imaju negativan odnos prema pedagoškom radu u muzeju, svodeći ga na sujoparna vodstva, koja sada može umjesto njih obaviti *kustos pedagog*. Za njih je pojam *kustosa pedagoga* istovjetan pojmu vodiča. Na taj problem ukazivali su mnogi. Već spomenuti Tomislav Šola konstatirao je na skupu *Uloga muzeja u reformiranju odgoja i obrazovanja* 1980. godine da »muzejski pedagog (ili andragog, svejedno) nije drugorazredni kustos, nije 'cicerone' niti neki vodič« (Šola, 1980:48). Treba reći da u muzejskim kućama postoje i primjeri dobre suradnje između kustosa koji rade na zbirkama i *kustosa pedagoga* (npr. suradnja u pripremanju izložaba, provođenju vodstava itd.).

S druge strane, praksa je svih relevantnijih svjetskih muzeja da vodstva obavljaju za to osposobljeni volonteri, studenti ili netom završeni stručnjaci koji na taj način stječu nužna iskustva, a sami kustosi pedagozi i njihove službe osmišljavaju projekte kojima bi privukli što veći broj

posjetitelja u svoje prostore. Na sreću i u nas postoje muzeji (doduše rijetki) koji su, zahvaljujući razumijevanju ravnatelja, prihvatili takvu praksu uobičajenu u svijetu.

Kustosi pedagoga upućeni su na rad s publikom i oni kreiraju vezu između muzeja i njegove publike. Problemi koji iskrsavaju u tom radu mogu proisteci iz dvostruke uloge muzeja da zaštiti i da prezentira građu javnosti. Uspješan edukativni rad nastoji pronaći ravnotežu između vanjskih i unutrašnjih potreba muzeja i njegove aktualne i potencijalne publike. Potrebno je uravnotežiti odnos prema različitoj publici: predškolicima, osnovnoškolcima, srednjoškolcima, studentima, hobistima, ljudima starije dobi, osobama s posebnim potrebama, stručnjacima, turistima itd. Ne manje važna je i ravnoteža između pojavljivanja izvan muzeja i u samome muzeju, što može uključivati jednosatne sesije, poludnevne ili dnevne programe, dramu, tečajeve za nastavnike, posudbeni servis, pisane materijale, film i video, predavanja za odrasle, koncerte, šetnje pa čak i mobilni muzej (usp. Hooper-Greenhill, 1994:230).

S obzirom da je svaki posjetilac jedinka za sebe, sa svojim vlastitim interesima i željama, on ima mogućnost izbora da li želi posjetiti muzej ili ne, a ima i mogućnost odabrati samo one sadržaje koji ga interesiraju ili privuku njegovu pažnju. Stoga *kustos pedagog* ima veliku odgovornost za uspješno funkcioniranje suradnje između muzeja i publike.

Suvremeni se muzej nastoji približiti i potencijalnim posjetiocima prenoseći dio svojih aktivnosti i izvan prostora samoga muzeja. Istraživanja pokazuju da posjetioci osjećaju potrebu da su poštovani, poželjni, i da se osjećaju udobno i »kao kod kuće« (usp. Hooper-Greenhill, 1994:252). To se može ostvariti korištenjem suvremenih metoda učenja koje se provode ne samo klasičnim predavanjima, tj. vodstvima, već igrom, zabavom i aktiviranjem kreativnih potencijala posjetilaca... U našoj situaciji, kada muzeji svoje stalne postavne godinama ne mijenjaju ili nadopunjuju, a povremene tematske izložbe se realiziraju uz velike financijske poteškoće, dobro osmišljeni programi i akcije mogu privući novu i vratiti staru publiku u muzeje.

Upravo završena akcija zagrebačkih kustosa pedagoga i Muzejsko-dokumentacijskog centa *Što je u muzeju oduševilo Baltazara?* pokazala je kako se s malo sredstava i puno entuzijazma ipak može realizirati uspješan obrazovni projekt i animiranje publike. U samo mjesec dana kroz svaki od petnaest muzeja i galerija koji su sudjelovali u projektu prošlo je više od tisuću posjetilaca (djece, roditelja, baka i djedova). Gotovo da je nepotrebno objašnjavati što ta akcija znači i koju važnost ona ima u odgajanju najmlađih naraštaja kao buduće muzejske publike. Moramo naglasiti da se akcija ne bi mogla realizirati da nije bilo razumi-

jevanja ravnatelja muzeja te financijske i organizacijske podrške Gradskog ureda za kulturu, prosvjetu i šport Zagreba. Ta akcija jasno pokazuje da je samo uz suradnju stručnjaka i nadležnih institucija moguće u potpunosti realizirati obrazovne ciljeve muzeja. Očito je da i na taj način muzej iskorištava svoju šansu da utječe na formiranje svijesti o značenju i potrebi očuvanja vlastite prirodne i kulturne baštine te njezine vrijednosti za život čovjeka i zajednice.

Posve je jasno da muzej ne može niti ne treba zamijeniti školu. Prednosti su muzeja što stjecanje znanja nudi kroz neobavezne forme, igru i zabavu. No, bilo kakve akcije koje bi imale dalekosežni učinak nemoguće je provesti, ako nisu zadovoljeni temeljni uvjeti. Tu prvenstveno mislimo na »vidljivost« tog dijela struke u zakonu što bi trebalo dovesti do rješavanja statusa *kustosa pedagoga*, na postojanje zajedničkih osnova obrazovne politike u muzeju te financiranje takvih programa. Stoga i ovaj tekst smatramo prilogom za poboljšanje uloge i statusa kustosa pedagoga kao i same muzejske pedagogije pri donošenju novog muzejskog zakona. Iskreno se nadamo da neće biti potrebno još šesnaest godina da bi se sistemski riješili ti problemi.

LITERATURA

HOOPER – GREENHILL, Eilean: *Museum Education*, u: *The Education Role of the Museum*, Routledge, London & New York, 1994, str. 229–257.

MAROEVIĆ, Ivo: *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993.

ŠOLA, Tomislav: *Što je muzejima potrebno za odgojno obrazovni rad?*, u: ur. Ivan VAVRA, *Odgojna i obrazovna djelatnost muzeja*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 1980, str. 47–51.

SAŽETAK

Pedagoški rad u muzeju jednako je važan i vrijedan kao i ostali načini i oblici muzejskog rada: sabiranje, čuvanje i prezentiranje građe. Suvremeni muzej ne treba biti školski servis, no treba omogućiti posjetiteljima različitih uzrasta da osim doživljaja uče zahvaljujući dostupnosti muzejskih izložaka, različitih pisanih materijala, kreativnih radionica te korištenjem suvremene audio i video tehnologije. K tome, razmatra se status kustosa pedagoga u muzeju.

Summary

THE CURATORS' EDUCATIONAL ROLE IN A MUSEUM'S ACTIVITY

Renata Brezinščak

Željka Jelavić

In a museum educational activities are as important as other kinds of work, e.g. the collecting, preserving and presenting of exhibits. A modern museum need not be in the service of schools, but it must help visitors of various age groups to learn and gather more information from close inspection of the exhibits, various written materials, creative workshops and the use of modern video and audio technology. In addition, the article discusses the status of curators specializing in education.

Tehnički muzej u sustavu visokoškolskog obrazovanja

BOŽICA ŠKULJ

MIROSLAV MIRKOVIĆ

Tehnički muzej, Zagreb

UVOD

Svojom dosadašnjom aktivnošću na planu *obrazovne djelatnosti* Tehnički muzej afirmirao se kao vrlo pogodno odredište za *obradu pojedinih tema i tematskih cjelina s područja prirodnih znanosti i tehnike* pa je uključivan u *nastavne programe* osnovnog, srednjeg i dijelom visokoškolskog obrazovanja.

Pojedine metodske jedinice u okviru nastavnih programa škola raznih usmjerenja predaju se u njegovim odjelima i zbirkama, jer originalni izlošci pojedinih strojeva i uređaja u Muzeju predstavljaju idealna »nastavna pomagala« za izvedbu zorne nastave.

Čestim izmjenama u nastavnim programima, koje su obično išle na štetu prirodnih znanosti i tehnike, smanjivao se i opseg korištenja Muzeja u nastavi, pa se sve češće posjet Muzeju svodio samo na informativno upoznavanje učenika s njegovim sadržajima.

Novim nastavnim programom za 5. i 6. razrede osnovnog obrazovanja uvodi se predmet *Povijest tehničke kulture*. Kao osnova pojedinim nastavnim jedinicama tog predmeta kao i samom udžbeniku poslužili bi odjeli i zbirke Tehničkoga muzeja.

U svezi s tim neizbježni su i nastavni kadrovi novoga profila te je to i povod kao i razlog da se na gotovo svim tehničkim fakultetima uvede kolegij *Povijest tehnike*, što bi se zasigurno odrazilo i na ulogu Tehničkog muzeja u visokoškolskom obrazovanju.

Pojedini kolegiji *Rudarsko-geološko-naftnoga fakulteta, Fakulteta strojarstva i brodogradnje, Geodetskoga fakulteta, Fakulteta prometnih znanosti, Više zrakoplovne škole...* već dugi niz godina obrađuju pojedine teme u postavima Muzeja i te se aktivnosti nastavljaju i danas.

Ipak, treba konstatirati da ti primjeri *nisu rezultat sustavne prisutnosti Tehničkog muzeja u visokoškolskom obrazovanju* pa tu djelatnost treba

unaprijediti kako u pogledu *kvantitete*, tako još više u *kvalitativnom smislu*.

MOGUĆNOSTI KORIŠTENJA TEHNIČKOGA MUZEJA U VISOKOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU

DANAŠNJA SITUACIJA

Fakulteti tehničkog usmjerenja

Neki *specifični postavi Tehničkoga muzeja* jedinstven su poligon za održavanje visokoškolske nastave iz određenih kolegija – *osobito vježbi* za razne fakultete *prirodnih znanosti i tehnike*.

Nabrojat ćemo samo neke od mogućnosti kojima se danas koristi, ili će biti korištene, u najskorijoj budućnosti:

Odjel Transformacija energije, koji prikazuje povijesni razvoj rješenja kojima je čovjek tijekom svoje povijesti, u skladu s razvojem znanosti i tehnike pretvarao jedan oblik energije u drugi, u svojim zbirka ima niz originalnih izložaka posebno zanimljivih za studente *Fakulteta strojarstva i brodogradnje* i studente *Fakulteta prometnih znanosti*, za koje je posebno zanimljiva *zbirka motora s unutarnjim izgaranjem*. Mnoge od tih strojeva danas je moguće upoznati samo pomoću tehničke dokumentacije ili fotografija, a jedina mogućnost susreta s originalnim trodimenzionalnim predmetima te kategorije upravo su zbirke Muzeja.

Posebnu kvalitetu tim izlošcima daje činjenica da ih je veći broj prikazan u presjeku, pa su vidljivi svi njihovi osnovni sastavni dijelovi, a neke od njih moguće je staviti u demonstracijski rad, te se tako zorno uočava funkcija svakoga pojedinog sklopa stroja.

Vrlo vrijedna *zbirka avionskih motora* osobito je pogodna za studente *Više zrakoplovne škole*, dok *zbirka elektrotehnike* može korisno poslužiti studentima *Elektrotehničkog fakulteta*.

Sve navedene pogodnosti u obradi pojedinih tema za studente *Fakulteta strojarstva i brodogradnje*, kao i studente *Fakulteta prometnih znanosti* i *Više zrakoplovne škole* odnose se i na *odjel Prometna sredstva* u kojem je prikazan razvoj prometnih sredstava na kopnu, vodenim površinama i u zraku, te na *odjel Astronautika*, koji, kao logičan nastavak tog postava, govori o tehničkim rješenjima uz pomoć kojih čovjek čini prve korake u svemir.

Školske 1995/96. godine na *Fakultetu strojarstva i brodogradnje* uveden je novi kolegij *Uvod u strojarstvo* i kustosi Muzeja su u kontaktima sa stručnjacima Fakulteta, voditeljima kolegija, dogovorili ak-

tivno uključivanje Tehničkog muzeja u program toga kolegija. Za tu godinu dogovoreno je individualno besplatno razgledanje navedenih odjela Muzeja za studente *Fakulteta strojarstva i brodogradnje*, dok bi se za iduću godinu osmislila organizirana vodstva kroz navedene odjele, koja bi za studente izvodili kustosi Muzeja, a također bi se (nakon detaljna upoznavanja muzejskih stručnjaka s konceptom i sadržajem toga kolegija) mogle pripremiti kvalitetne metodske jedinice po zadanim temama.

Za odjel *Rudarstvo-geologija-nafta*, a osobito njegov najatraktivniji segment – *model jednog horizonta ugljenokopa u prirodnoj veličini*, s punim se pravom može reći da je *poligon za vježbe Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta*.

Izradom toga postava rukovodili su *profesori* Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta, a radove su, uz profesionalne rudare, izvodili *studenti* u okviru svoje redovite terenske prakse.

Kolegij *Uvod u rudarstvo* praktično se u cijelosti odvija u tome muzejskom postavu (predavanja i vježbe, pa i *ispiti*), a neka od predavanja održavaju *kustosi Tehničkog muzeja*, diplomirani inženjeri rudarstva i geologije.

Vježbe iz kolegija *Rudarska mjerenja, Podgrađivanje u rudarstvu i Vjetrenje podzemnih prostorija* studenti R-G-N-a obavljaju u muzejskom »rudniku«, a u njemu je u okviru tih kolegija izrađen i niz *seminarskih* te nekoliko *diplomskih radova*.

Planetarij u sklopu odjela *Astronomija* jedinstven je i praktično nezamjenjiv nastavni kabinet za obradu građe iz kolegija *Sferna astronomija* na *Geodetskom fakultetu*, a rabe ga u nastavi i studenti *Prirodoslovno-matematičkog fakulteta* (kolegij *Opća astronomija*).

Odjel Osnove poljodjelstva, sa svojom vrijednom zbirkom kopačih i oračih sprava za sada uglavnom rabe u nastavne svrhe studenti *Filozofskog fakulteta*, smjer *etnologija*.

S obzirom da taj odjel ponajprije tematski obrađuje kronologiju povijesnoga razvoja kopačih i oračih sprava, i to prvenstveno s tehničkog aspekta, to je istovremeno i vrlo kvalitetan, uvjetno rečeno, ogledni laboratorij za studente *Agronomskog fakulteta*.

Nažalost, do sada *nije* realizirana zadovoljavajuća suradnja između Muzeja i fakulteta, te predstoji pronalazjenje i osmišljavanje suvislijih programa koji bi uz edukaciju poslužili i u svrhu evidentiranja i prikupljanja nedostatne građe za taj odjel, pri čemu bi *Agronomski fakultet* mogao odigrati važnu ulogu.

Apisarij, postav oglednih košnica sa *živim pčelama*, najnoviji je segment ovog odjela. Uz svoju izuzetnu atraktivnost i posebnu zanimljivi-

vost za učenike osnovnih i srednjih škola istovremeno pruža mogućnost izvođenja nastave za studente *Veterinarskog fakulteta*.

Napominjemo da je Veterinarski fakultet, odnosno profesori katedre za pčelarstvo i ribarstvo, bili nosioci projekta *Apisarij*, i da su pri realizaciji primijenili dosadašnja saznanja i iskustva u radu na svojim oglednim košnicama kao eksperimentu i nastavnom pomagalu za studente.

Demonstracijski kabinet »Nikola Tesla«, u kojem su izložene vjerne kopije Teslinih najpoznatijih strojeva i uređaja, od kojih je većina u funkciji, u svjetskim je okvirima jedinstven postav o tom našem velikom pronalazaču i doista je premalo korišten u visokoškolskom obrazovanju. Pritom se ponajprije misli na nastavu *fizike Elektrotehničkog i Prirodoslovno-matematičkog fakulteta*.

Iako ga studenti pojedinačno u velikom broju posjećuju, taj postav nije sustavno uključen u nastavni program, što svakako treba ispraviti, pa su na tom planu već postignuti određeni dogovori.

Odjel *Vatrogastvo* najnoviji je postav u Muzeju, a njegovo uključivanje u nastavu tek se očekuje u budućnosti, tim više što se na *Tehnološkom fakultetu* namjerava otvoriti usmjerenje za *zaštitu od požara*.

Kao zaključak možemo navesti da unatoč dobroj suradnji Muzeja s visokoškolskim ustanovama tehničkih usmjerenja *ne možemo u potpunosti biti zadovoljni* iskorištenjem njegovih potencijala (kako *fundusa*, tako i *kadrova*), jer bi, prema svemu navedenome, *tehnički fakulteti morali opsežnije i smišljenije koristiti se postavima Tehničkog muzeja u svojoj nastavi*.

Dodatni studij Muzeologije

Na *Filozofskom fakultetu* u Zagrebu postoji dodatni dvogodišnji studij muzeologije koji bi u svojoj nastavi trebao u mnogo većem opsegu koristiti zagrebački Tehnički muzej radi upoznavanja studenata sa *specifičnostima pojedinih njegovih postava*.

Do sada se to, nažalost, svodi samo na informativno upoznavanje s muzejskim postavima, zanemarujući specifičnosti metoda prikupljanja, čuvanja, obrade i prezentacije pojedinih muzejskih sadržaja, koji se u Tehničkome muzeju u mnogome razlikuju od prakse ostalih muzeja.

Iste činjenice mogu se primijeniti i na studij *informatologije*, usmjerenje *muzeologija*.

Postdiplomski studij

Na postdiplomskom studiju muzeologije preskromno se obrađuje tematika vezana za muzejsku građu s područja prirodnih znanosti i tehnike.

U svezi s tim treba konstatirati da je u nas objavljen iznimno skroman broj stručnih i zanemarujući broj znanstvenih radova koji se bave problematikom muzejske struke tehničkih muzeja.

Specifičnost te kategorije muzejske građe, osobito s aspekta odnosa: prošlost-sadašnjost-budućnost, treba biti jače naglašavana i stručno obrađivana.

Izložbena djelatnost

Do sada smo govorili o mogućnostima korištenja *stalnog postava* Muzeja, no ne smijemo zanemariti ni opsežnu *izložbenu aktivnost*, koja također nalazi mjesto u visokoškolskom obrazovanju.

Povremene izložbe koje Muzej ostvaruje samostalno ili u suradnji sa suorganizatorima iz zemlje i inozemstva pobuđuju vrlo veliki interes ne samo laika nego i stručnjaka. Tematski one obrađuju povijest tehnike (*Od Gutenberga do elektronike, Sto godina otkrića rentgenskih zraka...*), sadašnji trenutak u znanosti i tehnici, odnosno daju presjek kroz suvremeni domet i stanje neke od privrednih ili znanstvenih djelatnosti (*Fotografije u znanosti i tehnici, Svemirska istraživanja u SSSR-u, Komunikacije SAD...*), ili imaju za cilj predstavljanje pojedinih velikih sustava ili djelatnosti (*60 godina radija i 30 godina televizije Zagreb, Meteorologija kao model međunarodne suradnje...*).

Naglašavamo da je sama izložba tek jedan segment ukupnosti događanja, bolje rečeno – neposredni povod i prostorno određište za odvijanje niza pratećih aktivnosti: susrete stručnjaka, tribine i okrugle stolove, održavanje tematskih predavanja i projekcija filmova i slično.

Suradnja na tom planu sa znanstveno-istraživačkim ustanovama, osobito s onima iz inozemstva, omogućuje Muzeju praćenje *najnovijih* kretanja na polju znanosti i tehnike, što visokom školstvu daje velike mogućnosti korištenja tih izložaba u nastavi.

Znanstveno-popularna tribina

U prostorima Muzeja redovito se održavaju predavanja za građanstvo s temama iz područja prirodnih znanosti i tehnike. Predavači su stručnjaci Muzeja, ali i istaknuti stručnjaci i znanstvenici, često profesori Zagrebačkog sveučilišta, kao i ugledni gosti iz inozemstva.

Navest ćemo samo neke od tema tih predavanja kako bismo ukazali na njihovo značenje za širenje saznanja iz tog područja ljudske djelatnosti, a velik broj studenata koji ih redovito prati najbolje svjedoči o ulozi te akcije Muzeja u njihovu dopunskom obrazovanju:

Faust Vrančić, Nikola Tesla – život i djelo, Podmorski park, Černobilj – 10 godina poslije, Kvaliteta, Hrvatska i Europa, Razvoj mikroprocesora i mikroracunala, Stoljeće Hrvatske elektroprivrede, Postanak i razvoj svemira, Suvremena znanost o Suncu, Spajanje u svemiru Shuttle-Mir, Misija Apollo-13, Kineski zmajevi, Tehnički muzej u Beču...

Informativno-edukativni program Primjena nuklearne fizike
jučer–danas–sutra

Jedna je od specifičnih aktivnosti Tehničkog muzeja i provedba informativno-edukativnog programa *Primjena nuklearne fizike jučer-danas-sutra*. Program se realizira u suradnji s Nuklearnom elektranom Krško i Hrvatskom elektroprivredom. Akcija se odvija srijedom, već četvrtu godinu, po točno utvrđenu programu (prethodno anketiranje sudionika o znanju i stajalištima u pogledu primjene nuklearne fizike, osobito u energetici, predavanje uz projekcije filmova s tom tematikom, razgledanje stalnoga muzejskog postava *Primjena nuklearne fizike*, te obilazak *Nuklearne elektrane Krško*).

Uz učenike srednjih škola u tom programu sudjeluju i *studenti Zagrebačkog sveučilišta*, posebno tehničkih fakulteta, pa se i na taj način Muzej uključuje u sustav visokoškolskog obrazovanja.

VIZIJA BUDUĆNOSTI

Povijest pojedinih znanosti, odnosno povijest pojedinih oblasti tehnike danas su u svijetu redoviti kolegiji na visokoškolskim ustanovama.

Kao i sva ostala ljudska ostvarenja, i tehnička rješenja današnjice vrlo su teško razumljiva ako se prezentiraju izdvojena iz prostorno-vremenskog kontinuiteta, dakle tradicije, te je nužno upoznavanje suvremene znanosti, tehnike i tehnologije zasnivati na poznavanju njihova povijesnog razvoja.

Naravno da u takvoj situaciji tehnički muzeji imaju neprocjenjivu važnost kao središta edukacije na tim područjima, jer je upravo u njima dan presjek razvoja tehnike kroz prošlost, i to u sistematiziranom, muzeološki prezentiranom, edukativno osmišljenom i dugogodišnjom uporabom posjetitelja verificiranom obliku.

Obilje originalnih trodimenzionalnih izložaka u tehničkim muzejima (bilo kompleksnim, bilo specijaliziranim) nezamjenjiv je potencijal u materijalnom pogledu, a stručni djelatnici tih muzeja – odjelni kustosi ujedno su i najveći autoriteti u poznavanju te građe.

U nas to je tek u začetku, bolje rečeno o takvim mogućnostima tek se razmišlja.

Kada se to ostvari, a do toga će vjerojatno doći uskoro, *kustosi Tehničkog muzeja trebali bi (uvođenjem tih kolegija na zagrebačke fakultete) postati dio nastavnog kadra Sveučilišta s aspekta povijesti znanosti i tehnike, a muzejski sadržaji i dokumentacija osnovom za provođenje nastave iz tih oblasti, a ponajprije kao izvorište podataka za buduću stručnu literaturu (skripta i drugi udžbenici).*

ZAKLJUČAK

Svojom dosadašnjom aktivnošću na planu *obrazovne djelatnosti* Tehnički muzej afirmirao se kao vrlo pogodna lokacija za obradu pojedinih tema i tematskih cjelina s područja prirodnih znanosti i tehnike pa je uvrštavan u nastavne programe osnovnog, srednjeg i dijelom visokoškolskog obrazovanja (pojedine methodske jedinice u okviru nastave obrađuju se u njegovim odjelima i zbirkama).

Pojedini kolegiji Rudarsko-geološko-naftnoga fakulteta (*Uvod u rudarstvo, Podgrađivanje rudarskih prostorija, Vjetrenje u rudarstvu*), Strojarsko-brodograđevnoga fakulteta (*Motori s unutarnjim izgaranjem*), Geodetskoga fakulteta (Sferna astronomija), obrađivali su pojedine teme u postavima Muzeja.

Ipak, mišljenja smo da ti primjeri nisu rezultat sustavne prisutnosti Tehničkog muzeja u visokoškolskom obrazovanju pa tu djelatnost treba unaprijediti kako u pogledu kvantitete, tako još više u kvalitativnom smislu.

Neki specifični postavi Tehničkog muzeja (*model rudničkoga horizonta u pravoj veličini, Planetarij, Demonstracijski kabinet »Nikola Tesla«*...) jedinstven su poligon za održavanje visokoškolske nastave iz određenih kolegija – osobito vježbi.

Tehnički fakulteti morali bi obuhvatnije koristiti te muzejske postave u svojoj nastavi.

Povijest pojedinih znanosti, odnosno povijest pojedinih područja tehnike danas su u svijetu redoviti kolegiji na visokoškolskim ustanovama.

U nas je to tek u začetku.

Kustosi Tehničkog muzeja trebali bi, uvođenjem tih kolegija na zagrebačke fakultete, postati dio nastavnoga kadra Sveučilišta s aspekta povijesti znanosti i tehnike.

Dopunski studij muzeologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu trebao bi u mnogo većem opsegu iskoristiti zagrebačke muzeje radi upoznavanja studenata sa specifičnostima pojedinih muzejskih postava.

Do sada se to, nažalost, svodi samo na informativno upoznavanje s muzejskim postavima, zanemarujući specifičnosti metoda prikupljanja, čuvanja, obrade i prezentacije pojedinih muzejskih sadržaja.

Na postdiplomskom studiju muzeologije preskromno se obrađuje tematika vezana za muzejsku građu s područja prirodnih znanosti i tehnike. Specifičnosti te kategorije muzejske građe, osobito s aspekta odnosa: prošlost-sadašnjost-budućnost, treba biti jače naglašavana i stručno obrađivana.

SAŽETAK

Svojom dosadašnjom aktivnosti na planu obrazovne djelatnosti Tehnički muzej afirmirao se kao vrlo pogodna lokacija za obradu pojedinih tema i tematskih cjelina s područja prirodnih znanosti i tehnike, pa je uvrštavan u nastavne programe osnovnog, srednjeg i djelomice visokoškolskog obrazovanja (pojedine metodске jedinice u okviru nastave obrađuju se u muzejskim odjelima i zbirkama).

Pojedini kolegiji Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta (*Uvod u rudarstvo, Podgrađivanje rudarskih prostorija, Vjetrenje u rudarstvu*), Strojarsko-brodograđevnog fakulteta (*Motori s unutarnjim sagorijevanjem*), Geodetskog fakulteta (*Sferna astronomija*), obrađivali su pojedine teme na temelju postava u Muzeju.

Ti primjeri ipak nisu rezultat sustavne zastupljenosti Tehničkog muzeja u visokoškolskom obrazovanju, pa tu djelatnost treba unaprijediti kako u pogledu kvantitete, tako još više u kvalitativnom smislu.

Teze:

1. Neki specifični postavi Tehničkog muzeja (Model horizonta rudnika u pravoj veličini, Planetarij, Demonstracijski kabinet »Nikola Tesla«...) jedinstven su poligon za održavanje visokoškolske nastave iz određenih kolegija – osobito vježbi. Tehnički fakulteti morali bi opsežnije iskoristiti te muzejske postave u svojoj nastavi.

2. Povijest pojedinih znanosti, odnosno povijest pojedinih oblasti tehnike danas su u svijetu redovni kolegiji na visokoškolskim ustanovama. U nas je to tek u začetku. Kustosi tehničkog muzeja trebali bi, uvođenjem tih kolegija na zagrebačke fakultete, postati dio nastavnog kadra Sveučilišta s aspekta povijesti znanosti i tehnike.

3. Dodiplomski studij muzeologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu trebao bi u mnogo većoj mjeri obuhvatiti zagrebačke muzeje radi upoznavanja studenata sa specifičnostima pojedinih muzejskih postava. Dosad se to, nažalost, svodilo samo na informativno upoznavanje s muzejskim postavima, zanemarujući specifičnosti metoda prikupljanja, čuvanja, obrade i prezentacije pojedinih muzejskih sadržaja.

4. Na postdiplomskom studiju muzeologije preskromno se obrađuje tematika vezana za muzejsku građu s područja prirodnih znanosti i tehnike. Specifičnosti te kategorije muzejske građe, osobito s aspekta relacije: prošlost – sadašnjost – budućnost trebaju se jače naglašavati i stručno obrađivati.

Summary

TECHNICAL MUSEUM IN UNIVERSITY-LEVEL EDUCATION

Božica Škulj

Miroslav Mirković

Thanks to its educational activities, the Technical Museum has gained affirmation as a place offering very good opportunities for the study of various questions related to natural science and technology. This is why its activity in this field has been incorporated into the curriculum of elementary and high schools, and even occasionally of universities. Various teaching sessions are therefore organized in the different sections of the museum.

Some colleges bring students to the museum to teach certain course units by using parts of its collection. This was done for example by the Faculty of Mining and Geology (Introducing Mining, Shoring-Up Mine Shafts, Ventilation in Mining); The Faculty of Naval Engineering (Internal Combustion Motors) and the Faculty of Geodesy (Spheric Astronomy).

However, these activities were not incorporated into a systematic programme of using the Museum resources in higher education, and more needs to be done to increase and promote this cooperation.

Theses:

1. Certain exhibits/groups of the museum collection (Life-Size Mine Horizon Model, Planetarium, the "Nikola Tesla" demonstration unit) offer unique opportunities for higher education classes, especially those of a practical nature. Technical colleges should intensify their use of the museum's facilities.

2. The history of some technical sciences and their specific areas are today part of the regular curricula at universities in the world. In Croatia this process is still at the initial stage. When these courses are introduced, the curators of technical museums should become part of university teaching staffs.

3. Undergraduate museology studies at the Zagreb Faculty of Philosophy should pay much greater attention to opportunities for teaching offered by the Zagreb museums. So far the museums have been used just as places to visit where some information can be obtained, instead of using them as locations where the methods of collecting, preserving, re researching and presenting exhibits can be studied and discussed.

4. Postgraduate museology studies give too little attention to themes related to museum materials, especially with regard to the past-present-future relation which should be studied in greater depth.

Muzeji i znanstveni rad

ALKA STARAC

Arheološki muzej Istre

Muzejska djelatnost u Hrvatskoj danas suočena je s brojnim problemima, od kojih su mnogi vezani uz manjak sredstava, te s različitim načelnim pitanjima budućeg razvoja. Položaj i društvena uloga muzeja podložni su promjenama i prilagođavaju se potrebama i mogućnostima društva u cjelini, kao i tehničko-informacijskim dostignućima.

Muzej obavlja niz složenih djelatnosti: dokumentaciju spomenika kulture, prikupljanje spomenika, čuvanje i zaštitu istih. Neobično je značajna djelatnost muzeja na istraživačko-znanstvenoj obradi spomenika kulture i na prezentaciji spomenika širokoj javnosti, od predškolskih i školskih naraštaja do znanstvenih skupova. Predstavljanjem spomenika putem vodstva, izložaba, seminara, kataloga ili znanstvenih tekstova ostvaruju se vitalne funkcije muzeja – komunikacija s ljudima i razmjena informacija.

Sve je značajnija uloga informatike u svakidašnjoj muzejskoj djelatnosti. Uz pomoć informatičkih sustava vodi se dokumentacija i inventar spomenika, znanstvena obrada i priprema tekstova za tisak. Razvijen je niz općih i specifičnih informatičkih programa namijenjenih muzejima i znanstvenicima čiji se rad temelji na obradi muzejskih spomenika. Zadržat ćemo se na novijem konkretnom primjeru upotrebe informatičkih programa u muzejskoj praksi.

Arheološki muzej Istre u Puli u svom fundusu čuva osobito bogat i značajan izbor antičkih epigrafskih spomenika, među kojima se ističu kameni natpisni spomenici. Pored njih, Muzej raspolaze znatnom količinom upotrebnih kućnih predmeta epigrafskog karaktera. Tu skupinu čine različiti upotrebnii keramički ili metalni predmeti obilježeni žigom proizvođača ili naknadno urezanim brojevanim i tekstualnim oznakama korisnika. Među njima su izdiferencirane krovne opeke, amfore, uljanice i kvalitetno stolno crveno glazirano posuđe. Proučavanje različitih vrsta natpisnih spomenika, iako u nas još u povoju, u svjetskim je okvirima zbog svoga značaja i nenadanih rezultata koje donosi odavna informatizirano.

Informatički programi namijenjeni specifičnim zahtjevima unosa i obrade podataka o epigrafskim arheološkim spomenicima uvelike olakšavaju i ubrzavaju dokumentacioni i znanstveni rad na toj vrsti spomenika. Znanstveno-istraživački centar pri Sveučilištu u Bordeauxu, Francuska, razvio je sistem programa za obradu epigrafskih spomenika pod imenom PETRAE. Spominjemo taj program budući da smo imali prilike upoznati se s njime a njime se i koristimo. Program PETRAE pruža kompletnu mogućnost što bržeg i što potpunijeg unosa podataka, pretraživanja, pristupa traženoj informaciji, izrade višestrukog indeksa i pripreme teksta za konačni tisak. Namijenjen je prvenstveno znanstvenoj obradi natpisa i izradi cjelovitih epigrafskih korpusa, no jednako je upotrebljiv i koristan u muzejskoj djelatnosti dokumentacije i inventarizacije spomenika.

Pomoću programa PETRAE izrađuje se korpus epigrafskih spomenika Pule iz antičkog razdoblja. U informatičku bazu podataka uneseni su svi do sada poznati natpisi, objavljeni i neobjavljeni, oni kojima je poznat današnji smještaj i oni koji su davno izgubljeni. Ukupan broj epigrafskih spomenika rimske i kasnoantičke Pule iznosi trenutačno 927 natpisa. Provedena je revizija svih do danas sačuvanih natpisa i ponuđena nova lektura na onim mjestima gdje se stara interpretacija pokazala neodrživom. U takvim slučajevima informatika jasno pokazuje svoje prednosti: stare interpretacije ostaju sačuvane i lako se mogu korigirati ili nadopuniti. Budući novi nalazi u svako doba mogu biti uklopljeni u postojeću bazu podataka. Među ostale prednosti upotrebe programa PETRAE ubraja se i olakšana upotreba grčkog pisma, odnosno krajnje pojednostavljena mogućnost odabira pisma.

Nakon unošenja cjelokupne mase pulskih epigrafskih spomenika u bazu podatka pristupljeno je kreiranju indeksa. Indeks obuhvaća sve riječi, brojeve i znakove sadržane u natpisima. Pri izradi indeksa potrebno je svaku riječ gramatički opredijeliti, svaku imenicu i pridjev citirati u nominativu, svaki glagol u prvom licu prezenta, prema principima koji se primjenjuju u izradi rječnika. Na sličan način potrebno je razdijeliti imena osoba prema sastavnim elementima rimske tročlane onomastičke sheme, ili prema osobitostima domorodačkih imenskih shema gdje redosljed imena može biti inverzan i gdje nailazimo na nerimska imena. Nakon izrade generalnog indeksa, pod svakom pojedinom riječju, imenom, brojem ili znakom, složenim po abecedi, dobivamo popis svih dotičnih riječi koje su evidentne ili koje se ponavljaju onoliko puta i u onim gramatičkim oblicima u kojima se javljaju na natpisima, dakako uz šifru pod kojom natpis možemo pronaći. Ako je neka riječ na natpisu oštećena ili rekonstruirana, to također ostaje preslikano u indeksu.

Osim generalnog indeksa, dobivamo i specijalne indekse: onomastički, u kojemu su odijeljeno grupirana prenomina, nomina i kognomina, te zasebne tematske indekse u koje možemo uključiti različite karakteristične riječi složenog značenja. Naprimjer, u indeksu korpusa pulskih natpisa imamo zasebne indekse carskih epiteta, epiteta legija, etničkih imena, indekse imena gradova, naselja, provincija i regija, indekse bogova i heroja, imena svetišta, indeks kalendara. Prednost je informatičkog programa u tome što uvijek ostaje otvorena mogućnost i potreba za nadopunom novim podacima, ispravljanjem zastarjelih tumačenja i unošenjem novopronađenih natpisa.

Pored rada na najznačajnijem i najbrojnijem epigrafskom materijalu, natpisnim kamenim spomenicima, nisu zapostavljeni ni manje atraktivni epigrafski objekti, amfore i tegule.

Radi se na tome da se sakupi, dokumentira, interpretira i objavi što veći broj upotrebnih keramičkih predmeta s grafitima i žigovima koji su pohranjeni u muzejima Istre. Dosadašnji rad pokazao je prve rezultate. Pokazalo se da pojedine lekture žigova, evidentne u literaturi, treba korigirati, a indeks poznatih žigova dopuniti novima. Također su upotpunjena saznanja o morfologiji i kronologiji amfora, a revizionom interpretacijom žigova dolazimo iz dana u dan do novih značajnih saznanja o antičkom razdoblju povijesti Istre, posebice o njenoj gospodarskoj i ekonomsko-političkoj povijesti.

Dotičemo se one tanke linije koja dijeli i spaja muzejsku i znanstvenu djelatnost. Mogu li se uopće te dvije djelatnosti u okviru svakodnevnog funkcioniranja muzeja razdvajati? Da li je uopće opravdano izdvajati znanstvenu djelatnost izvan kulturne djelatnosti jednog muzeja? U aktualnim propisima, nažalost, muzej je definiran kao kulturna ustanova koja nema znanstveni karakter, a muzejski djelatnici, bez obzira na njihovu stručnost i visoko znanstveno obrazovanje, ostaju uskraćeni glede prava na priznanje znanstvenih titula stečenih tijekom muzejskog staža i na području muzejske djelatnosti.

Kustos koji je u svojoj struci stekao magisterij ili doktorat znanosti od početka godine 1995. na temelju Pravilnika o plaćama čl. 10 i Uredbe i naputka vlade RH više nema pravo na priznanje i valorizaciju znanstvene titule, osim ako se slučajno nalazi na rukovodećem mjestu voditelja odjela. Na taj način, neelastičnim uredbama mladi su muzejski djelatnici obeshrabreni za bilo kakvo stručno i znanstveno napredovanje već u samom početku, a ako su znanstvene titule u svojoj struci već postigli, njihovo zalaganje i njihov posao ostaju nepriznati.

Proistječe da u muzejima Hrvatske jedino voditelji odjela, ravnatelji i njihovi zamjenici imaju pravo na priznanje znanstvene djelatnosti i stupn-

ja obrazovanja višeg od fakultetske diplome, i to putem odgovornosti rukovodećeg položaja. Svi ostali kustosi s položenim stručnim ispitom i magisterijem ili doktoratom nakon spomenutih uredbi našli su se u situaciji da im se postignute znanstvene titule i znanstveni rad u okviru muzejske djelatnosti jednostavno ne priznaju. To vrijedi jednako za kustosa sa znanstvenom titulom iz muzeologije ili informatike kao i za kustosa etnološkog muzeja s odgovarajućom znanstvenom titulom i kustosa povijesnog ili arheološkog muzeja sa znanstvenom titulom iz povijesnih znanosti, postignutom u tijeku rada u muzeju i na temelju obrade muzejske građe.

Koja je zapravo svrha uredbi koje reguliraju muzejsku djelatnost na takav način? Želi li se ograničiti broj visokoobrazovanih stručnjaka u muzejima i svesti muzejske djelatnike doslovce na »čuvare spomenika« koji ni za kakav rad na unapređenju struke, širenju znanja i kulture i slojevitij obradi muzejske građe neće biti nagrađeni? Te bi namjere teško imale opravdanja čak i u razvijenijem društvu, gdje u svakom gradu uz muzeje postoje odgovarajući fakulteti i znanstveno-istraživački instituti. U našem društvu neopravdano je oduzimati muzejima i muzejskim djelatnicima pravo na napredak, na znanstveno i stručno usavršavanje koje stvara pretpostavke za kvalitetnije i bolje obavljanje muzejskih djelatnosti.

Visokoobrazovani stručnjak ima dublji uvid u dosege muzeologije, odnosno u znanstvene discipline koje se bave spomenicima kulture pohranjenim u određenome muzeju, pa samim tim i u karakter i značaj samih muzealija. Njegova se stručnost očituje u svim pojavnim oblicima muzejske djelatnosti, u kvaliteti osmišljavanja izložbenih i pedagoških nastupa, predavanja i pisanih radova. Nemotiviranost kustosa na rad, napredak i stručno usavršavanje ne može se pokazati dugoročno dobrom politikom vođenja muzejske djelatnosti. U tom smislu štetno je kruto i neelastično definiranje muzeja kao kulturne institucije u kojoj kustos nema prava ni potrebe da stručno i znanstveno usavršava sebe a time automatski i svoju muzejsku djelatnost. Kategorizacija muzejskih zvanja sama po sebi nije dostatna da nadoknadi ukinuta prava na priznanje znanstvenih titula muzejskim djelatnicima, budući da ne govorimo o bilo kakvim znanstvenim titulama koje nemaju veze sa stvarnom muzejskom djelatnošću, već o onima koje su usko povezane s fundusom i karakterom odnosnog muzeja i koje pridonose kreativnom kvalitetnom stručnom radu muzealca na širenju znanja i kulture.

Dotaknuli smo neke od aktualnih problema muzeja u Hrvatskoj danas, posebice problem znanstvenog rada u okviru muzejske djelatnosti i njegove objektivne valorizacije, s namjerom da potaknemo preispitivanje i preformuliranje trenutno vrijedećih uredbi, a u interesu boljeg, kvalitetnijeg rada muzeja i muzejskih djelatnika.

SAŽETAK

Muzej obavlja niz složenih djelatnosti: prikupljanje, čuvanje, zaštitu i dokumentaciju spomenika kulture. Osobito značajna muzejska djelatnost je istraživačko-znanstvena obrada spomenika kulture i prezentacija širokoj javnosti.

Dokumentacijski i znanstveni rad uvelike olakšavaju i ubrzavaju informatički programi – unos i obrada podataka. Arheološki muzej Istre uključio se u svjetske tokove informatizacije stručne i znanstvene djelatnosti suradnjom sa sveučilištem u Bordeauxu i primjenom programa PETRAE namijenjenog epigrafskim arheološkim spomenicima.

Dotičemo se pritom tanke linije koja dijeli i spaja muzejsku i znanstvenu djelatnost. Postavlja se pitanje mogu li se uopće te dvije djelatnosti u okviru svakodnevnog funkcioniranja muzeja razdvajati i može li se dopustiti da stručni muzejski djelatnici ostaju uskraćeni glede prava na priznanje znanstvenih titula stečenih tijekom muzejskog staža i na području muzejske djelatnosti.

Summary

MUSEUMS AND SCHOLARSHIP

Alka Starac

A museum performs a series of complex tasks: it collects, preserves, stores and documents man's heritage. Scholarly research of the heritage and its presentation to the public are particularly important museum activities.

Documentation and research are greatly facilitated by computer programmes for the recording and study of data. The Archeological Museum of Istria has joined the process of computerization of museological work through its cooperation with Bordeaux University and the application of the PETRAE programme used in the study of epigraphic archeological monuments.

Only a thin line connects (divides) museum work and scholarship. The article discusses the question whether these two activities can ever be divided in museum work at all, and whether the criteria – according to which the professional activities of curators are sharply divided into scholarly and non-scholarly – are viable.

Angažirani muzeji

ANICA RIBIČIĆ-ŽUPANIĆ
Muzej Mimara

Socioekonomski uvjeti bitno su u posljednjih stotinjak godina utjecali na brzinu transformacije Muzeja, koji se pred naletom publike iz jedne tradicionalno zatvorene i konzervativne institucije transformirao u dinamičnu i otvorenu instituciju. Masovnost publike inicirala je interes politike i ekonomije koji počinje agresivno usmjeravati njegov razvoj.

Publika u muzej dolazi nešto vidjeti, ali između pogleda i objekta, bez obzira na vlastito znanje, nasljeđe i iskustvo, ostaje dovoljno praznog prostora koji muzej popunjava vrlo različitim učinkom po objekt i za publiku. Upravo taj *prostor* otvara nove mogućnosti rada u muzeju, ali i njegovu transformaciju u sredstvo.

»Posjeđivački pokret« utjecao je i na brzo oblikovanje »službenog« viđenja iz kojeg su u pravilu izuzeti subjektivni pogled i emocije nauštrb osobnog doživljaja pojedinca. »Službeno« viđenje ima svoje polazište u muzeju, ali je ono u biti socioekonomski produkt sredine.

Stručnjak, specijalist u muzeju daje osnovne podatke koje preuzima administracija a obrađuju ih službe za marketing, pedagoške službe, nakladničke službe... za vlastite ciljeve prilagođavaju ih politika i ekonomija.

Spona između struke i njezina produkta više nije izravna. Objekt sve češće postaje sredstvom kojim se promoviraju vrijednosti i veličine od individualnih do državnih.

»Posjeđivački pokret« osim jezika informacije potaknuo je i jezik poučavanja u kojem se objekt pojavljuje kao ilustracija određenog povijesno-estetskog, religioznog i političkog odnosa. Tim se jezikom naglašava znanstveno istraživanje i stručna ekspertiza. Izvorište svih informacija i dalje ostaju muzej i stručnjaci (kustosi) u njemu, ali oni pritom gube ključnu poziciju, koju sve više preuzima ekonomija, a često, vrlo samouvjereno i bezpogovorno politika.

Stručnjak gubi kontrolu nad svojim radom i nije u prilici autoritativno nadzirati ni transformaciju svojih ideja niti prezentaciju svoga rada. Veliki

dio njegovog djelovanja u muzeju postaje općim dobrom, dakle anonimno.

Rezultat takvog odnosa unutar muzeja uz aktivni utjecaj administracije dovodi u pitanje identitet struke a ne samo pojedinca, a negativno se odražava i na kvalitetu djelatnosti. Ipak možemo reći da je multidisciplinarnost u muzeju preobrazila tu vjekovno konzervativnu instituciju u otvorenu i modernu a muzealce u komunikativne javne djelatnike. Hrvatski su muzeji na vrlo originalan način participirali u ovoj, bez dvojbe, pozitivnoj transformaciji. Hoće li i svijest o pripadnosti i zajedničkim interesima i ciljevima biti presudna u daljnjem razvoju muzeja, ovisi uvelike o njima samima i snazi pojedinaca koji ih trebaju usmjeravati.

Osnovu hrvatskih muzeja čine jednakomjerno nacionalna baština svih naroda i civilizacija koji su boravili na tlu Hrvatske zajedno s objektima svjetske baštine donošenim u različitim razdobljima.

Bogatstvo i raznorodnost nasljeđa usmjerilo je hrvatske muzeje prema svjetskim i uključilo ih u zajednički razvojni tok. Hrvatski muzej otvorena je institucija prijemčiva za sve novine i sposobna prilagoditi se društvu kao i najtežim uvjetima. Svjedoci smo odolijevanja ratnim uvjetima, u kojima je muzej ostvario zaštitarsku djelatnost uključivši ponegdje i cijelu regiju u program zaštite, ali nije ostao pasivnim promatračem zbivanja. Vrlo samosvjesno kreirao je kulturne programe i prvi put u povijesti ratovanja nije prekidao svoju djelatnost. Nasilno ispražnjenje dvorane muzeja pred ratnim opasnostima nisu prenamjenjivane nego su u njima realizirani projekti koji su svjedočili o ratnim razaranjima – izložbe koje su valorizirajući baštinu pod novim kutom poticale svijest o njenoj vrijednosti, i nacionalnom značaju ali i o njenom zapadnom civilizacijskom ishodištu; promocije knjiga u kojima su sabrani i objavljeni rezultati dugogodišnjih istraživanja na različitim znanstvenim područjima.

Prestankom neposredne ratne opasnosti hrvatski muzej otvara svoj stalni postav, kojemu je petogodišnje počivanje dalo novootkrivenu dimenziju važnosti i učvrstilo ga u svijesti pojedinca i grupe kao nacionalno dobroneprocjenjive vrijednosti univerzalnog značaja.

Mislim da ne pretjerujemo s konstatacijom da se od svih institucija muzej, upravo zahvaljujući svom angažiranom stavu tokom rata, među prvima, posve prirodno, bez osjetnih prelaza i radikalnih zaokreta svoje djelatnosti uključio u mirnodopski rad.

Kreativan odnos u muzejskoj djelatnosti omogućio joj je neprekinuti rad bez zastoja u razvoju.

Novo državno ustrojstvo i hrvatska politika utjecat će na formiranje modela hrvatskog muzeja. Da li će muzej zacrtati kao cilj ili sredstvoovi-

si o struci, dakle o nama samima. Zahvaljujem organizatorima i ovom skupu na mogućnosti koju su nam pružili da iznesemo svoja mišljenja i zapažanja, učvrstimo interese struke radi kreativnog stručnog pristupa daljnjem razvoju struke i muzeja kao institucije.

SAŽETAK

Socioekonomski uvjeti bitno su u posljednjih stotinjak godina utjecali na brzinu transformacije Muzeja, koji se pred naletom publike iz jedne tradicionalno zatvorene i konzervativne institucije transformirao u dinamičnu i otvorenu. Masovnost publike inicirala je interes politike i ekonomije koji počinje agresivno usmjeravati njegov razvoj. Publika u muzej dolazi nešto vidjeti, ali između pogleda i objekta, bez obzira na vlastito znanje, nasljeđe i iskustvo ostaje dovoljno praznog prostora koji muzej popunjava vrlo različitim učinkom po objekt i za publiku. Upravo taj prostor otvara nove mogućnosti rada u muzeju, ali i njegovu transformaciju u sredstvo. Stručnjak, specijalist u muzeju daje osnovne podatke koje preuzima administracija a obrađuju ih službe za marketing, pedagoške službe, nakladničke službe... za vlastite ciljeve prilagođavaju ih politika i ekonomija. »Posjetiteljski pokret« osim jezika informacije potaknuo je i jezik poučavanja u kojem se objekt pojavljuje kao ilustracija određenog povijesno-estetskog, religioznog i političkog odnosa. Tim se jezikom naglašava znanstveno istraživanje i stručna ekspertiza. Izvorište svih informacija i dalje ostaje muzej i stručnjaci (kustosi) u njemu, ali oni pritom gube ključnu poziciju, koju sve više preuzima ekonomija, a često, vrlo samouvjereno i bezpogovorno, politika. Stručnjak gubi kontrolu nad svojim radom i nije u prilici autoritativno nadzirati ni transformaciju svojih ideja niti prezentaciju svoga rada. Veliki dio njegovog djelovanja u muzeju postaje općim dobrom, dakle anonimno. Osnovu hrvatskih muzeja čine jednakomjerno nacionalna baština, kao i baština svih naroda i civilizacija koji su boravili na tlu Hrvatske zajedno s objektima svjetske baštine donesenim u različitim razdobljima. Bogatstvo i raznorodnost nasljeđa usmjerilo je hrvatske muzeje prema svjetskim i uključilo ih u zajednički razvojni tok. Hrvatski muzej otvorena je institucija prijemčiva za sve novine i sposobna prilagoditi se društvu kao i najtežim uvjetima. Kreativni odnos u muzejskoj djelatnosti omogućio joj je neprekinuti rad bez zastoja u razvoju. Novo državno ustrojstvo i hrvatska politika utjecat će na formiranje modela hrvatskog muzeja. Da li će muzej zacrtati kao cilj ili sredstvo ovisi o struci, dakle o nama samima.

Summary

MUSEUM WITH A CAUSE

Anica Ribičić-Županić

In the last hundred years socio-economic factors have caused a speedy transformation of museums which under public pressure changed from traditionally closed and conservative institutions into dynamic and open ones. The expectations of a large and eager public alerted the economic and political institutions who introduced changes rather aggressively. Visitors come to museums to see things. Irrespective of previous knowledge, heritage and experience, a lot of empty space remains between the eye of the viewer and the object being viewed, and a museum can do various very different things to fill this gap. This gap creates many new possibilities for the museum expert, but it also creates the danger of the museum being changed into a mere device. The expert working in a museum offers the basic data for the administra-

tion which delivers them to the marketing section, educational section, publishing service. They are then transformed by politicians and economists in accordance with their needs. Apart from offering information, the language describing an exhibit as an illustration of a historical, aesthetic, religious or political relation – creates the impression that the information received is dispassionately scientific, while in fact the information has been taken away from the museum expert who offered it in the first place, and appropriated by the economist and often quite confidently and authoritatively by the politicians. In this way the expert loses control over his own work and is not in a position to influence the presentation of his/her work, which by becoming public property also becomes anonymous.

The holdings of Croatian museums share in almost equal part the relics of the national heritage and those of all nations and civilizations which inhabited Croatian territories along with objects brought here in various periods. The richness and diversity of Croatian museums has oriented them towards the world and incorporated them into a common line of development. A Croatian museum is an institution open to all new developments and able to adapt itself to its society even in most difficult circumstances. A creative notion of museum work has allowed us to go on working without falling behind in our results. The new Croatian state and politics will influence the forming of a new model of Croatian museum. Whether this model will function as a goal or a device depends on our expertise – and commitment.

Kustos – dileme i pitanja oko definiranja profesije

SNJEŽANA PAVIČIĆ

Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

Pokušate li jednostavno objasniti što je posao kustosa, vrlo brzo ćete uvidjeti kako odgovor nije jednoznačan. No zašto bi i bio? Pa ima toliko drugih zanimanja koja se teško pokrivaju definicijama i nekim sličnim formulacijama. Ali, ipak, kažete li npr. *pekar, kirurg,...* i tako dalje, u nekom realističkom slijedu pojmova, stvari su puno jasnije. I to jasnije ne samo u smislu učestalosti i prepoznatljivosti navedenih pojmova već i samom činjenicom što ime njihova zanimanja najčešće pokriva i bit toga zanimanja. Kako stoje stvari s kustosom i je li to zanimanje ipak nešto više od prijevoda istoimene latinske riječi ili pak objašnjenja koje nalazimo u Klaičevom *Rječniku stranih riječi*, prema kojem je kustos »*akademski obrazovan činovnik*«?

Podimo od zakonskih regulativa. Iako je u *Zakonu o muzejskoj djelatnosti*, i to onom osnovnom, donesenom još prije 19 godina (N. N. br. 12, 1977.) cijeli V. odjeljak (čl. 36–50) posvećen stručnim muzejskim radnicima, i to konkretno preparatorima, tehničarima i kustosima, zapravo se nigdje ne preciziraju njihove stvarne kompetencije. Možda je na nivou pojedinačnih muzejskih institucija, odnosno njihovim *Pravilnicima o radnim odnosima* ili *Ugovorima o radu* ta problematika preciznije riješena, no to bi trebalo provjeriti na mjestu, te od primjera do primjera utvrditi sličnosti i razlike. Spomenutim se *Zakonom* tek ukazuje na stručne kvalifikacije i napredovanja prema godinama staža i objavljenim radovima. I dok je, slično razmišljanju s početka teksta, za preparatore i tehničare definicija donekle jednostavnija jer su i njihovi poslovi primarno praktičnog karaktera, za posao kustosa jednostavno se mnogo toga samo podrazumijeva i »kao jasno je po sebi«.

Tako je, čini se, posao kustosa naprosto poistovjećen (ako ne doslovno praktički, a ono svakako moralno) s definicijom ukupne muzejske djelatnosti koja, kako znamo »*obuhvaća sistematsko sakupljanje, čuvanje*

je, stručnu zaštitu, stručnu i znanstvenu obradu i idejno-obrazovno prezentiranje pokretnih kulturnih dobara» (Zakon o muzejskoj djelatnosti, N. N., 1977., čl. 1.). Navedenom se definicijom pokriva niz različitih poslova, od kojih neke sigurno mogu obavljati i djelatnici s nižom stručnom spremom, a neke, primjerice zaštitarske radove, jedino i mogu obavljati konzervatori i restauratori.

U praksi, međutim, nije tako!

Prema svemu tome, djelokrug kustoskog rada je vrlo širok i krajnje različit, a s umjerenom ciničkim predznakom, onakav je kakvim ga želite interpretirati i prihvatiti. Od čišćenja podova u čuvaonicama muzejskih predmeta do studijskog istraživanja, od tehničko-manipulativnih poslova do znanstvenih elaboracija, od činovničkog registriranja do suvislog sistemskog kreiranja.

Nije mi, međutim, nakana ovdje lamentirati o kustoskim preopterećenjima, ili pak suditi o njihovoj inertnosti i uspavanosti (jer to je samo druga strana istog programskog problema!), već jednostavno želim konstatirati da su obje pojave rezultat nepreciznih formulacija toga zvanja kao i prilične neorganiziranosti većine muzejskih ustanova u nas. Ili pak organiziranosti na principima nebitnim za muzejsku djelatnost.

I dok je, zbog pomanjkanja stručnog osoblja, »univerzalistički« pristup prošlih vremena bio posve razumljiva pojava, danas je takvo stanje neodrživo.

Razvojem muzeja i muzeologije donekle se i u nas uznapredovalo u razumijevanju razlikovnih aspekata kustoskog zvanja pa tako već duže vrijeme u pojedinim (nažalost još i sada malobrojnim) muzejima rade kustosi za djelatnost s javnošću, kustosi pedagozi, kustosi dokumentalisti i ostali kustosi koji uostalom ne rade samo u muzejima već i u drugim institucijama, recimo u Muzejskom dokumentacijskom centru.

Usredotočimo se ipak u ovom prilogu konkretno na posao kustosa muzejske zbirke. Dakako i tu je moguće suziti pojmovne oznake, jer nije isto je li recimo riječ o kustosu kartografske, mineraloške i numizmatičke zbirke gdje se obrađuje uglavnom samo jedna vrsta predmeta, ili kustosu zbirke koja nosi naslov »Dnevni život« i u kojoj je mnoštvo potpuno raznorodnih predmeta – i namještaja, i nakita, i odjeće, i keramike itd... (Ova je digresija tek naznaka za što jasnije homogeniziranje muzejskih zbirki jer je to osnovni preduvjet njihove daljnje stručne i studijske obrade).

Pojednostavljeno govoreći, tri su osnovne skupine poslova bliže povezane s kustoskim kompetencijama. To su zaštita, komunikacija i istraživanje muzealija.

Budući da je u praksi realiziranje tih poslova prilično otežano, možda će već i navođenje najakutnijih problema iz svake od te tri skupine pridonijeti boljem razumijevanju cjelokupne problematike i tako motivirati neke promjene.

ZAŠTITA

Pristup i problemi preventivne zaštite te uopće očuvanja umjetnina jedan su od najvećih muzejskih problema. Poznato je, naime, da su fundusi zbirki vrlo brojni i često potpuno različitog materijalnog karaktera, a da su čuvaonice male i pretrpane. Vitrine, kutije i prateća oprema također su minimalni, a ako i postoje, vrlo su problematične kvalitete. Tu su neprimjereni kiselinski papiri, razne folije, pogrešno izabrane drvene police... a o klimatskim i mikroklimatskim uvjetima u većini muzeja, pogotovo onih pokrajinskih, još nema ni spomena.

Razumljivo je da će kustosi, kao najbolji poznavaoци zbirki, prema vrstama materijala i drugim relevantnim kriterijima, sastaviti osnovni plan preventivne zaštite. Međutim, ako postoje i drugi muzejski kadrovi, prilično je neprofesionalno baš od kustosa zahtijevati da se bave i svim onim drugim poslovima tehničke i fizičke prirode, kao što su nabava materijala, dnevno registriranje klimatskih uvjeta, čišćenje prašine s vitrina – ukratko: održavanje. U spomenutim »marginalijama« krije se opasnost degradiranja, odnosno razvodnjavanja kustoskog zvanja, budući da se time pitanje višeg i nižeg stupnja obrazovanja sve više izjednačuje, odnosi realnoga i apstraktnoga sve se više banaliziraju i troše, a pozicija kustosa time postaje sve nesigurnija. Diskusije o toj temi u okvirima pojedinačnih muzejskih institucija često su pogrešno usmjerene te, uglavnom zbog subjektivnih i organizacijskih razloga, teško rješive. K tome valja spomenuti i sljedeće. Smatra se da je isključivo kustos odgovoran za poduzimanje svih potrebnih konzervatorsko-restauratorskih zahvata na muzejskim predmetima. No to je apsurd koji seže do razine uplitanja u kompetencije onih stručnjaka koji su za to školovani (ili bi obavezno trebali biti školovani, a ne tek priučeni!). Jer ako se recimo dogodi da se radeći na restauraciji muzejskog predmeta, zbog upotrebe »novijih kemijskih sastojaka« na predmetu pojave neželjene promjene, tada odgovornost mora preuzeti restaurator, a ne kustos.

KOMUNIKACIJA

Najočitiji način muzejske komunikacije je muzejska izložba. A u tom segmentu također je mnogo problema. Tome je više razloga. Ponajprije,

poznato je da kustosi obično svoju priču završe na kraju sinopsisa i scenarija, prepuštajući zatim izgled i konačnu realizaciju izložbe postavljateljima. Upuste li se ipak sami u takve projekte, onda njihove prezentacije često ne stižu dalje od nivoa ambiciozne improvizacije. To je i razumljivo ima li se na umu činjenica da su izložbe rezultat zajedničkog rada i razmišljanja najmanje triju profesija: arhitekata i dizajnera, pedagoga i kustosa. Osnovni problem pri radu na izložbama je nemogućnost da se uspostavi kvalitetni dijalog spomenutih aktera, odnosno da se postigne onaj integrativni stupanj u kojem će se maksimalno uvažavati bitna misao o cilju izložbe i svojstvima muzejskih predmeta. Nitko od sudionika ne bi smio postupati isključivo »na svoju ruku«, te zbog vlastitih egzibicionističkih, estetskih i drugih razloga umanjiti značaj ostalih, a isto bi tako svima trebalo biti jasno da se na izložbi vrlo specifičnim vizualizacijama ostvaruju uvjeti komunikacije znanja na način da stvari budu pregledne, jasne, nepobrkane itd. U tom smislu svi bi još trebali mnogo učiti. Kako god bilo, pohvale ili loše kritike za krajnji rezultat izložbe uglavnom su upućene kustosu, a iz svega spomenutog jasno je da kustos samo dio šireg izložbenog tima.

ISTRAŽIVANJE

Kvalitativno najznačajniji i primjereno stručnim kvalifikacijama najvažniji segment kustoskog rada je znanstveno i muzejsko istraživanje kojim se, među inim, postiže spajanje muzeologije s temeljnim znanstvenim disciplinama.

No treba odmah reći da taj ključni stupanj baš i nije jako omiljen i podržavan u praksi. Ako mu se ipak približite, onda priča otprilike zastaje na nivou kako se muzealci zapravo ne bi trebali baviti znanstvenim radom jer za to postoje neke

druge institucije. Pitam se, međutim, koga će u drugim institucijama zanimati »rovarenje« i prikupljanje brojnih činjenica o nekom konkretnom muzejskom predmetu? Tko će obaviti korespondenciju s brojnim srodnim muzejima, prikupiti i interpretirati arhivsku dokumentaciju, konceptualizirati temu, te pokušati uspostaviti suvisli sistem obrade baš tih, konkretnih muzejskih predmeta? I tako dalje i tome slično...

I na kraju ovog priloga, koji bi da se tema detaljnije elaborira zahtijevao mnogo više prostora i koji bi tada uključio i niz drugih naznaka teoretsko-praktičnih nekompatibilnosti, želim između mnogih sličnih muzeoloških definicija o tome tko je zapravo kustos i čime bi se primarno trebao baviti izdvojiti mišljenje Jane Glasser iznijeto na ICOM-ovom simpoziju u Bruselu 1978. godine: *Kustos je specijalist visokog struč-*

nog nivoa relevantnog za muzejsku zbirku. Direktno je odgovoran za brigu i znanstvenu interpretaciju predmeta. Također daje sugestije oko nabave novih predmeta, utvrđuje razdoblje, provenijenciju i autentičnost predmeta te objavljuje istraživanja.

Prema toj definiciji kustos dakle nije, ni u doslovnom niti u metaforičkom smislu, tek čuvar zbirke, a nije ni obični činovnik ili pisar, već je stručnjak s primarnom zadaćom studijskog proučavanja predmeta zbirke. Naravno da sudjeluje u timskom i interdisciplinarnom radu s preosatlim muzejskim osobljem, posebice s preparatorima i restauratorima, kao i s postavljačima izložaba, dizajnerima, i drugim suradnicima muzeja, no u tim je poslovima njegovo mišljenje dio ukupnog mišljenja pa bi i odgovornosti trebale biti podijeljene.

SAŽETAK

Kustosi muzejskih zbirki svakodnevno se susreću s brojnim raznolikim poslovima u velikom kvalitativnom rasponu od tehničko-manipulativnih radova do znanstvenih elaboracija.

I dok je, najviše zbog pomanjkanja stručnog osoblja, u prijašnjim vremenima takav »sveobuhvatni«, često i »svaštarski« pristup, bio posve uobičajena i razumljiva pojava, danas je takvo stanje neodrživo.

Ostane li se na dosadašnjem širokom konceptu kustoskih odgovornosti, sigurno je da će uslijediti još izrazitija degradacija toga zvanja. Naime »univerzalistička« praksa iz dana u dan pokazuje kako se nepreciznim specifikacijama pojmovi razvodnjavaju, pitanja višeg i nižeg stupnja obrazovanja izjednačuju, a odnosi realnog i apstraktnog banaliziraju i troše. U svemu tome pozicija kustosa je vrlo problematična.

Kustoski bi rad trebalo posve konkretno, dakle programski, sve više usmjeravati istraživanju i objavljivanju muzejske građe, a pravilna bi organiziranost i koordiniranost ukupnog muzejskog djelovanja, u tom smislu, zadobila presudni značaj.

Summary

THE DILEMMAS IN DEFINING THE PROFESSION OF CURATOR

Snježana Pavičić

Curators of museum collections are faced daily with numerous very different tasks – from those of a technical and practical nature to work involving scholarly research. While mostly owing to financial straits this kind of “Jack of all trades” profile of curators has been an everyday occurrence, it cannot be accepted any more.

If this scattering of curators' energies continues, the profession will be degraded even more and sink even deeper. It has become evident that “universalist” approaches to this profession have led to loss of concentration on focal points, and to a falsely egalitarian disregard of degrees of education, leading to the banalization and weakening of important issues. All this places curators in a very precarious position.

Programs should be drafted formulating very concrete tasks directing curators towards the research of collections and the publication of results. Museum work should be organized and coordinated in order to make this possible thus allowing museums to regain their primary function.

Zvanje kustos etnolog

BRANKA VOJNOVIĆ
Etnografski muzej, Split

Procesi promjena tradicionalnoga istraživanja predmeta u muzejskim zbirkama nisu jasno realizirani, te se ne mogu prepoznati u djelatnosti naših kustosa etnologa. Suvremena uloga kustosa u muzeju ostvaruje se u svim onim procesima u kojima se istovremeno prihvaćaju saznanja muzeologije i druge znanstvene discipline. Kustos etnolog trebao bi graditi interdisciplinarni pristup muzealiji, koji bi se temeljio na bliskim gledištima muzeologije i šire shvaćene etnologije kao kulturne antropologije.

Među hrvatskim etnologima uvriježeno je mišljenje da je kustos u muzeju praktičar i time manje stručan od pravoga teoretičara. To prešutno i vrlo rašireno mišljenje proisteklo je dijelom iz nepoznavanja zvanja kustosa, ali je također rezultat nesnalažljivosti muzejskih stručnjaka, koji u zatečenim prilikama nisu uspjeli jasnije odrediti svoju profesiju.

U reviziji Zakona o muzejima iz 1970. godine Bauer se zalaže da se muzejima vrati legalni status znanstvenih ustanova, u kojima bi znanstveni rad bio jedna od komponenti osnovnih djelatnosti. On smatra da *»naučni rad baziran na muzejskim zbirkama, kao primarnim izvorima informacija, daje daleko značajnije rezultate od rada u institutima koji ne raspolazu primarnim izvornim materijalima«* (A. Bauer, 1970:17).¹ Tako je kustos zapravo u prednosti u odnosu na druge stručnjake upravo poradi trajne blizine i preglednosti muzejskoga fundusa.

Van Mensch smatra da je tradicionalno istraživanje predmeta imalo dominantnu poziciju u muzejima zato što se većina njih razvila iz znanstvenih zbirki. Usmjeravanje temeljnih znanstvenih istraživanja na sveučilišta i institute umanjilo je znanstveni potencijal, ali ga je istovremeno preusmjerilo na elemente zaštite i komunikacije. Time se mijenja predznak znanstvenih istraživanja u muzejima i oni preuzimaju funkciju čuvanja i prezentiranja sredstava pomoću kojih je ostvaren znanstveni razvitak (I. Maroević, 1993:183).

Čini se da ti procesi promjena, koji su usko povezani s ulogom kustosa, nisu uspješno realizirani u našim muzejima. Za razliku od prethod-

noga razdoblja u kojemu je kustos obavljao gotovo sve poslove u muzeju, danas su, u najboljem slučaju, odijeljene druge specijalizirane djelatnosti. No, dok su se oblikovali poslovi i profili tih drugih stručnjaka, kustos je ostajao na starim pozicijama, neprilagođen novom vremenu. Kako je većina muzeja bila prisiljena na improvizacije, tako su se pred njega postavljali mnogobrojni zahtjevi za obavljanjem raznovrsnih poslova. Istovremeno se sve više očitovala razlika između njegovih neodređenih rezultata rada i konkretnih, npr. restauratorskih zahvata na očuvanju materijalnosti predmeta. Umjesto kvalitativnih promjena, u skladu s transformacijom znanstvenih istraživanja u muzejima, uglavnom su se realizirale samo one kvantitativne.

U posebno nezavidnome položaju našli su se kustosi etnolozi ne samo unutar muzejske ustanove već i u odnosu prema široj javnosti. Kako dio etnografskih predmeta iz zbirke prepoznaju donedavni njihovi korisnici kao dio identiteta svoje zajednice ili zavičajnoga područja, to očekuju od etnologa potvrdu svojih djelomičnih i često netočnih znanja. U očima takvih ljubitelja folkloru stručnost etnologa, koji im ne mogu u tome udovoljavati, također je postala upitnom.

Etnolozi u muzejima dosada su ukazali na neke od problema s kojima se susreću.² Tako je upozoreno na preopterećenost kustosa etnologa, ali i na njegovo neodgovarajuće obrazovanje. Anketa, provedena među članovima Hrvatskoga etnološkoga društva iz 1989. godine, pokazuje da većina etnologa zaposlenih u muzejima i zavodima za zaštitu spomenika kulture nema odgovarajuću naobrazbu za ta zvanja (L. Sklevicky, 1991:59). Većina njih nije imala prilike ni odslušati stručna predavanja dodiplomskoga predmeta muzeologije.³ Etnolozi u muzejima pisali su i o problemima nedokumentiranih zbirki, kao i onima vezanim uz izložbene aktivnosti. Također se kritički raspravljalo o raskoraku između muzejske teorije i prakse u tretmanu etno-zbirki i muzeja. Svim tim zapažanjima i promišljanjima zajedničko je traganje za novim rješenjima koja bi omogućila kvalitetnije rezultate rada.

Pritom je, međutim, potpuno izostao interes za mogućnosti razvoja neke posebne etnografske - specijalne muzeologije. S druge strane, već su uočene slabosti koje bi proistjecale iz jednostranoga promatranja muzejskoga predmeta kao dokaza znanstvenoga istraživanja. Prema tome praktične upute specijalne muzeologije, koje se odnose na pojedinačne muzeje, nemaju široki muzeološki karakter kakav traži suvremena muzeologija (I. Maroević, 1993:12). No čini se da većina problema o kojima govore etnolozi u muzejima proistječe iz pokušaja praktične primjene muzeoloških načela, a ne iz stupnja razvoja teorijske misli. Zbog toga bi možda trebalo razmišljati o etnografskoj muzeografiji, kao speci-

jalnoj primijenjenoj muzeologiji, koja bi mogla pronaći rješenja za neke zajedničke probleme etnografskih zbirki i muzeja. Ona bi se također bavila praktičnim implikacijama muzeoloških načela, uz pomoć mnogih pomoćnih disciplina, kako se određuje primijenjena muzeologija (isto: 14), ali u odnosu na specifične vrste predmeta i probleme koji se uz njih javljaju u određenim sredinama. Kako bi se razvijala u skladu, ali na drugoj razini od teorijske muzeološke misli, etnografska muzeografija trebala bi postati područjem interesa svih muzejskih djelatnika, a ne samo kustosa.

Slijedeći muzejske teorije Z. Z. Stranskoga, možemo doći do stvarne uloge kustosa koja se najvećim dijelom ostvaruje u procesima identifikacije i selekcije nositelja muzealnosti, a potom i u procesima sistematizacije i dokumentacije tezaurusa, te naposljetku u procesima muzejske komunikacije. Maroević govori o nizu komunikacijskih procesa između kustosa istraživača i muzejskoga predmeta, u kojima kustos mora poznavati jezik pomoću kojega predmet emitira poruku, te posjedovati razvijenu imaginaciju za razumijevanje poruke i određivanje svoga stajališta (Maroević, 1993:120). Iako je u muzejskim raspravama posljednjih godina muzejski predmet sve češće u središtu interesa kao izvor, nositelj i prijenosnik informacija (isto: 125), treba također naglašavati i važnost kustosa koji ih interpretira u skladu s vremenom i prostorom u kojem djeluje. Muzejski predmet kao spona između muzeologije i temeljne znanstvene discipline zapravo se aktivira tek posredstvom kustosa, čija se stvarna uloga iskazuje u svim onim procesima u kojima istovremeno sudjeluju saznanja muzeologije i druge znanstvene discipline.

Razlikovanje muzejske kulturne informacije od znanstvene informacije (I. Maroević, 1993:121) uvodi nas u problem odnosa muzeologije i etnologije. Određenje etnologije kao znanosti o kulturama i njihovim nositeljima do granica više civilizacije danas je vrlo usko i zastarjelo. Umjesto istraživanja predindustrijskih kultura prošlosti etnologija se bavi i suvremenom svakodnevicom, proučavajući procese promjena, kao i cjelokupni društveno-kulturni kontekst ne samo u prošlosti već i danas (D. Rihtman Augustin, 1988). Tako široko shvaćena etnologija kao socijalna ili kulturna antropologija ima nekih dodirnih točaka s pojedinim gledištima suvremene muzeologije.

Etnologija se, među inim, zanima i za različite strukture predmeta i pojava, te za njihove vrijednosne komponente, čime se približava muzeološkome pristupu. Iako se ne bavi muzealnim značajkama predmeta, osobito je zanima odnos kulturnoga elementa prema kontekstu iz kojega je izdvojen. Muzealija je kao kulturno dobro dokument u vremenu, poruka u određenom prostoru i informacija u određenom društvu (I.

Maroević, 1993:107). Kulturni identitet iskazuje se tako kao dio muzealnosti (isto: 98-100), ali je muzealnost također dio kulturne stvarnosti. Kako je sadržaj muzealije neiscrpiv, izvorni predmet postaje dokumentom stvarnosti u jednom određenom trenutku, a mogućnosti budućih interpretacija ostaju otvorenima. Različiti pristupi muzealiji govore ne samo o muzejskom predmetu već i o karakteru zajednice koja ga interpretira. Muzealnost kao osnovna osobina muzejskoga predmeta usko je povezana sa svjetonazorom i drugim vrednotama određene kulturne sredine.

Te sličnosti, uz sve razlike između temeljne znanosti i muzeologije kao informacijske znanosti, čine se važnima za određivanje suvremenoga karaktera zvanja kustosa etnologa. Mogućnosti međusobnoga nadopunjavanja muzeologije i etnologije najočitije su u procesu istraživanja koje obuhvaća kulturna i sociološka vrednovanja predmeta. Na toj bi se osnovi trebao graditi kompleksan pristup muzealiji, koji bi uvažavao rezultate muzeoloških i etnoloških istraživanja kako u muzejskome kontekstu, tako i u njegovoj primarnoj sredini. Osnovni zadatak etnologa u muzeju i dalje je očuvanje muzejskih predmeta putem izdvajanja i istraživanja, te prezentacije postignutih rezultata, što bi se moglo najkraće odrediti kao zaštita značenja muzealije. No, nužno bi bilo mijenjati načine istraživanja, pa tako i komuniciranja, u smjeru navedenoga interdisciplinarnoga pristupa muzejsko-etnografskom predmetu.

Tako shvaćena stručna djelatnost kustosa etnologa ima odgovarajuće mjesto u muzejima Hrvatske danas. Od muzeja na otvorenome, uključujući muzeje svakodnevice, do novijih ideja eko-muzeja uspostavljaju se još čvršće veze između muzeologije, ekologije i etnologije, kao i drugih znanstvenih disciplina. Oni donose dosada nepoznate situacije, uloge i zahtjeve o kojima bi naši kustosi ubuduće trebali ozbiljnije razmišljati.

- 1 On također naglašava da muzeji nisu jedino servisi za znanstveni rad stručnjaka izvan muzeja.
- 2 *Etnološka tribina*, godišnjak Hrvatskoga etnološkoga društva, br. 11, 1988. godine, dijelom je posvećena toj temi.
- 3 Na katedri etnologije Filozofskoga fakulteta u Zagrebu najprije su uvedena dva semestra muzeologije kod prof. Gavazzija, što je zapravo bio njen povijesni pregled. Sedamdesetih godina odvijala se tzv. studentska praksa u muzejima, na kojoj su studenti etnologije mogli nešto naučiti od iskusnijega kustosa. Tek osamdesetih godina predaju se nastavni predmeti *muzeologija i zaštita spomenika kulture*, zajedno namijenjeni studentima povijesti umjetnosti, arheologije i povijesti.

LITERATURA

- Bauer, Antun: *Revizija zakona o muzejima*, »Muzeologija« br. 10, M. D. C., Zagreb, 1970.
- Đaković, Branko: *Položaj i tretman etnografskih zbirki*, »Etnološka tribina« br. 11, god. 18, Zagreb, 1988., str. 81–94.
- Kašpar, Libuše: *O studiju muzeologije na Filozofskome fakultetu u Zagrebu*, »Etnološka tribina« br. 11, god. 18, Zagreb, 1988., str. 162–163.
- Kolić Klikić, Vesna: *Školske etnografske zbirke na području općine Nova Gradiška*, »Etnološka tribina« br. 11, god. 18, Zagreb, 1988., str. 107–114.
- Lulić, Jasenka: *Etnolog u muzeju*, »Etnološka tribina« br. 11, god. 18, Zagreb, 1988., str. 99–101.
- Maroević, Ivo: *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993.
- Povržanović, Maja: *Alkemija svakodnevice*, »Etnološka tribina« br. 11, god. 18, Zagreb, 1988., str. 117–120.
- Rihtman Augustin, Dunja: *Etnologija svakodnevice*, »Školska knjiga«, Zagreb, 1988.
- Ročenović, Lela: *Neka zapažanja o etnološkoj zbirci u zavičajnom muzeju*, »Etnološka tribina« br. 11, god. 18, Zagreb, 1988., str. 95–97.
- Sklevicky, Lidija: *Profesija etnolog – analiza pokazatelja statusa profesije, Simboli identiteta*, Biblioteka H. E. D-a, Zagreb, 1991., str. 45–67.
- Vinšćak, Tomo: *Etnologija - ekologija, karika koja nedostaje*, »Studija Ethnologica« br. 2, Zagreb, 1990., str. 11–15.
- Vrtovec, Ivanka: *Prezentacija fundusa Etnografskoga muzeja u Zagrebu*, »Etnološka tribina« br. 11, god. 18, Zagreb, 1988., str. 103–106.

SAŽETAK

Objašnjenja riječi kustos kao *akademski obrazovan činovnik* (Klaić, 1981) potvrdio je zapažanja utemeljena radnim iskustvom u Etnografskome muzeju Split. Kustos etnolog nisko kotira među stručnjacima srodnih znanstvenih ustanova, pa čak i među samim muzejskim djelatnicima. Čini se da je osnovni razlog već uočeni neodgovarajući program obrazovanja budućih kustosa. Osim toga, u muzejskoj se praksi naglašava potreba fizičke zaštite predmeta i razvoja sustava dokumentacije, dok problem identifikacije muzealnosti ostaje po strani. Tako se »stručni« rad kustosa pretvorio u rješavanje niza raznovrsnih praktičnih problema, bez napredovanja i usavršavanja.

Budući da je muzej i znanstvena ustanova, potrebno je valorizirati značenje i odrediti opseg stručnoga rada kustosa. Čini se da mu je osnovni zadatak identifikacija muzealnosti, kao procesa u kojem je kustos inicijator aktivnog odnosa između muzeologije i temeljne znanstvene discipline. U slučaju kustosa etnologa riječ je o posebnoj vrsti povezanosti koja proistječe iz nekih bliskih gledišta muzeologije i kulturne antropologije. Tako shvaćen stručni rad kustosa etnologa, putem ideje eko-muzeja i muzeja svakodnevice, ima svoje mjesto u budućnosti.

Summary

THE PROFESSION OF CURATOR-ETHNOLOGIST

Branka Vojnović

Klaić's Dictionary of Foreign Words (1981) defines a curator as "employee with an academic education". Working as curator at the Ethological Museum in Split I can confirm this definition along with my awareness that curators are not granted the importance they deserve even by colleagues from related scholarly institutions. The reasons (some of them) of this degradation of the profession lie in faulty training programmes for future curators and even more in the immediate needs of museums to physically preserve their exhibits and provide the necessary documentation at the expense of a curators' primary tasks. Thus a curator's activity has been reduced to the management of various practical jobs, deprived of opportunities to specialize and rise in his profession.

As museums also have a scholarly function it is therefore necessary to evaluate the significance and to determine the circumference of his/her professional activity. It must be based on the awareness that in a museum a curator should be the initiator of an active relationship between museology and his/her basic scholarly discipline. In the case of an ethnographer the core question seems to be the parallel development of museology and cultural anthropology resulting in certain special affinities leading both the scholarly discipline and the museum closer to the awareness that everyday life, or contemporary problems such as ecology must also be represented in museums.

Uloga stručnjaka u upravljanju muzejima

DAJANA VLASAVLJEVIĆ
Moderna galerija, Zagreb

Uoči donošenja Zakona o muzejima, čini mi se prijeko potrebnim upozoriti na jedan segment toga Zakona, onaj koji se odnosi na upravljanje muzejima s obzirom na stručna pitanja. Dosadašnji Zakon o muzejima iz 1978. godine posebno ne regulira to pitanje, a III. glava Zakona nosi naslov *Samoupravljanje u muzejskim organizacijama i učešće predstavnika društvene zajednice u upravljanju*; dakle, nema spomena o osnivanju raznih stručnih tijela koja bi rješavala najbitnija stručna pitanja određenih muzejskih zbirki. Sjećamo se da su ta tijela ipak postojala pod nazivom Stručni kolegij; njihovo osnivanje i rad bilo je propisivano Statutom muzeja i drugim samoupravnim aktima. Tzv. Stručni kolegij imao je samo savjetodavnu ulogu, a sve odluke donosio je Radnički savjet.

Danas, kada više nismo u samoupravljanju i kada nema radničkih savjeta, upravljanjem muzejima rukovode ravnatelji i upravna vijeća, čiji je rad propisan Zakonom o ustanovama (N. N. br. 76/93), te Zakon o ustanovama u kulturi (N. N. br.50/95). Tim Zakonima nisu, međutim, propisana stručna tijela u upravljanju muzejima kao obligatorna, već je dana mogućnost da se ta tijela osnuju. To, dakako, ovisi o tome da li pojedini ravnatelj ili upravno vijeće smatra svakodnevnim osnivanje i rad takovog tijela, kao i o diskrecionoj ocjeni osnivača (RH, ili županije,...) pri davanju suglasnosti na akt o osnivanju, odnosno statut. Bilo bi, međutim, uputno da budući Zakon o muzejima precizno i vrlo konkretno propiše obligatornost osnivanja stručnih kolektivnih tijela, te definira njihove poslove, ovlasti, prava i dužnosti, kao i obligatornost sastajanja, odnosno sazivanja u redovitim vremenskim intervalima.

Zakon o ustanovama za takova tijela predviđa naziv Stručno vijeće, za razliku od Upravnog vijeća, pa se na nivou Zakona o ustanovama ponavlja situacija u kojoj su stručni djelatnici distancirani od upravljanja. Svakako, pojedini će stručnjaci biti uključeni i u Upravno vijeće, a njihov izbor provodi ravnatelj – i tu je krug zatvoren. Ne ulazeći u pitanje upravljanja muzejima uopće, upozoravam samo na segment uprav-

ljanja muzejskim institucijama na razini struke. Da bi problem, o kojem je riječ, bio što jasniji, navodim ekstreman ali nažalost ne rijedak slučaj rada u muzeju: npr. otkup muzejskog predmeta moguć je bez ikakve konzultacije, a kamoli odluke voditelja odnosno kustosa određene zbirke. Ako je razlog tome da se kustos smatra nedovoljno kompetentnim za davanje svoje prosudbe, a ravnatelj ili upravno vijeće upravo kompetentnim, onda nam kustos nije ni potreban, osim možda samo kao činovnik. Mišljenja sam, međutim, da kustos nije i ne smije biti činovnik.

Kustosi zbirki, dakako, nisu jedino stručno osoblje muzeja; danas postoje kustosi-pedagozi, kustosi-dokumentalisti, bibliotekari, restauratori, fotografi itd. Ono što na primjeru kustosa može izgledati dvojako, krećući k stručnim profilima više praktične, a manje teoretske djelatnosti, izgleda potpuno jasno: npr. tko je od restauratora tekstila kompetentniji za restauraciju jedne kazule? Samo njegov kolega, tj. drugi restaurator tekstila, konzultirajući se, naravno, s kustosom zbirke tekstila. Ali, da li tu odluku o načinu restauriranja treba najprije donijeti ravnatelj i upravno vijeće? Odgovor nam se na ovome primjeru čini čak smiješan!

Brojna su pitanja i same muzeologije – tko o njima treba donositi odluke? Uređenje depoa, po kojim standardima, kako i zašto upravo taj depo, a ne neki drugi, pitanje stalnih postava – prezentacija muzejskog predmeta, povremene izložbe, pedagoška djelatnost itd. Da li, doista, kustosi, restauratori, bibliotekari nemaju ništa relevantno reći i odlučiti. S druge strane, teško je povjerovati da su pojedinci (ravnatelji, upravna vijeća) ma koliko obrazovani, stručni ili dobronamjerni bili, kompetentni baš za sva stručna pitanja koja se javljaju u muzejima.

Muzejski rad je timski rad – objedinjuje razne struke; stoga donošenje odluka u stručnim pitanjima nije ni najmanje jednostavno. Novi Zakon o muzejima, kao specijalni zakon, morao bi donijeti precizno definirane poslove, zadaće, dužnosti i prava svakog stručnog zvanja. Pozivanje na dobru volju, ljubav spram posla koji se obavlja, te oslanjanje na savjest i moral pojedinaca nisu dovoljni za obavljanje ni jednog posla, pa tako niti raznih stručnih poslova u muzeju.

Da bi se podigla razina stručnog rada u muzejima, nužno je prilikom donošenja novog Zakona o muzejima imati u vidu način odlučivanja u pitanjima struke. Novi Zakon trebao bi propisati obligatornost osnivanja i redovitog djelovanja tzv. stručnih vijeća. Zatim, dati stručnjacima (kustosi, restaurator, bibliotekari...) mogućnost donošenja određenih odluka, a ne samo konzultiranja u pitanjima struke. U razdoblju u kojem živimo iskristalizirali su se brojni problemi vezani upravo za donošenje odluka u takovim pitanjima. Neprihvatljivo je da stručno osoblje (npr. kustosi) nisu često čak ni konzultirani u vrlo važnim pitanjima, kao što

su npr. otkupi, izložbena djelatnost, uređenje depoa i sl. Dajući stručnom osoblju veće kompetencije, ono time preuzima i veće odgovornosti. Donošenjem takove regulative, u odnosu na stručna pitanja riješile bi se dvije osnovne pojedinosti. Prvo: smanjivanje mogućeg nekompetentnog, ili samovoljnog odlučivanja o stručnim pitanjima ravnatelja – koji po struci može biti i pravnik ili ekonomist, dakle ravnatelj, menager – odnosno upravnih vijeća, članovi kojih često i nisu muzealci (upravna vijeća čine unutarnji i vanjski članovi). Drugo: povećala bi se odgovornost stručnog osoblja koje za sada ne donosi odluke o stručnim pitanjima, pa formalno-pravno nije ni odgovorno za donesene odluke. Za sada, bez takovog zakona kojim su precizno utvrđena prava i obveze stručnih djelatnika, isti mogu osjećati samo moralnu odgovornost za to kako i što rade, dok istovremeno o stručnim pitanjima odlučuje netko drugi, a oni nemaju modusa djelovanja.

Pojam ravnatelja-menagera ne treba shvatiti u negativnom smislu, čak naprotiv, ali baš zbog toga nužno je postojanje stručnih vijeća.

Brojne probleme muzejske struke moguće je rješavati jedino na stručnoj razini. To znači da svaka stručna služba mora imati mogućnost donošenja relevantnih odluka. U suprotnom, nedonošenjem zakona kojim bi prava i obveze stručnih djelatnika bila posve precizirana, definitivno bi se legalizirala centralizirana uprava u muzejima koja, barem što se tiče rješavanja stručnih pitanja, ne može biti dostatna.

Prije no što nam se donese Zakon o muzejima, smatrala sam nužnim upozoriti na samo jedno bitno pitanje koje će regulirati spomenuti Zakon. Brojna su pitanja koja dosadašnjim Zakonom nisu regulirana ili nisu dovoljno precizno regulirana, a trebala bi biti – jedno od njih je i npr. problem priznavanja znanstvene spreme djelatnicima muzeja. Potrebno je barem upozoriti na bitna pitanja koja se trebaju regulirati Zakonom o muzejima, jer riječ je o specijalnom zakonu, prilikom čijeg donošenja, nadam se, bit će konzultirani i muzealci.

SAŽETAK

Zakon o ustanovama vrlo općenito regulira upravljanje muzejima i sudjelovanje stručnog osoblja u rješavanju brojnih pitanja struke. Stoga je prije donošenja Zakona o muzejima nužno upozoriti na pojedine probleme. Problem struke trebali bi rješavati stručnjaci, a načine na koje muzejski stručnjaci rješavaju stručna pitanja treba regulirati Zakon o muzejima.

Neprihvatljivo je da stručno osoblje (npr. kustosi) vrlo često nisu čak ni konzultirani u vrlo važnim slučajevima, kao što su npr. otkupi, izložbena djelatnost, uređenje depoa i sl.

Donošenje takove regulative u odnosu na stručna pitanja riješilo bi smanjivanje ne uvijek kompetentnog, a vrlo često i samovoljnog odlučivanja o stručnim pitanjima ravnatelja odnosno upravnog vijeća muzeja, čiji članovi često i nisu muzealci.

K tome, povećala bi se odgovornost stručnog osoblja koje za sada ne odlučuje o stručnim pitanjima, pa formalno nije za njih ni odgovorno. Ako bi stručno vijeće bilo obligatorno, te bi moglo donositi odluke o stručnim pitanjima, isti bi bili za donesene odluke i formalno odgovorni. Za sada, bez precizno utvrđenih prava i obveza reguliranih zakonom koji bi omogućavao stručno funkcioniranje unutar muzeja, stručnjaci mogu osjećati samo moralnu odgovornost ili frustriranost za to što rade u muzejima u kojima netko drugi odlučuje o stručnim pitanjima, a oni nemaju načina kojim bi mogli stručno djelovati.

Summary

THE ROLE OF SPECIALISTS IN MUSEUM MANAGEMENT

Dajana Vlajsavljević

The Institutions Act regulates the managing of museums and the participation of trained staff in museum work in most general terms. This is why one should point out some problems before passing the Museums Act. Professional problems related to museums should be solved by educated experts. The Museum Act should lay down regulations of ways in which this can be done.

Museum experts (such as curators) are often not even consulted in very important situations, such as art purchases, exhibitions, the organization of holdings, which is quite unacceptable. If consultations with experts become mandatory, this will reduce the number of incompetent and often arbitrary decisions made by directors and boards of managers who often have no professional knowledge of museum work. This would also increase the responsibility of the professional staff who, not being consulted, formally bear no responsibility for such decisions. Museums should elect their own professional boards which should share responsibilities with the management. As things stand now, without any precisely formulated duties and rights, curators and the rest of the expert staff are frustrated, knowing they are working in institutions where the decisions are made by someone else while their expertise is ignored.

Muzejska profesija – kriteriji i etika

Ivo MAROVIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb

UVOD

Postupni razvitak muzejske djelatnosti – koji u suvremenom smislu pratimo od vremena renesanse do danas – i muzejske institucije koja – se ozbiljno razvija od vremena njezine državne institucionalizacije nakon Francuske revolucije 1789. god. uvjetuje i nastanak muzejske profesije. Tijekom svojeg postupnog formiranja, slijedeći promjene uloge muzeja u društvu, kao i načina muzejskog djelovanja, ona je postupno razvijala stručne standarde vlastite djelatnosti, oblikovala relativno vrlo blage uvjete za ulaz u profesiju i tek u dvadesetom stoljeću dostigla neke od razina školovanja za profesiju i definirala vlastite etičke standarde kako na razini međunarodnog muzejskog udruženja (ICOM), tako u nekim zemljama i na nacionalnoj razini njihovih muzejskih udruženja. Nije nezanimljiva van Menschova usporedba kad uzimajući paradigmu o Nizozemskoj kao o zemlji propovjednika, učitelja i trgovaca, koju je postavio K. L. Poll, analizira razvoj muzeja misleći pritom na muzejsku profesiju. On govori da su tradicionalni muzeji u domeni propovjednika, muzeji sedamdesetih godina našeg stoljeća u domeni učitelja, jer dominira muzejska pedagogija, a oni osamdesetih godina u domeni trgovaca, jer su na cijeni informiranje i marketing (van Mensch, 1989b:22). Ova usporedba vrlo slikovito govori o odnosima okvirima muzejske profesije ili pak o tome da muzejski svijet još nije definirao profesiju kako u skladu sa sociološkim definicijama profesije, tako i u odnosu na vlastitu društvenu važnost.

DEFINICIJA PROFESIJE

Zadržimo se trenutak na važećim definicijama profesije. Klaić će u svojem rječniku stranih riječi reći da je

»Profesija lat. (*profesio* - zanat, posao) stalno zanimanje, vrsta djelatnosti, vrsta zanimanja koja služi kao izvor egzistencije, zvanje, služba, struka, stalež;« (Klaić, 1974:1066), dok će prema Websterovu novom međunarodnom rječniku profesija biti:

Zvanje koje zahtijeva specijalizirano znanje i često dugu i intenzivnu pripravu, uključujući upute u vještinama i metodama kao i u znanstvenim, povijesnim ili učenjačkim principima koji podržavaju takve vještine i metode. Održava se snagom organizacije ili složnom primjenom visokih standarda dostignuća i provedbe, povjeravajući svojim članovima neprekidni studij i vrstu posla kome je primarni cilj obavljanje javne službe. (van Mensch, 1989a:12)

Ako je dakle profesija, a to potvrđuje i sociološka definicija, zanimanje koje ima monopol nad nekim kompleksnim dijelom znanja i praktičnih vještina za koje je potrebno dugotrajno školovanje (Šporer, 1990:15), tada je ona prepoznatljiva titulom i znanjem, nužno teži organiziranosti i utemeljuje profesionalnu etiku na stručnim kriterijima.

Krenimo korak dalje i poslužimo se elementima profesije koje su definirali sociolozi C. Turner i M. Hodge (1970):

1. *Stupanj razvijenosti osnovnih teorija i tehnika, koje čine sistematski zaokruženu cjelinu i osnova su za profesionalno djelovanje,*
2. *Stupanj monopola na stručnu ekspertizu,*
3. *Stupanj prepoznatljivosti profesija od javnosti,*
4. *Stupanj organiziranosti profesija,*

a koje je Ž. Šporer dopunila:

5. *Stupnjem razvijenosti profesionalne etike* (Šporer, 1990:16).

Vidjet ćemo da profesija ima jako društveno utemeljenje i da ona pomaže da se segmenti važnih djelatnosti profiliraju u stručnom i organizacijskom smjeru. Izuzetno je važno da većina sociologa naglašava da su važni atributi profesije briga za interes zajednice, a ne vlastiti interes (služenje javnosti, a ne dobit) i strogo kontrolirano ponašanje koje određuje etički kodeks profesije (Haralambos, 1989:79). Bez obzira na moguće podjele na više i niže profesionalce, kao i na kritike vrijednosti profesionalnih usluga, služenja društvu i javnosti, prevladava funkcionalističko stanovište da profesionalci bitno pridonose dobrobiti društva time što služe svim pripadnicima društva i što rade u korist zajednice (Haralambos, 1989:80). Željka Šporer će razlikovati tri »profila« profesije: čistu profesiju, poluprofesiju i zanimanje. Klasifikacijski okvir za svrstavanje u jedan od navedenih profila čini pet temeljnih dimenzija:

1. stupanj ekskluzivnosti profesionalnog obrazovanja i dužina školovanja,
2. zakonske norme za obvezatnost profesionalne ekspertize,
3. status u društvu – specifičnost titule,
4. profesionalno udruženje, specifično školovanje, profesionalno glasililo,
5. etika (kodeks, sud časti i sl.).

Čista profesija mora imati jako razvijene sve navedene temeljne dimenzije, poluprofesija samo neke od njih, dok su za zanimanje ove dimenzije evidentne u manjoj mjeri (Šporer, 1990:34-5).

MUZEJSKA PROFESIJA

Istražujući razvitak muzejske profesije P. van Mensch je ustanovio da je 1960. god. A. E. Parr iz American Museum of Natural History iz New Yorka bio jedan od prvih koji je postavio pitanje: postoji li muzejska profesija i nanj dao negativni odgovor. Tek 1978. god. novi etički kodeks Američkog muzejskog udruženja (AAM) unosi termin *profesija* (van Mensch, 1989a:9). Prije toga govorilo se o muzejskim radnicima ili muzejskom osoblju. ICOM će u svojem statutu iz 1986. god. definirati muzejsku profesiju kao

»svo muzejsko osoblje koje ima specijalizirano tehničko ili akademsko obrazovanje ili posjeduje ekvivalentno praktično iskustvo i poštuje temeljni kodeks profesionalne etike« (**,1987:3).

Očito je da u ovoj definiciji nedostaje mnogo toga što profesiju određuje sa stanovišta suvremenih pristupa fenomenu profesije. Razlog je u složenosti i različitosti muzejskog posla i u složenosti određivanja specijaliziranog znanja potrebnog za profesionalno djelovanje.

ICOM-ova definicija govori o specijaliziranom tehničkom ili akademskom obrazovanju, a ne govori o specijaliziranom znanju ili o stupnju razvijenosti osnovnih teorija i tehnika, koje čine sustavno zaokruženu cjelinu i osnova su za profesionalno djelovanje. Koji je to kompleksni dio znanja i praktičnih vještina nad kojima ima monopol muzejska profesija, da se u pitanju poslužimo parafraziranjem konstatacije Ž. Šporer.

Tu dolazimo do prve posebnosti muzejske profesije. Ona je, povijesno gledano, bila vezana uz muzej kao instituciju, uz mjesto obavljanja rada, a ne uz prirodu rada. S druge pak strane, muzej su činile i čine zbirke predmeta. One su uglavnom nastale iz »učenjačkih zbirki«. Čuvar zbirke bio je učenjak ili pak onaj koji je vlasniku zbirke pomagao

brinuti se ili izučavati predmete okviru zbirke. Znanstveni interes za izučavanje i prikupljanje predmeta bio je značajniji ili barem jednakovažan kao i posao njihove zaštite, a nadređen poslu komunikacije njihovih poruka. Tako se postupno razvijala suprotnost između znanstvenog specijalističkog znanja i onog znanja koje je u dvadesetom stoljeću dobilo zajednički nazivnik u pojmu *muzeologija*. Ambivalentnost muzejske profesije u odnosu na specijalizirano znanje odraz je promjene ravnoteže između potrebnog specijalističkog znanja za bavljenje muzejskim predmetima, što vuče prema fragmentaciji profesije (van Mensch, 1989a:14) u pojedinim specijalnim muzejima ili odjelima općih muzeja, i muzeološkog znanja koje daje teorijski okvir identifikacije, čuvanja i prijenosa poruka pohranjenih u muzejskim predmetima. Potreba za teorijskim okvirom što ga daje muzeologija mnogima je još i sad nepotrebna, jer uz ostalo još nije općeprihvaćeno stanovište da briga za baštinu otkriva muzejskoj profesiji njezin vlastiti identitet (van Mensch, 1989a:15). Dakle, unatoč nizu dokumenata (uz ostalo i ICOM-ov temeljni program za školovanje muzejskog osoblja) još i sad ne postoji konsenzus o tome što obuhvaća specijalizirano znanje i potrebne vještine nužne za identifikaciju profesije. Prva dimenzija klasifikacijskog okvira za određivanje zrelosti profesije, koja podrazumijeva stupanj ekskluzivnosti profesionalnog obrazovanja i propisanu dužinu školovanja, do sada još nije zadovoljena.

Stupanj monopola na stručnu ekspertizu drugi je sastavni element profesije, sudeći po sociološkim standardima. Muzejska profesija ima određeni monopol na stručnu ekspertizu koja se tiče utvrđivanja vrijednosti predmeta iz realnog svijeta (ili primarnog konteksta) koje bi valjalo očuvati i prenijeti u muzeološki kontekst. Iako su veze muzealaca sa sveučilištima i znanstvenim institutima koji se akademski bave izučavanjem materijalnog svijeta (čiji su primjerci potencijalni muzejski predmeti) izuzetno snažne, tako da mnogi kustosi sebe najprije smatraju znanstvenicima a potom muzejskim profesionalcima i time su prepreka definiranju profesije, ipak muzejski stručnjaci imaju u pravilu monopol na stručnu ekspertizu o vrijednosti pojedinih predmeta kao potencijalnih muzejskih predmeta i o njihovu uključivanju u sferu kulturne ili prirodne baštine. To se posebice odnosi na identificiranje predmeta koji se otkrivaju u arheološkom kontekstu i koji se iz toga konteksta prenose u muzeološki kontekst ili pak predmeta koji se iz živog ili primarnog prirodnog konteksta prenose u muzejske zbirke. Dimenzija muzeološke ekspertize u posljednje se vrijeme očituje i u muzejima na otvorenom, kao i u očuvanju i interpretaciji neprenosive kulturne baštine koja se čuva *in situ*. Što se dakle monopola na stručnu ekspertizu tiče, taj bi kriterij mu-

zejska profesija u svijetu mogla zadovoljiti. Međutim, stupanj zakonske norme za obvezatnost profesionalne ekspertize kao druga dimenzija za određivanje zrelosti profesije nije zadovoljena u brojnim zemljama diljem svijeta, a u mnogim je zemljama regulirana samo propisima koji se kreću u domeni muzejskih zakona ili pak propisa o zaštiti kulturne baštine.

Stupanj prepoznatljivosti profesija od javnosti idući je sociološki element profesije koji valja identificirati u muzejskoj profesiji. Iako su u javnosti poznati temeljni nazivi muzejskih profesionalaca kao kustosi i restauratori, od kojih su ovi potonji usko profilirani za samo jednu djelatnost u muzeju, a to je održavanje i zaštita predmeta, ipak S. Weil i K. Hudson smatraju da muzejska profesija ne može poput liječnika ili pravnika djelovati individualno, već samo u okviru institucija (van Mensch, 1989a:16). To pokazuje da se muzejska profesija, kao ni muzeologija u svijetu još ne mogu otrgnuti od institucije muzeja. Peter van Mensch konstatirati će paradoks u kome tekuće tendencije u profesionalizaciji muzejskog rada vode prema njegovoj daljoj diversifikaciji, što je sila koja vuče natrag u definiranju profesije (van Mensch, 1989a:10). Jedini povezujući faktor je muzeologija sa svojom drugom razinom pristupa od one temeljnih znanstvenih disciplina i zadaća muzeja kao institucije. Nabrajajući raznolikosti muzejskog rada on će zabilježiti mnogo različitih radnih mjesta u muzejima: ravnatelj, poslovni upravitelj, službenik za odnose s javnošću, službenik za razvoj, kustos, pedagog, dizajner izložaba, konzervator, dokumentalist (»registrar«), knjižničar i različito tehničko osoblje. Svi su oni potrebni za rad u muzeju, ovisno o vrsti i veličini muzeja, kao što je različito osoblje potrebno za rad bolnice, suda ili škole. No, profesiju tamo čine liječnici, suci i profesori ili učitelji. Tako bi i muzejsku profesiju trebali činiti muzeolozi, koji obavljaju neke od zadaća temeljnih za muzejsku profesiju, primjerice onu koju danas obavljaju: kustosi, muzejski pedagozi, muzejski dizajneri i muzejski restauratori i preparatori.

Pokušajmo ih ukratko definirati redom kojim smo ih spomenuli. Kustos obavlja temeljni posao muzejske profesije. P. Van Mensch će reći da je »pravi« kustos u opasnosti da postane muzejski predmet (van Mensch, 1989c:24). Još je 1958. E. Colbert precizirao četiri glavne odgovornosti kustosa: da je specijalist u svojem posebnom području, da ima opću odgovornost prema sveučilištima i odgoju studenata, da snosi odgovornost za cijelu zbirku ili njezin dio i da ima tradicionalni zadatak organiziranja izložaba (Colbert, 1958 u: van Mensch, 1989c:25). Najjača se dihotomija upravo javlja u poslovima kustosa, u kojima se sukobljavaju temeljna znanstvena disciplina i muzeologija. One bi, teoretski

gledano, trebale biti usko povezane s time da jedna uvjetuje drugu. U većini se muzeja međutim »znanstveni rad« veže uz sveučilišta, znanstvene institute i stručna društva, a muzeološki rad uz instituciju muzeja. P. van Mensch s pravom zaključuje da

»kustos sebe smatra najprije znanstvenikom, a potom muzejskim profesionalcem. Ova lojalnost akademskom školovanju je znakovita i prepreka je integriranju muzejskih funkcija i definiranju profesije« (van Mensch, 1989c:28).

Ta će dihotomija trajati dokle god muzeologija kao znanstvena disciplina ne zauzme mjesto koje joj pripada u temeljnom školovanju kustosa za profesiju i dok se muzeološka istraživanja ne integriraju s istraživanjima temeljnih znanstvenih disciplina. *Muzejski pedagog* važna je muzejska profesija. On je osoba koja integrira znanje o muzejskim predmetima i zbirkama, muzeološko znanje selekcije i interpretacije poruka muzejske građe i pedagoško znanje podučavanja – bilo djece bilo odraslih. Naglasak na podučavanju znatno je zastupljeniji u američkim muzejima, još od njihovih početaka, da bi se u Europi posebno razvio nakon Drugog svjetskog rata. Suradnja kustosa i muzejskih pedagoga nužna je za skladan rad muzejske institucije. Međutim, javlja se stanoviti animozitet, posebice u umjetničkim muzejima (Fernhout, 1989:29), što samo znači da je umjetnički fenomen najmanje podesan za pedagoški oblik prijenosa u komunikaciji poruka. *Muzejski dizajner* rubna je muzejska profesija. On se angažira na likovnom uobličavanju muzejskih izložaba prenoseći ideje kustosa ili ostalih autora izložaba u vizualni likovni medij i u zadani izložbeni prostor. On nužno ne mora imati veliko znanje o muzejskom materijalu koji se izlaže, a niti o sadržaju i načinu iskazivanja i prikazivanja znanja na izložbama, ali mora imati muzeološku naobrazbu za shvaćanje interpretativnih dometa muzejske građe i primjenu muzeografskih zahtjeva u praktičnom radu. Njegovo izložbeno oblikovanje mora likovnom interpretacijom pridonositi djelotvornijoj komunikaciji poruka muzejske građe. I napokon *konzervator/ restaurator/ preparator* muzejska je profesija koja je definirana 1984. u Kopenhagenu u okviru ICOM-ova Međunarodnog komiteta za konzerviranje (Ballestrem, 1989:36). Ona je jedina koja je definirana kao profesija u okviru muzejskog rada. Temeljena na vještini i znanju o čuvanju predmeta, od sprečavanja propadanja do zadiranja u njihovu materijalnu strukturu, poduprta znanstvenom metodologijom istraživanja i interpretacije, svjesna važnosti shvaćanja vrijednosti predmeta i njihova mogućeg tumačenja, nezamisliva bez ravnopravnog grupnog pristupa i rada, ta je profesija definirala svoje umjetničko, tehnič-

ko i znanstveno obrazovanje, važnost praktičnog rada i iskustva, etiku i dokumentaciju. Do danas je jedino zanemarila muzeološki aspekt problema temeljeći ga na iskustvima većine muzeja u kojima je dominirala temeljna znanstvena disciplina. To je sagledljivo iz dosta jednostrane orijentacije prema umjetničkome, što je tek jedna od muzeoloških komponenti vrijednosti koje valja čuvati u muzejima.

Iz izloženoga je gotovo potpuno jasno da treća dimenzija prepoznatljivosti profesije, a to je status u društvu i specifičnost titule, nije do kraja zadovoljena. Jasan status i prepoznatljivost titule imaju kustos i restaurator (iako restaurator tek jednim dijelom ulazi u krug muzejske profesije), dok se titula muzejski pedagog u nas tek počinje prepoznavati, a muzejski će dizajner tek početi ulaziti u krug muzejske profesije (opet onim dijelom u kojem će se baviti komunikacijom poruka baštine).

Stupanj organiziranosti profesije pretposljednji je element koji bi trebalo analizirati. On podrazumijeva organizaciju profesionalnog obrazovanja, profesionalna udruženja i tipove organizacija u kojima će profesija kasnije raditi (Šporer, 1990:28). Tipovi organizacija u kojima će profesija raditi više su nego jasno određeni. To su javni i privatni muzeji raznih vrsta, profila, veličine i značenja, javne i privatne zbirke, izložbeni centri, te orijentacijski, informacijski i interpretacijski centri kulturne baštine *in situ* (arheološki lokaliteti, nacionalni parkovi, povijesni gradovi i mjesta i ostali muzejski upotrebljavani spomenici kulture). U posljednje se vrijeme razvijaju sheme akreditacije muzeja po kojima profesija određuje standarde. Tako AAM (American Association of Museums) provodi akreditaciju od 1970. god. a Museums & Galleries Commission u Velikoj Britaniji od 1988. god. na prijedlog BMA (British Museums Association) (van Mensch, 1989a:17). Organizacija profesionalnog obrazovanja razvija se od 1882. god., kad je utemeljena Ecole de Louvre. Na sveučilište ulazi 1922. u Brnu, da bi danas obuhvaćala niz različitih vrsta obrazovnih programa na svim kontinentima. Godine 1971. prihvaćen je ICOM-ov temeljni nastavni program za profesionalno muzejsko obrazovanje (Maroević, 1993:62-3). Osnovni je problem što se visokoškolsko profesionalno muzejsko obrazovanje u pravilu izvodi na pragmatičnim osnovama (kao osposobljavanje za rad u muzejima i sličnim institucijama) bez dostatno otvorenog teorijskog muzeološkog pristupa. Iako svaki postupak akreditacije muzeja propisuje standarde, ne postoji jedinstveni standard visokog obrazovanja za ulazak u muzejsku profesiju. I napokon, tu su profesionalna udruženja. Ona se tijekom dvadesetog stoljeća javljaju u gotovo svim zemljama diljem svijeta, s većom ili manjom snagom i djelotvornošću. Najpoznatija su u SAD, Velikoj Britaniji i Francuskoj. Međutim, to su u pravilu muzejska udruženja koja okupljaju

muzeje i ljude koji u njima djeluju. Drugim riječima, ona imaju kolektivne i individualne članove. To nisu, dakle, klasična profesionalna udruženja, poput liječničkih, inženjerskih ili odvjetničkih (da spomenem tek najorganiziranije profesije). Vrlo brzo će se javiti i međunarodna udruženja. Poslije Prvog svjetskog rata utemeljen je Ured za muzeje pri Ligi naroda, koji je nakon Drugog svjetskog rata prerastao u ICOM, međunarodno udruženje muzejskih profesionalaca i muzejskih institucija, koje je organizirano tako da se sastoji od nacionalnih komiteta u svakoj od zemalja članica i međunarodnih komiteta, koji se bave određenim strukovnim problemom i okupljaju članove iz raznih zemalja koji se bave dotičnim problemom. Tako su za definiranje profesije važnu ulogu odigrali ICOM-ovi međunarodni komiteti ICTOP (za obrazovanje muzejskog osoblja) i ICOFOM (za muzeologiju).

Dakle, četvrta dimenzija prepoznatljivosti profesije, koja upućuje na profesionalno udruživanje, specifično školovanje i profesionalno glasillo, uglavnom zadovoljava profesiju na svjetskoj razini. Najdefiniranije je profesionalno udruživanje, vrlo je raznoliko specifično školovanje, a profesionalna glasila variraju od redovitih i utjecajnih, kakva su u Velikoj Britaniji, SAD, Kanadi ili Francuskoj, do povremenih, mješovitih i neznatno utjecajnih.

Stupanj organiziranosti i djelotvornosti profesionalne etike posljednji je element, koji po sociološkim kriterijima definira profesiju. K. Hudson to smatra bitnim jer, uz zadovoljavajući standard obrazovanja za ulaz u muzejsku profesiju, smatra da ju definiraju još i dva etička zahtjeva: jedan je ponašanje i kompetencija profesionalaca, a drugi je udaljavanje iz profesije pod kontrolom tijela profesije (Hudson, 1989 u: van Mensch, 1989a:16). Profesionalna je etika, općenito uzevši, skup normi, vrijednosti i ciljeva koje bi trebali uvažavati pripadnici neke profesije u primjeni svog profesionalnog znanja. Postoje formalni i neformalni etički kodeksi. Formalni je sustavan, eksplicitan i altruistički, a neformalni nepisani i širi. Odnosi koji se reguliraju etičkim pravilima su odnosi: profesionalca i klijenta, profesionalaca međusobno, profesije i šire zajednice i profesionalca i njegove organizacije (Šporer, 1990:32). Ova se temeljna pravila mogu primijeniti na muzejsku profesiju, što bi tada značilo da etička pravila u muzejskoj struci određuju odnos muzealca i korisnika muzeja (posjetitelja, znanstvenika, škola, turističkih organizacija i sl.), odnose među osobama koje obavljaju različite poslove u muzejima, odnos muzealca i njihove lokalne, nacionalne i regionalne društvene i kulturne okoline i napokon odnos muzealca prema vlastitoj profesionalnoj organizaciji i muzeju (u svim njegovim oblicima) u kojem radi. Razvijajući svoje etičke kodekse na međunarodnom planu muzej-

ska je struka u okviru ICOM-a odredila svoja opća pravila (1986), pravila za pojedine vrste muzejskih poslova (sabiranje 1971, konzerviranje 1980, registriranje 1985, odnose s javnošću 1984, muzejske trgovine 1982) i pravila za kustose (1983)(van Mensch, 1989d:98). Različite su zemlje donosile i vlastite etičke kodekse za muzejsku struku, a među njima su vodeće mjesto imale SAD. To će reći da je peta dimenzija prepoznatljivosti profesije, a to je etika (kodeks, sud časti i sl.) postigla primjerenu razinu na međunarodnom planu i u određenim zemljama.

Zaključujući na temelju provedene analize, možemo ustvrditi da muzejska profesija u svijetu, u ovom vremenu ne zadovoljava svih pet temeljnih dimenzija profesije na temelju kojih bi se mogla klasificirati kao profesija. Ona je srednje razvijena u odnosu na ekskluzivnost profesionalnog obrazovanja, kao i na obvezatnost profesionalne ekspertize, između srednje i jake razvijenosti što se tiče statusa i specifičnosti titule i profesionalnog udruživanja i jako razvijena u odnosu na profesionalnu etiku. Ona bi se prema tome mogla klasificirati kao žpoluprofesija'. Podizanjem nedostatno razvijenih dimenzija profesije na razinu jake razvijenosti, ona bi mogla postati profesijom. To bi značilo uspostavljanje ekskluzivnog profesionalnog visokog obrazovanja, zakonske obvezatnosti profesionalne ekspertize, punog priznavanja statusa i specifičnosti titule i punog i obvezatnog profesionalnog udruživanja koje bi osiguravalo dosljedno provođenje profesionalne etike, uz mogućnost isključivanja iz profesije.

MUZEJSKA PROFESIJA U HRVATSKOJ

Muzejska profesija u Hrvatskoj slijedi kretanja u svijetu, s određenim zaostatkom. Ona se utemeljivala u 19. st. usporedno s osnivanjem muzejskih institucija. Slijedila je europske trendove definirajući institucije i stručno osoblje u njima. Utemeljila je zvanje kustosa i restauratora/preparatora. Nakon Drugog svjetskog rata izrazito je porastao broj muzejskog osoblja. S vremenom su se pojavili muzejski pedagozi i stručnjaci koji se bave odnosima s javnošću, dok se muzejski dizajneri nisu ustalili kao posebni dio profesije. Taj su posao u pravilu obavljali slobodni umjetnici i arhitekti.

I u nas je bila evidentna napetost i dihotomija između muzeologije i temeljne znanstvene discipline. Podjela među muzejskim stručnjacima više se temeljila na razlikama koje su proistjecale iz različitosti temeljnih znanstvenih disciplina, što će reći iz različitosti muzejskog materi-

jala, nego na razlikama koje potječu iz različitih razina muzeološkog školovanja ili iz različitih vrsta poslova koji se obavljaju u muzejima.

Iako su utemeljena društva muzealaca (u prvo vrijeme zajedno s konzervatorima), ona nisu inzistirala na jasnoj vezi između školovanja, etičkih standarda i društvenog značenja struke. Društveni ugled muzejske struke bio je relativno nizak i nije bio u skladu s odgovornošću zadaća koje su muzealci obavljali. Prema tome, situacija s muzejskom profesijom u Hrvatskoj bila je slična onoj u zemljama srednje razvijenosti, a etički je kodeks kao i u većini socijalističkih zemalja bio zanemaran u odnosu na društvenu ulogu muzeja u socijalističkom društvu. Nije bilo jasno iskazane potrebe za organiziranjem okvira struke, za preuzimanjem strukovne odgovornosti koje profesija nameće, te za utvrđivanjem jasnih principa rada okvira struke.

Posljednjih se desetak godina utemeljilo bazično visokoškolsko muzeološko školovanje na Zagrebačkom sveučilištu, formalno je utemeljena muzeologija kao ogranak informacijskih znanosti, prihvaćen je ICOM-ov kodeks profesionalne etike kao temelj etičkih pravila za rad u muzejima, jasnije su precizirani kriteriji za izbor u muzejska zvanja i postupno su se počeli uvoditi elementi akreditacije muzejskih institucija ocjenjivanjem uvjeta za početak njihova rada.

KRITERIJI

Iz provedene smo analize vidjeli da muzejska profesija još nije dosegla razinu po kojoj bi se mogla svrstati u rang profesije prema suvremenim sociološkim normama. Razlozi su mnogostruki, a među prvima je suviše čvrsti spoj između institucije muzeja (galerije, privatne zbirke i sl.) i muzejske profesije. Otprilike bi se moglo reći da se u sadašnjim uvjetima muzejskim profesionalcem smatra onaj koji je zaposlen u muzeju ili radi za muzej u bilo kojem vidu, a tek su na drugome mjestu njegove kvalifikacije. Drugim riječima, muzej je institucija koja uvjetuje profesiju. To je normalna posljedica povijesnog razvitka.

Usporedbe radi valja reći da je i muzeologija kad je nastajala bila pupčanom vrpcom vezana uz muzej. Njezina je prva definicija 1958. god. bila da je to znanost kojoj je svrha studij zadataka i djelovanja muzeja (Stransky, 1970:14). Tek će je njezin razvoj odmaknuti od muzeja i približiti interpretaciji materijalnog svijeta, ne isključujući muzej kao instituciju sa svim njezinim zadacima (van Mensch, 1989:85), da bi u nas bila svrstana u granu informacijskih znanosti s temeljnom zadaćom tumačenja i prijenosa poruka materijalnih svjedočanstava kulture i prirode, pri čemu je muzej tek jedan od oblika organiziranog djelovanja za posti-

zavanje navedenih ciljeva (Maroević, 1993:93). U mnogim zemljama termin *muzeologija* još nije potpuno prihvaćen. Tako se u Velikoj Britaniji najčešće primjenjuje termin *Museum studies*, a u Njemačkoj dosta često *Museumskunde*, što govori o neprihvatanju odjeljivanja pojma *muzej* od znanja koje služi za rad u muzejima, odnosno muzeja od muzeologije.

U spomenutom kontekstu i u slijedu zakonitosti razvitka profesije realno je očekivati da će iskustva s muzeologijom i muzeološkim školovanjem na visokoj razini morati ostaviti traga i na određivanje muzejske profesije. Stoga bi, gledamo li s današnjeg aspekta a s pogledom usmjerenim u budućnost, trebalo definirati kriterije za utemeljenje i razvitak muzejske profesije u pravcu trendova razvitka sociološkog i strukovnog gledanja na muzejsku profesiju.

Na prvom je mjestu kulturna tradicija sredine u kojoj se razvija profesija. Svjedoci smo različitih korijena utemeljenja i razvitka muzeja, načina sagledavanja zaštite, tumačenja i komunikacije kulturne i prirodne baštine. Postoje tzv. europski i američki modeli, koji su slični i različiti. Svjedoci smo otpora koji europskim modelima pružaju muzeološki pristupi autohtonih civilizacija Azije i Afrike, Australije i dijelom Južne i Sjeverne Amerike (Segger, 1996:1-2). Čak i u sklopu europskih modela susrećemo različite kulturne tradicije. Stoga će odluke o određivanju i putevima razvitka profesije nužno ovisiti o sredini u kojoj će muzejski profesionalci obavljati svoj posao. U ovom trenutku nije potrebno da profesija bude jednoznačno određena u cijelom svijetu, osim što će poštivati iste okvire i raspone djelovanja.

Drugi je kriterij *formalno akademsko školovanje*, bez kojega nema profesije. Kohezioni faktor toga školovanja morao bi biti jedinstven. To je muzeologija kao znanstvena disciplina, a ne samo kao teorija muzejskog rada. Ona može apsorbirati sve pristupe tumačenju i komunikaciji poruka prošlosti koje nosi materijalni svijet i njegovanju vrijednosti nematerijalne kulture, koja sudjeluje u stvaranju materijalnog svijeta. Muzeološko znanje treba dopuniti znanjem temeljnih znanstvenih disciplina koje će omogućiti muzejskom profesionalcu da suvereno očitava jezik i značenje dijela materijalnog ili prirodnog svijeta koji nas okružuje, koji je potrebno sačuvati i prenijeti nadolazećim naraštajima. Netko će stjecati znanje potrebno za očuvanje i zaštitu svijeta prošlosti, a netko za njegovo tumačenje i posredovanje drugima. Bez muzeološkog znanja, to će temeljno znanje biti suviše fragmentirano i suviše odijeljeno od svrhe i smisla muzeološkog rada.

Tek tako školovani profesionalci, zaposleni u institucijama koje imaju muzeološki predznak, trebaju jaka profesionalna udruženja koja će štiti-

titi njihove interese, koja će osiguravati profesionalnu kompetenciju svojih članova i profesije uopće, koja će omogućiti komunikaciju među strukom i koja će propisujući pravila profesionalne etike osigurati dostojanstvo i ugled struke, ali i korektno obavljanje profesionalnih zadataka.

Pravna regulacija primjene znanja i vještina muzejske profesije korak je prema određivanju društvene i pravne odgovornosti struke za poslove koje obavlja, ali i odgovornosti društva i države prema struci. To je definiranje uvjeta za osnivanje i rad muzejskih i srodnih institucija (njihova akreditacija), stvaranje određenog monopola stručne ekspertize za poslove muzejske struke i institucionaliziranje načina za osiguravanje kompetencije struke (reguliranje prakse).

Napokon, etika struke je posebni kriterij kojim se uravnotežuje odnos u okviru struke, te prema društvu i prema stručnim poslovima. Postavljaju se okviri koji jasno određuju tko smije i kako obavljati profesiju, a da time ne poremeti temeljne odrednice: položaj profesionalca u organizaciji, odnos profesionalca prema poslu i materijalu kojim se bavi i odnos profesionalca prema društvu za čiju dobrobit obavlja svoju profesiju.

ETIKA

Etika je vjerojatno najnormiraniji segment muzejske profesije koji regulira odnose struke prema poslu kojim se bavi i prema društvu za koje obavlja svoju djelatnost.

Odnos prema poslu uključuje odnos prema materijalu, tj. prema kulturnoj i prirodnoj baštini u cjelini i u detaljima, i to od uočavanja, prepoznavanja, istraživanja, prikupljanja, dokumentiranja, zaštite, tumačenja i komuniciranja poruka u predmetima baštine, odnos prema kolegama suradnicima u muzeju ili srodnoj instituciji i prema kolegama iz drugih institucija, odnos prema muzeološkoj instituciji u kojoj radi, kao i prema drugim muzeološkim institucijama. Taj kompleksan odnos prepoznat će se u mnogim etičkim dokumentima pojedinih muzejskih udruženja diljem svijeta. On se ugrađuje u svijest budućeg profesionalca već tijekom studija, da bi ga ovaj potpuno usvojio neposredno prije ulaska u profesiju, tj. za vrijeme pripravnčkog rada. Taj se odnos temelji na visokim stručnim i često znanstvenim kriterijima. P. van Mensch će među šest temeljnih odgovornosti pojedinca u muzeju navesti četiri koje se odnose na taj segment muzejske profesionalne etike: odgovornost prema izrađivaču i prvom korisniku predmeta i njegovu društvu, prema informacijskoj vrijednosti (uključujući estetske i emocionalne) predmeta i njegovoj fizičkoj i intelektualnoj dostupnosti, prema instituciji s kojom

je profesionalac vezan (bez obzira na status), prema kolegama u instituciji ili izvan nje, uključujući i one izvan muzejske struke (van Mensch, 1989d:101-2). Ne spominjući sve implikacije etičkog odnosa prema muzejskoj građi, valja naglasiti neetičnost privatnog sakupljanja muzejskog profesionalca kojim bi on konkurirao vlastitoj instituciji ili pak trgovanje muzejskim predmetima u muzejskim institucijama.

Odnos prema klijentu, koji je u mnogim profesijama temeljni odnos, u muzejskoj se profesiji može svrstati u odnos prema društvu. Jer klijent je u muzejskom poslu posjetitelj ili, šire rečeno, korisnik muzeja. Ono što je klijent u drugim profesijama, to je u muzejskoj profesiji muzejski predmet i čovjek koji ga je stvarao. Tu se izravno uključuje povijesna dimenzija u etički odnos. Muzejski profesionalac mora imati etički odnos prema svim identitetima muzejskog predmeta, pa prema tome i prema kulturnom kontekstu u kojem je muzejski predmet živio. To je istovremeno i etički odnos prema čovjeku koji je određivao značenje predmeta »tamo i tada«, koje može biti različito »ovdje i danas«, kao i prema čovjeku koji se koristio dotičnim predmetom na različite načine. Posebno je važno napomenuti poštivanje funkcionalnog identiteta predmeta, no vjerojatno samo u dokumentaciji i tumačenju.

Odnos prema društvu dakle uključuje prvenstveno odnos prema posjetiteljima, ljubiteljima i korisnicima svih muzejskih usluga (**, 1996). Taj odnos treba biti maksimalno demokratičan, bez ikakve diskriminacije. U posljednje se vrijeme izrazito pazi na uklanjanje prostornih i ostalih barijera za pristup hendikepiranih osoba. Jedina ozbiljna barijera je cijena ulaznice, a ponekad i cijena kataloga, posebice ako je izložba koncipirana tako da se ne može razumjeti bez služenja katalogom. U okviru odnosa prema publici P. van Mensch s pravom svrstava zahtjev ICO-M-ova etičkog kodeksa da izložbe budu poštene i objektivne. Analizirajući taj princip, on ga dovodi u vezu s društvenim kontekstima u nekim zemljama. Tako se u socijalističkim zemljama inzistiralo na ideološkoj podlozi muzejskog rada, a u kapitalističkim se zemljama odražavala dominacija elite. Dajući primjere da se povijest Indijanaca u muzejima SAD izlaže u prirodoslovnim muzejima ili izložbe o etničkim manjinama u Nizozemskoj u etnografskim, a ne u povijesnim muzejima, on upozorava da i to ulazi u etičke norme, ali da to etički kodeksi ne reguliraju (van Mensch, 1989d:105-6).

Odnos prema zajednici kao cjelini vrlo je mnogoznačan. Za muzejskog profesionalca zajednicu predstavlja uža društvena okolina u kojoj djeluje, lokalna vlast, nacija i država, a ponekad se uspostavlja i širi regionalni odnos, posebice zato što kulturni ili civilizacijski krugovi koji određuju kulturnu baštinu i zemljopisni okviri koji definiraju prirodnu

baštinu često nisu ograničeni ili istovjetni s postojećim državnim granicama. Takvi odnosi etički su uvjetovani temeljnom zadaćom postizavanja zajedništva ljudi i njihove okoline. Muzejska profesija unosi u zajednicu profesionalni odnos prema baštini, ali na način da njezin povijesni pristup gledanja na naslijeđene vrijednosti bude u funkciji stvaranja zajedništva ljudi i njihova zavičaja. Povezivanje materijalnog i duhovnog zavičaja čuvanjem, tumačenjem i prenošenjem poruka prošlih vremena i sagledivih prirodnih okvira temeljna je zadaća profesije u odnosu na društvenu zajednicu. Drugim riječima, zadaća je muzejske profesije pridonositi stvaranju identiteta određene društvene zajednice. Normalno je da istovremeno svaka društvena zajednica u skladu sa svojim interesima oblikuje, formalno ili neformalno, svoje zahtjeve koje očekuje da će muzejska profesija ostvariti.

Hrvatsko udruženje muzejskih profesionalaca nije do sada izradilo vlastiti etički kodeks. Donedavni socijalistički pristup muzejskoj djelatnosti, koji nije smatrao potrebnim precizirati pravila profesionalne etike, nije stimulirao društva muzealaca u Hrvatskoj da se odrede prema toj važnoj odlici svake profesije. Ona su se odredila prema profesionalnoj etici tako da su neformalno prihvatila odredbe ICOM-ovih kodeksa profesionalne etike (**, 1987). Zakonska regulativa odredila je temeljne odnose prema muzejskoj građi, kulturnoj i prirodnoj baštini za koju se brine muzejsko osoblje. Nedavne društvene i državne promjene nisu do sada (osim formalnih usklađivanja s ustavom Republike Hrvatske i nekim općim zakonima) imale posebnog odjeka na planu muzejske djelatnosti.

ZAKLJUČAK

Muzejska je profesija u stupnju nadržavanja poluprofesije i postupnog prijelaza u profesiju. Ona mora sama nadrastiti vlastiti kompleks specijalizacija, koje su često međusobno suprotstavljene, i početi ostvarivati zajednički identitet koji će tek tada dovesti do cjelovite profesionalnosti. Muzeologija kao znanstvena disciplina i obvezno muzeološko školovanje za ulazak u profesiju temeljni su kohezijski faktori, koji bi mogli ostvariti jedinstvo raznolikosti dosadašnjeg pristupa. Uz jačanje jedinstvenog identiteta profesije rast će i društveno značenje i uloga profesije, a adekvatna zakonska regulativa utvrdit će monopol profesionalne ekspertize i punu odgovornost profesije prema društvenoj zajednici.

Tek uspostavljanjem punih profesionalnih odnosa muzejske će institucije moći postati konzultativni medij i inteligentni instrument društva. Globalizacija kulture i rekreacije mijenjat će i strukturu muzeoloških

institucija. Trend će se razvijati od hijerarhičnog odnosa takvih institucija prema domišljenim mrežama koje će prekrivati određeni teritorij. Tek će puna profesionalizacija muzejske djelatnosti usmjeriti procese korištenja baštine u životu sadašnjice od ograničenog do mnogostrukog izbora sadržaja i mogućnosti (prema Schouten, 1989:107-16) i time ozbiljno pridonjeti humanizaciji života.

Muzejska profesija u Hrvatskoj treba bitno ojačati ulogu i značenje svog profesionalnog udruženja, donijeti vlastiti kodeks profesionalne etike koji će odražavati specifičnosti hrvatske kulturne tradicije, formalizirati uvjete za ulaz u profesiju, uvesti akreditiranje muzejskih i srodnih institucija i napokon sudjelovati u donošenju takve zakonske regulative, koja će odraziti najsuvremenije pristupe ulozi baštine u životu nacije i regulirati nove društvene uvjete za život i rad muzeoloških institucija u Hrvatskoj. Time će status i uloga muzejske profesije u Hrvatskoj doseći onu razinu koju zaslužuje u odnosu na bogatstvo hrvatske kulturne i prirodne baštine.

LITERATURA

- Ballestrem, A. G. (1989), *The conservator*, u: *Professionalising the Muses*, AHA Books, 36-41, Amsterdam
- Colbert, E. H. (1958), *On being curator*, »Curator«, 1(1): 7-12.
- Fernhaut, M. (1989), *The educator*, u: *Professionalising the Muses*, AHA Books, 29-36, Amsterdam
- Haralambos, M., Heald, R. (1989), *Uvod u sociologiju* (orig. *Sociology Themes and Perspectives*, 1980), »Globus«, Biblioteka Posebna izdanja, Zagreb
- Hudson, K. (1989), *The flipside of professionalism*, »Museum Journal«, 88(4): 188-190
- Klaić, B. (1974) *Veliki rječnik stranih riječi*, »Zora«, Zagreb
- Maroević, I. (1993) *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Radovi ZIS, 6, Zagreb
- Mensch, P. van; Ed. (1989), *Professionalising the Muses - The Museum Profession in Motion*, AHA Books - Art History Architecture. Discours, II, Amsterdam
- Mensch, P. van (1989a), *Museum work as a profession*, u: *Professionalising the Muses*, AHA Books, 9-20, Amsterdam
- Mensch, P. van (1989b), *Museum specialists - Introduction*, u: *Professionalising the Muses*, AHA Books, 21-24, Amsterdam
- Mensch, P. van (1989c), *The curator*, u: *Professionalising the Muses*, AHA Books, 24-29, Amsterdam
- Mensch, P. van (1989d), *Museum ethics*, u: *Professionalising the Muses*, AHA Books, 97-106, Amsterdam
- Schouten, F. (1989), *Trends and the future*, u: *Professionalising the Muses*, AHA Books, 107-116, Amsterdam
- Segger, M. (1996), *Message from the Chairperson*, žIT¹, 13(2):1-2
- Stransky, Z. Z. (1970), *Pojam muzeologije*, »Muzeologija«, 8:2-39, Zagreb
- Šporer, Ž. (1990), *Sociologija profesija*, Sociološko društvo Hrvatske, Biblioteka Revije za sociologiju, 15, Zagreb
- ** (1996) *Draft Code of Conduct - Museums Association Code of Conduct for People who Work in Museums*, MA, Museums Association, London
- ** (1987) *ICOM Statutes, Code of Professional Ethics*, ICOM, Paris

Muzejska profesija nastajala je postupno tijekom razvoja muzejske institucije i muzejske djelatnosti. Tijekom postupnog formiranja razvijala je stanovite stručne standarde, oblikovala uvjete za ulaz u profesiju, dostigla neke od razina školovanja za profesiju i definirala etičke standarde na razini međunarodnog muzejskog udruženja, a u nekim zemljama i na nacionalnoj razini. Lomeći se između znanstvenog i stručnog pristupa muzejskom radu, između snažnog utjecaja temeljnih znanstvenih disciplina na muzejski rad i sve snažnijeg utjecaja muzeologije kao znanstvene discipline, muzejska profesija u Hrvatskoj još uvijek nije odredila jasne i stroge kriterije vlastite struke. Usporedbe s drugim profesijama govore o nedostatku jasno određene veze između školovanja, etičkih standarda i društvenog značenja struke. Nedovoljno su jasno iskazane potrebe za organiziranjem unutar struke, za preuzimanjem strukovne odgovornosti, koje profesija nameće i za utvrđivanjem jasnih principa rada unutar struke. Još uvijek nam se podjela među muzejskim stručnjacima više temelji na razlikama koje proizlaze iz različitosti temeljnih znanstvenih disciplina koje su vezane uz pojedine specijalne muzeje ili zbirke, tj. koje proizlaze iz muzejskog materijala, nego prema vrstama poslova koje se obavljaju unutar muzejske struke.

Kriteriji za utemeljenje muzejske profesije trebali bi biti: kulturna tradicija, formalno akademsko školovanje, institucionalizirani načini za osiguranje kompetencije (vladanje praksom i etikom), jaka udruženja i komunikacija među profesijom, pravna regulacija primjena znanja i vještina i javna valjanost prava zanimanja. Ova dva posljednja kriterija predmnijevaju društvenu i pravnu odgovornost struke, ali istovremeno i odgovornost društva i države prema struci.

Etički kriteriji usmjeravaju se prema: potencijalnom muzejskom materijalu (tj. prema sakupljanju i kulturnoj i prirodnoj baštini izvan institucije), muzejskom materijalu u muzeju, znanstveno-istraživačkom i stručnom radu u muzeju, komunikaciji s javnošću, temeljnim funkcijama institucije, kao i prema odnosima unutar struke, odnosima struke i poslodavaca, struke i države.

Summary

MUSEUM AS A PROFESSION – CRITERIA AND ETHICS

Ivo Maroević

The museological profession developed gradually, following the development of museums as institutions and their various activities. During this process certain professional standards were developed and skills acquired, forms of education introduced and ethical standards formulated on the level of international (and sometimes national) museum bonding. Torn between the strong influence of various basic scholarly disciplines leading towards the development of museology as a scholarly discipline as well as a professional museum practice, museum workers in Croatia have still not developed clear and strict criteria defining their profession. In comparison with other professions, they belong to a group which lacks a clear definition of the relation between their education, ethical standards and public relevance recognized by our society. The need to form professional associations, to assume full professional responsibility and formulate clear principles for the profession is still too vaguely expressed. Instead of defining fields of expertise according to the kind of work he or she performs in a museum, members of museum staffs still tend to group themselves according to the specific scholarly disciplines related to the type of collection housed in individual museums. The museum profession should be based on the following criteria: cultural tradition, formal education, institutional forms of ensuring professional competence, legal status, implementation of knowledges and skills and public validity of professional credentials. The latter two criteria bring into the foreground both the public and legal responsibility of the profession and the responsibility of

the state towards the profession. Ethical criteria should be directed towards: potential museum material (collected among the cultural and natural heritage that exists outside the institution), the materials within the museum, scholarly and other research conducted at the museum, communication with the public, the basic functions of the institution in question, as well as the web of relations inside the profession as well as the relations between the profession and the employer, between the profession and the state.

